

ETHIOPIAN REVIEW OF CULTURES

4

**የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ታሪክ በኢትዮጵያ
ከብፁዕ አቡነ ጉሊየልሞ ማስያስ እስከ ብፁዕ
አቡነ እንድርያስ ጃሮ (1846-1941)**

በዶ/ር አባ አንጦንዮስ አልበርቶ (ካፑቺን)

Capuchin Franciscan Institute of Philosophy and Theology
St. Francis' Friary. Tel. 791596, P.O.Box 21322
E-mail: cfipt@telecom.net.et
ADDIS ABABA, ETHIOPIA

ይታተም * አቡነ ብርሃነዮሱስ ደ ሱራፌል
ሊተ ጳጳሳት ዘካቶሊካውያን

አዲስ አበባ፣ 1993 ዓ.ም.

ሊታተም ይችላል፡- አባ ኃይለገብርኤል መለቆ
የኢትዮጵያ ካቶሊኮች አለቃ

ቅድመ ስትሙት ዝግጅት፣ ሠናይት ወርቁ፣ አዲስ አበባ፣ በልክ፣ 61-56-15 ፖ.ሣ.ቁ. 60228

መቅድም

የካቶሊክ ማኅበር አባል ከመሆኔ ከብዙ ዓመታት በፊት የካቶሊክ ቤተክርስቲያን በኢትዮጵያ እንዴት እንደ ተመሠረተችና የካቶሊክ ማኅበር ወደ ኢትዮጵያ እንዴት እንደ ገባ ለማወቅ ብዙ እንጓ ነበር። ገና ልጅ ሳለሁ በክምባታና ሐዲያ አውራጃ በሚገኘው ዋሠራ በተባለው የትውልድ መንደራ ስኖር እዚያ የነበሩትን አካውንት የካቶሊክ ሃይማኖት ወደ አካባቢያችን እንዴት መግባት እንደ ቻለ እጠይቃቸው ነበር። እንግዲህ ይህ የካቶሊክን ቤተክርስቲያን ታሪክ የማወቅ ጉጉቴ የመጀመሪያው ደረጃ ነበር።

በሮም በሚገኘው ግሬጎርያን ዩኒቨርሲቲ የቤተክርስቲያን ታሪክ እንዳጠና እ.አ.አ. በ1990 ዓ.ም. በማኅበር አለቆቼ ትእዛዝ ወደ ሮም ሄድሁ። ገና ጥናቱን እንደ ጀመርሁ የካቶሊክ ታሪክ በኢትዮጵያ ለመጻፍ ወሰንሁ። ከዚያም በኋላ በካቶሊክ ማኅበር ቤተመዛግብትና በተለያዩ የካቶሊክ ቤተክርስቲያንና ከኢትዮጵያ ጋር የታሪክ ግንኙነት ከነበራቸው መንግሥታት በተለይም በፈረንሣይና በጣልያን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴሮች ቤተመዛግብት ስለ ጉዳዩ ጠለቅ ያለ ጥናት አደረግሁ።

ይህ የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ታሪክ በኢትዮጵያ የተባለው መጽሐፌ የዶ/ር ድግሪ ለማማኘት ለግሬጎርያን ዩኒቨርሲቲ ያቀረብሁት ጽሑፌ ቀጥተኛ ትርጉም ነው። ይህ ጽሑፍ የካቶሊክ ቤተክርስቲያን በኢትዮጵያ ያላትን ታሪክ በይበልጥ ለመረዳትና ብዙዎችም በዚህ ረገድ ተጨማሪ ጥናት እንዲያደርጉ የሚያነቃቃ እንደሚሆን ባለሙሉ ተስፋ ነኝ።

ዶ/ር አባ አንጦንዮስ አልበርቶ
ደራሲው

=== ||| ===

ይህንን መጽሐፍ ከእንግሊዝኛ ወደ አማርኛ እንድትተረጉም በሐሳብም ሆነ በገንዘብ እንዲሁም ደግሞ በትርጉምና በጽሑፍ ሥራ የተባበሩኝ ሰዎች ብዙ ናቸው።

ከሁሉም አስቀድሜ ይህን መጽሐፍ ከእንግሊዝኛ ወደ አማርኛ እንድትተረጉመው ሙሉ የአእምሮና የአካል ጤንነትና ብቃት የሰጠኝን አምላኬን ከሙሉ ልቤ አመሰግናለሁ። መጽሐፉን ስትረጉሙ የሞራል ድጋፍ የሰጡኝን ብዙዕ አባታችንን አቡነ ብርሃኑየሱስን አመሰግናለሁ። ቀጥሎም ለትርጉሙና ለሕትመቱ ሥራ የሚያስፈልገኝን ገንዘብ እንዳገኝ የድጋፍ ደብዳቤ በመጻፍ የረዱኝን የኢትዮጵያ ካፒቴኖች አለቃ ክቡር አባ ኃይለ ገብርኤል መለቆን አመሰግናለሁ። ለትርጉምና ለሕትመት ሥራው የሚያስፈልገኝን ገንዘብ የረዱኝን የቦሎኛና የፖሪስ ካፒቴኖች አለቆችን አመሰግናለሁ። ለጉዳዩ ተመላላይ የገንዘብ ድጋፍ የሰጡኝን የጀርመን አምባሳደር ክብርት ሆሊክንና ሲ/ር አስትሪድን አመሰግናለሁ።

የትርጉሙን ሥራ በአስቸኳይ እንድጀምር ሐላብ በመስጠት የገፋፉኝን ክቡር አባ ኪዳነማርያም ገብራይን አመሰግናለሁ። በትርጉምና በእርማት ሥራ የተባበሩኝን አቶ ወልደገብርኤል ወልደ ጊዮርጊስን፣ አቶ ገብረየሱስ ኃይለ ማርያምን፣ አቶ ደረጀ ገብራን አመሰግናለሁ። በቅድመ ሕትመት ዝግጅት የተባበሩኝን ወ/ር ሠናይት ወርቁን፣ ወ/ሪት ሙሉቀን ደስታንና ወ/ሪት ዘውዲቱ ታደሰን አመሰግናለሁ።

እንዲሁም ደግሞ ዘወትር በጸሎታቸው የሚረዱኝን ሁሉ በተለይም ደግሞ ውድ እናቴንና ወንድም እኅቶቼን ከልብ ላመሰግናቸው እወዳለሁ። ለላም ወሠናይ!

መቅደም	III
ምስጋና	IV
ማውጫ	V

ክፍል አንድ	1
እ.አ.አ. ከ13ኛው እስከ 18ኛው ክፍለ ዘመናት ድረስ በኢትዮጵያ የተደረጉ ልዩ ልዩ የካቶሊክ የወንጌል ተልእኮ መከራዎች አጠቃላይ ቅኝት	1
ሀ. ከ13ኛው እስከ 15ኛው ክፍለ ዘመናት በኢትዮጵያ የነበረው የፍራንሲስካውያን ተልእኮ	1
1. የፍራንሲስካውያን ተልእኮ የመጀመሪያው ክፍል	2
2. የዶሚኒካን ተልእኮ በኢትዮጵያ (14ኛው ክፍለ ዘመን)	3
ለ. የኢየሱሳውያን ተልእኮ በኢትዮጵያ (16ኛ-17ኛው ክፍለ ዘመናት)	4
1. የኢየሱሳውያን ተልእኮ ቅድመ ዝግጅት በኢትዮጵያ (1520-1544)	4
2. የኢየሱሳውያን ተልእኮ የመጀመሪያው ክፍል በኢትዮጵያ (1557-1577)	9
3. የኢየሱሳውያን ተልእኮ ሁለተኛው ክፍል በኢትዮጵያ (1603-1622)	16
4. የኢየሱሳውያን ተልእኮ ሦስተኛው ክፍል በኢትዮጵያ (1625-1633)	17
ሐ. የካፒቴን ተልእኮ በኢትዮጵያ (17ኛ ክፍለ ዘመን)	20
1. አባ አጋታንኸር በግብፅ (1633-1637)	21
2. አባ አጋታንኸርና አባ ካሲየን በግብፅ (1634-1637)	23
3. የካፒቴን ተልእኮ ጅምር በኢትዮጵያ (1636)	24
4. አባ አጋታንኸርና አባ ካሲየን በኢትዮጵያ (1638)	25
መ. የፍራንሲስካውያን ተልእኮ በኢትዮጵያ (17ኛ-18ኛ ክፍለ ዘመናት)	28

1. የቪርጎስታው አባ አንጦንዮስ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1633-1643).....	29
2. የፔስኮፓጋኖው አባ አንጦንዮስ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1643-1648).....	30
3. የአኩይሳው አባ ዮሐንስ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1667-1671).....	32
4. የአሬሶው አባ ዳንኤል ሐዋርያዊ አስተዳደር (1669-1679).....	34
5. የሳሌሚው አባ ፍራንሲስኮስ-ማርያም ሐዋርያዊ አስተዳደር (1697-1701).....	36
6. የኢየሩሳሌሙ አባ ዮሴፍ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1704-1710).....	37
7. የኮኔርስተስ አባ ሊቤራቶ ቫይስ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1710-1716).....	38
8. የሪቫሮሎው አባ ፍራንሲስኮስ አንጦንዮስ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1724-1740).....	41
9. የክሬምሊየሩ አባ ያዕቆብ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1751-1777).....	43
10. የአርሜኒው አባ ጆርቫዚዮ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1778-1787).....	45
11. የትሪካሪኮው አባ ሚካኤል አንጆሎ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1787-1792).....	47
12. የብፁዕ አቡነ ጦቢያስ ገብረእግዚር ሀገረሰብክት (1788-1797).....	48

ክፍል ሁለት

ምዕራፍ አንድ

ብፁዕ አቡነ ጉሊየልሞ ማስያስና የእርሞ ሀገረሰብክት (1846-1879) 53

ሀ. አንጦንዮስና አርናልድ ዳባዲ 53

ለ. አቡነ ጉሊየልሞ ማስያስ (1809-1889)..... 55

ሐ. ማኅበራዊና ፖለቲካዊ ሁኔታ በኢትዮጵያ (1846-1879).... 57

1. የካሣ መነሣት (1840-1868) 58

2. የበዝብዝ ካሣ መነሣት (1868-1889)..... 63

መ. የአቡነ ማስያስ ሐዋርያዊ አገልግሎት የመጀመሪያው ክፍል (1846-1850)..... 66

1. አቡነ ማስያስ ወደ ሀገረሰብክታቸው ለመግባት ያደረጉት የመጀመሪያው ጉዞ (1846) 67

2. አቡነ ማስያስና አቡነ ሰላማ ሃልሳዊ 68

3. አቡነ ማስያስ ወደ ሀገረሰብክታቸው ለመግባት ያደረጉት የመጀመሪያው ሙከራ (1848)..... 70

4. አቡነ ማስያስና የኤደን ሚሲዮን (1850) 72

5. አቡነ ማስያስ ወደ ሀገረሰብክታቸው ለመግባት ያደረጉት ሁለተኛው ሙከራ (1849) 72

6. አቡነ ማስያስ ወደ አውሮጳ ያደረጉት የመጀመሪያው ጉዞ (1850) 74

ሠ. የአቡነ ማስያስ ሐዋርያዊ አገልግሎት ሁለተኛው ክፍል (1851-1863)..... 76

1. አቡነ ማስያስ ወደ ሀገረሰብክታቸው ያደረጉት ወሳኝ ጉዞ (1851) 76

2. የአቡነ ማስያስ ወደ ሀገረሰብክታቸው መድረስ (1852)..... 78

3. የጊቤ መንግሥታት አመጣጥ 78

4. የጉድሩ ሚሲዮን ጣቢያ ምሥረታ (1852) 79

5. የሰቃ-ሊሙ ሚሲዮን ጣቢያ ምሥረታ (1854)..... 82

6. የከፋ ሚሲዮን ጣቢያ ምሥረታ (1855) 83

7. አንዳንድ የማይረሱ ክሥተቶች (1856-1859) 85

7.1. የአባ ቄሳር የክህነት አገልግሎቱን ትቶ መሄድ (1856)..... 85

7.2. በላጋማራ የተነሣው ቀሳፊ ረሀብና ወረርሽኝ (1856-1857)..... 86

7.3. የአባ ፌሊፔሲሞ ኮፔና ቅብዕተ ጽጽስና (1859) 87

8. አቡነ ማስያስ ወደ ከፋ ያደረጉት ሐዋርያዊ ጉዞ (1859) 88

8.1. አቡነ ማስያስ በከፋ (1859-1861) 90

8.2. የአቡነ ማስያስ ከከፋ መባረር (1861) 92

8.3. የአቡነ ማስያስ ወደ ኤኔርያ መመለስ (1861)..... 94

8.4. የአቡነ ማስያስ ከኤኔርያ መባረር (1861)..... 95

9. አቡነ ማስያስ ወደ አውሮጳ ያደረጉት ሁለተኛው ጉዞ (1862) 96

9.1. የአባ ፍስሐ አሻጥር (1862)	97
9.2. የኦሮሞ ሀገረሰብነትና የፈረንሳይ ካፑቲኖች (1863) ..	98
10. አቡነ ማሰያስ የተቋረጠውን ሁለተኛውን የአውሮጳ	
ጉዞአቸውን እንደ ቀጠሉ (1863)	100
10.1. የአቡነ ማሰያስ በናጋላ መያዝ (1863)	100
10.2. አቡነ ማሰያስ በአፄ ቴዎድሮስ ካምፕ (1863)....	101
10.3. አፄ ቴዎድሮስ አቡነ ማሰያስን እንደ ለቀቋቸው	
(1863)	102
11. አቡነ ማሰያስ በአውሮጳ (1864-1866)	103
11.1. የአቡነ ማሰያስ በፈረንሳይና በጣልያን መካከል	
መመለስ (1864-1865)	104
11.2. የኦሮሞ ልጆች ኮሌጅ በማርሴይ (1865)	107
11.3. የአቡነ ማሰያስ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ	
(1866)	110
11.4. አቡነ ማሰያስ ወደ አውሮጳ ያደረጉት	
ያልተጠበቀ ጉዞ (1867)	114
11.5. አቡነ ማሰያስ በኤደን (1867)	116
12. አቡነ ማሰያስ ስለ ጋብቻ፣ ብዙ ሚስቶች ስለ ማግባትና	
ስለ ባርነት ሥርዓት የነበራቸው አስተያየት	117
12.1. ካንድ ሚስት በላይ ስለሚያገቡ ሰዎች ጥምቀት	117
12.2. ካንድ ሚስት በላይ ማግባትን በሚፈቅድ ሥርዓት	
ውስጥ ስለሚገኙ ልጃገረዶች ጥምቀት	120
12.3. በኦሮሞና በሲዳማ ብሔረሰቦች ዘንድ የነበረው	
የባርያ ንግድ	121
12.4. በባሮች መካከል ስለሚፈጸም የጋብቻ ሥርዓት	123
ረ. የአቡነ ማሰያስ ሐዋርያዊ አገልግሎት ሦስተኛው ክፍል	
(1868-1879)	124
1. አቡነ ማሰያስ ወደ ሸዋ ያደረጉት ጉዞ (1868)	124
2. የፊንፊኔ ሚሲዮን ጣቢያ ምሥረታ (1868)	126
3. የቢርቢርሳ ሚሲዮን ጣቢያ ምሥረታ (1869)	128
4. አባ ሚካኤል የንጉሥ ምኒልክ መልእክተኛ ሆነው	
ወደ ጣልያን ስለ መላካቸው (1872)	129
5. በሸዋ የተመሠረተው የኦሮሞ ልጆች ኮሌጅ (1873)	132
6. የአባ ቶረን ከኻኝ ለጽጽሱና መታጨት (1873)	136

7. በአፄ ዮሐንስ 4ኛና በንጉሥ ምኒልክ መካከል	
ስለ ተፈጠረው ግጭት	137
8. የአቡነ ማሰያስ ከኢትዮጵያ መባረር (1879)	141
9. አቡነ ማሰያስና የጣልያን ቅኝ አገዛዝ	144
10. በአቡነ ማሰያስ ላይ የተደረጉት ልዩ ልዩ ትችቶች	149

ክፍል ሁለት	
ምዕራፍ ሁለት	155
ብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝና የኦሮሞ ሀገረሰብነት (1880-1899)	155
ሀ. ቶረን ከኻኝ (1826-1889)	155
1. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ወደ ኢትዮጵያ የመግባት	
መከራ (1879-1881)	156
2. ብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ የኦሮሞ ሀገረሰብነት ጳጳስ	
(1872-1899)	157
ለ. የኢትዮጵያ ማኅበራዊና ፖለቲካዊ ሁኔታ (1880-1899)	157
1. አፄ ዮሐንስ 4ኛ (1880-1899)	158
2. አፄ ምኒልክ (1889-1913)	160
2.1. ውጫዊና ውስጣዊ ችግሮች	163
2.2. አፄ ምኒልክ ለኢትዮጵያ ሥልጣኔ ያደረጉት ትግል	165
2.3. የውጫዊ ውል አንቀጽ 17	168
2.4. የአድዋ ጦርነት (1894-1896)	170
ሐ. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ሐዋርያዊ አገልግሎት የመጀመሪያው	
ክፍል (1881-1888)	174
1. ተስፋ ሰጭ ጅምሮች በሐረር (1881-1884)	175
1.1. የአዳዲስ ሚሲዮናውያን ወደ ሐረር መምጣት	
(1882)	176
1.2. የብፁዕ አቡነ ላሴር ቅብዑት ጽጽብና (1882)	178
1.3. የብፁዕ አቡነ ላሴር ሐዋርያዊ አገልግሎት በሸዋ	
(1883)	179
2. አዳዲስ የፖለቲካ ክሥተቶች በኢትዮጵያ (1884)	183
2.1. በካቶሊክ ሚሲዮናውያን ላይ የተቀናጀ ስደት	
(1885)	185

2.2. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ከሐረር መባረር (1886)	187
2.3. የሐረር በንጉሥ ምኒልክ መያዝ (1887)	190
2.4. የአባ ኢያቂም ወደ ሐረር መድረስ (1887)	193
2.5. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ወደ ሐረር መመለስ (1887) ..	194
2.6. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ወደ ዘይላ መመለስ (1887) ...	196
2.7. አዲስ የሚሲዮን አወቃቀር	198
2.8. ብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ በአውሮጳ (1888)	199
መ. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ሐዋርያዊ አገልግሎት ሁለተኛው ክፍል (1889-1896)	201
1. ለብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ የሐዋርያዊ አገልግሎት ነፃነት ተሰጣቸው (1889)	201
2. የሁለት ካፑቺን ሚሲዮናውያን መገደል (1889)	205
3. ብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ስለ ባርነት የሰጡት አጭር ዘገባ (1891)	206
4. የአሮሞ ሀገረሰብነት መስፋፋት (1889-1893)	207
5. በሐረር የተከሠቱ አዳዲስ ችግሮች (1894)	213
6. የኢትዮጵያና የቅድስት መንበር ግንኙነት ከአድዋ ጦርነት በኋላ	215
6.1. የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ተልእኮ ጀምሮ በኢትዮጵያ	215
6.2. ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ልዑክ	217
6.3. የአዲስ አበባው የሰላም ውል (1896)	222
6.4. በብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ ላይ የቀረበ ትችት	223
7. የካቶሊክ ሥልጣኔ የሚባለው ጋዜጣና የጣልያን ቅኝ አገዛዝ	224
ሠ. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ሐዋርያዊ አገልግሎት የመጨረሻው ክፍል (1897-1899)	226
1. የሚስተር ላጋርድ የሐረር ጉብኝት (1897)	227
2. የአሮሞ ሀገረሰብነት አጠቃላይ ሁኔታ (1897-1898)	227
3. የላዛሪስት ሚሲዮናውያን በሐረር (1897)	229
4. ልዩ ልዩ ጠቃሚ ክሥተቶች (1898)	231
5. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ሐዋርያዊ አገልግሎት ፋጃሜ (1899)	232

ረ. አጫጭር መግለጫዎች (1846-1899)	233
1. የአሮሞ ሀገረሰብነት ሚሲዮናውያን (1852-1899)	233
2. በአሮሞ ሀገረሰብነት የነበሩ የሀገር ተወላጅ ካህናት (1852-1899)	235
ክፍል ሁለት ምዕራፍ ሦስት	237
አቡነ እንድርያስ ጃሮሶና የአሮሞ ሀገረሰብነት (1900-1938)	237
ሀ. እንድርያስ ጃሮሶ (1858-1941)	237
ለ. የአባ እንድርያስ ሐዋርያዊ አገልግሎት የመጀመሪያው ክፍል (1882-1899)	239
1. የአባ እንድርያስ ሐዋርያዊ አገልግሎት በተለያዩ የሚሲዮን ጣቢያዎች (1882-1899)	239
2. አባ እንድርያስ የቀድሞ የሚሲዮን ጣቢያዎችን መልሶ በማቋቋም ሂደት (1887-1888)	243
3. የአባ አልፍሬድ ሐዋርያዊ ጉብኝት (1897)	247
4. አባ እንድርያስ ጃሮሶ የሚሲዮናውያን አለቃ (1897-1900)	248
ሐ. የኢትዮጵያ ማኅበራዊና ፖለቲካዊ ሁኔታ (1897-1941)	250
1. የዳግማዊ አፄ ምኒልክ የመጨረሻዎቹ ዓመታት (1897-1913)	250
2. ልጅ ኢያሱ (1913-1916)	253
2.1. ልጅ ኢያሱ ከአፄ ምኒልክ ሞት በኋላ	254
2.2. ልጅ ኢያሱ ከጣልያን መንግሥት ጋር የነበራቸው ውጥረት (1914-1916)	255
2.3. ፀረ-ልጅ ኢያሱ ሴራና የልጅ ኢያሱ ከሥልጣን መወገድ (1916)	256
3. ንግሥተ ነገሥት ዘውዲቱ (1917-1930)	258
3.1. የልዕልት የዘውዲቱ መንገሥና የደሴ ጦርነት (1917-1921)	258
3.2. የኢትዮጵያ የዓለም መንግሥታት ማኅበር አባል መሆን (1923)	260
3.3. የራስ ተፈሪ የአውሮጳ ጉብኝት (1924)	262

4. ቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ (1930-1974)	267
4.1. የቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ ንጉሠ ነገሥት መሆን (1930)	267
4.2. የመጀመሪያው የኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት መውጣት (1931)	268
4.3. የኢትዮጵያና የጣልያን ጦርነት (1934-1936)	269
4.4. ኢትዮጵያ ያደረገችው ፀረ-ጣልያን ቅኝ ግዛት ትግል (1936-1941)	273
4.5. የቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ (1941)	277
መ. የአቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ሐዋርያዊ አገልግሎት ሁለተኛው ክፍል (1899-1904)	281
1. የአባ እንድርያስ ጃሮሶ ለጽጽብና መታጨት (1900)	281
2. ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ በፈረንሳይ ሀገር (1900)	283
3. የብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ልዩ ልዩ ተግባሮች (1901-1902)	285
3.1. የዘመናዊ ት/ቤቶች ግንባታ (1901)	286
3.2. የቅዱስ አንጦንዮስ የሥጋ ደዌ ሕመማን ማዕከል ምሥረታ (1902)	288
4. ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶና የላዛሪስት ሚሲዮን	290
5. ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ወደ ከፋ ያደረጉት ሐዋርያዊ ጉዞ (1902)	296
5.1. በከፋ የተቀሰቀሰው ስደት (1902-1903)	300
5.2. የብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ከከፋ ወደ ሸዋ መመለስ (1903)	302
5.3. የብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ወደ ሐረር መመለስ (1904)	308
ሠ. የብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ሐዋርያዊ አገልግሎት ሦስተኛው ክፍል (1904-1908)	309
1. የአባ ባዚል ወደ አዲስ አበባ መላክ (1904)	310
2. የሐረር ከፍተኛ ዘርዘር ከሀገሪቱ ት/ቤት መከፈት (1904)	312
3. አባ ኢያቄም የብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ መልእክተኛ በሮም (1905)	313

4. አንዳንድ አስገራሚ ክስተቶች (1906)	315
5. አባ ማርያም-ቤርናርድ የአፄ ምኒልክ መልእክተኛ በሮም (1907-1908)	318
6. የቅዱስ አልአዛር ማተሚያ ቤት መከፈት (1907-1908)	319
ረ. የብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ሐዋርያዊ አገልግሎት አራተኛው ክፍል (1909-1916)	321
1. በኢትዮጵያ የፖለቲካ አለመረጋጋት (1909-1916)	321
2. የኮንሶልታ ሚሲዮን በኢትዮጵያ (1913-1942)	326
3. የጂቡቲ ሐዋርያዊ እስተዳደር መቋቋም (1914)	331
4. የሀገር ተወላጅ ፍራንሲስካውያት ደናግል ማኅበር ምሥረታ (1915)	337
ሰ. የብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ሐዋርያዊ አገልግሎት አምስተኛው ክፍል (1917-1930)	340
1. የኦሮሞ ሀገረሰብክትና የኢትዮጵያ አጠቃላይ ሁኔታ (1917-1925)	340
2. ራስ ተፈሪ በቫቲካን ያደረጉት ጉብኝት (1924)	348
3. ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ በአውሮጳ ያደረጉት ጉብኝት (1924-1925)	349
ሸ. የብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ሐዋርያዊ አገልግሎት የመጨረሻው ክፍል (1930-1938)	352
1. የመጨረሻዎቹ የብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ሐዋርያዊ ተግባሮች	353
2. ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶና የኢትዮ-ጣልያን ጦርነት (1935-1936)	356
3. የኢትዮጵያ በጣልያን መያዝና የጣልያን ካፑቲኖች በኢትዮጵያ (1937-1941)	359
4. ብፁዕ አቡነ ሌዮኔ ኦሶላና ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ (1938)	362
የጽሑፉ መደምደሚያ	367
የጽሑፉ ምንጮች	383

ክፍል አንድ

እ.አ.አ.¹ ከ13ኛው እስከ 18ኛው ክፈለ ዘመናት ድረስ በኢትዮጵያ የተደረጉ ልዩ ልዩ የካቶሊክ የወንጌል ተልእኮ ሙከራዎች አጠቃላይ ቅኝት

በዚህ ምዕራፍ ውስጥ ከ13ኛው እስከ 18ኛው ክፍለ ዘመናት ድረስ በኢትዮጵያ የተካሄዱትን የካቶሊክ የወንጌል ተልእኮ ሙከራዎች ጠቅለል ባለ መልኩ እንመለከታለን። ይህንንም ያደረግነው በ19ኛውና በ20ኛው ክፍለ ዘመናት መካከል በኦርሞ ሀገረሰብነት የተከናወነውን የካፑሮን ተልእኮ በይበልጥ ለመረዳት ይጠቅማል በማለት ነው።

ሀ. ከ13ኛው እስከ 15ኛው ክፍለ ዘመናት በኢትዮጵያ የነበረው የፍራንሲስካውያን ተልእኮ

በዚህ ክፍል በኢትዮጵያ የፍራንሲስካውያን ተልእኮ የመጀመሪያውን ክፍል እንመለከታለን። ቀደም ሲል በ13ኛውና በ15ኛው ክፍለ ዘመናት ፍራንሲስካውያን ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት ሙከራ አድርገው ነበር። በመሆኑም በዚህ የጊዜ ቅደም ተከተል

¹ በመጽሐፉ ውስጥ ያለው የዘመን አቆጣጠር በሙሉ አንድ አውሮጳውያን አቆጣጠር ነው።

መሠረት በኢትዮጵያ የፍራንሲስካውያን ተልእኮ ከኢየሱሳውያን ተልእኮ ይቀድም ነበር። ይሁን እንጂ ፍራንሲስካውያን ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት ስላደረጓቸው ጥረቶቻቸውም ሆነ ስለ ግብፅ ቆይታቸው፣ ስለ ቅድስት ሀገርና ስለ ፍራንሲስካውያን ተልእኮ በምሥራቅ የተጻፈው ተከታታይ ጽሑፍ ሦስተኛው እትም በሁለት ቅጽ በካራቺ በ1928 እና በ1948 ዓ.ም. እስከ ታተመበት ጊዜ ድረስ ምንም አይታወቅም ነበር።

አንዳንድ ጸሐፊዎች እንደ ገለጹት ፍራንሲስካውያን መጀመሪያ ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት በሞከሩበት ወቅት ደሚኒካውያን ሚሲዮናውያንም አብረዋቸው ሠርተው ነበር። ይሁን እንጂ በ14ኛው ክፍለ ዘመን ደሚኒካውያን ሚሲዮናውያን በኢትዮጵያ ስለ መገኘታቸው ተጨባጭና አስተማማኝ ማስረጃ ለማቀረብ ያስቸግራል።

1. የፍራንሲስካውያን ተልእኮ የመጀመሪያው ክፍል

በ13ኛውና በ14ኛው ክፍለ ዘመናት ወደ እስያ በመጓዝ ክፍለ አህጉሩን ለአውሮጳውያን ያስተዋወቁት ፍራንሲስካውያን ለአፍሪቃ በተለይም ለኢትዮጵያ ጥሩ አመለካከት ነበራቸው። ዘመናቱም የወቅቱ የመስቀል ጦርነቶች የተደረጉባቸው ስለ ነበሩ፣ ለትላልቅ ጉዞዎች መደረግ አስተዋፅዖ አበርክተዋል። የምዕራቡ ዓለምም ትኩረቱን በአስያ ብቻ ሳይሆን በኢትዮጵያም ላይ በማድረጉ በፀረ እስልምና ወረራ ከፍተኛና ጠቃሚ ድጋፍ ሰጥቶአት ነበር። በ13ኛው ክፍለ ዘመን በቅድስት ሀገር የነበሩት ፍራንሲስካውያን በኢትዮጵያ ውስጥ የሚሲዮን ሥራ ለመጀመር ፍላጎት ነበራቸው። በተጨማሪም ከ15ኛው ክፍለ ዘመን ጀምሮ ፍራንሲስካውያን ኢትዮጵያ ውስጥ ለመግባት ስላደረጓቸው ሙከራዎች የሚያስረዱ ተጨባጭ የሆኑ ሰነዶች አሉን። በሐምሌ 11 ቀን 1437 ዓ.ም. ከ1431-1447 ዓ.ም. ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት የነበሩት ኤውጀንዮስ አራተኛ ለአባ ያዕቆብ ፕሪማዲኢ «ዓለም አቀፋዊ ኃላፊነት ሰብሰን ሳለ» የተባለውን ሕጋዊ ሰነድ ልከውላቸው ነበር። በዚያ ሰነድ አማካይነት ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ ለፍራንሲስካውያን ኑቢያንና ኢትዮጵያን በሚያጠቃልለው በምሥራቁ ዓለም ውስጥ ወንጌል እንዲያስተምሩ ኃላፊነት ሰጥተዋቸው ነበር።

የኢትዮጵያን ልዑካን ቡድን ወደ ፍሎረንስ ጉባኤ ልከው የነበሩት አባ ዘርዓ ያዕቆብ ከርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ኤውጀንዮስ አራተኛ እና ከርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ካሊስቱስ ሃልሳዊ (1455-1458) ጋር ልዩ ግንኙነት ነበራቸው። ዘርዓ ያዕቆብ ከሁለቱ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ጋር መልካም ግንኙነት እንደ ነበራቸው ማረጋገጫው ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ኤውጀንዮስ አራተኛ ንጉሠ ነገሥቱን ወደ ፍሎረንስ ጉባኤ ጋብዘውት እንደ ነበረ የሚታወስ ሲሆን ከቱርኮች ጋር በተዋጉም ጊዜ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ካሊስቱስ ሃልሳዊ ሊረዱአቸው ሞክረው ነበር።

2. የደሚኒካን ተልእኮ በኢትዮጵያ (14ኛው ክፍለ ዘመን)

አንዳንድ ጸሐፊዎች እንደሚሉት ደሚኒካውያን በ14ኛው ክፍለ ዘመን በኢትዮጵያ ውስጥ ሠርተው ነበር። በእርግጥ የሌመኘው አባ ማውሮና አባ አየለ ተክለሃይማኖት በመጽሐፎቻቸው እንደ ጠቀሱት በ1316 ዓ.ም. ስምንት ወይም ዘጠኝ የደሚኒካውያን መነኩሳት በርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ዮሐንስ 22ኛ (1316-1334) ተልከው በኢየሩሳሌም የቅዱሳንን መቃብር ከጎበኙ በኋላ ወደ ኢትዮጵያ መጥተው ነበር።

በ1503 ዓ.ም. ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት እስክንድር ፪ኛ (1492-1503) በደሚኒካን ማኅበር ከሃሌሉያ ቤት ለነበሩት ለማቴዎስና ለበርቶሎሜዎስ ሐዋርያዊ መልእክት ጽፈው ነበር። ሁለቱም በዚያን ወቅት በሕንድ ይሰብኩ ነበር። የሌዮኔሳው ጸሐፊ ማውሮ እንደ ገለጸው የደሚኒካዊው አባ አራታ የደሚኒካውያን ሚሲዮናውያን በኢትዮጵያ እንደ ሠሩ በማረጋገጥ የጻፉትን ኢየሱሳውያን ጸሐፊዎች ይቃወሙ ነበር። ፍራንሲስካውያን ጸሐፊዎችም ቢሆኑ በኢትዮጵያ የደሚኒካውያን ገጻዎች ስለ መኖራቸው የአባ አራታን አጽም አልተቀበሉም ነበር።

እንግዲህ የፍራንሲስካውያንም ሆኑ የኢየሱሳውያን ጸሐፊዎች በ14ኛ እና በ15ኛ ክፍለ ዘመናት መካከል በኢትዮጵያ የደሚኒካውያን ሚሲዮን ስለ መኖሩ አባ አራታ የጻፉትን አልተቀበሉም ነበር። እንዲሁም ለደሚኒካን ማኅበር ተመደበ

የተባለው ኢትዮጵያ በአቢሲኒያም ሆነ በአፍሪካ ጨርሶ አልነበረም። በዶሚኒካን ጸሐፊዎች የተጠቀሰው ደግሞ የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ ሕጋዊ ሰነድ ደግሞ በእስያ ላይ ብቻ የተወሰነ ነበር። የዶሚኒካን ማኅበር አባል የነበረው ጂ. ጎሎቪች እንደ ኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት እድርጎት የቆጠረው ፕሬስተር ዮሐንስ ይዝ የነበረው ኢትዮጵያን ይሁን ሕንድን ለመለየት እንኳን አንችልም። በአባ ኦሬታ «ኢትዮጵያ» ተብሎ የተገለጠው ምድር ምናልባት በጋንጂስና በጎጃላር ወንዞች መካከል የነበረው የካልካታ ግዛት ሳይሆን አይቀርም ተብሎ ይገመታል። አለበለዚያ ዶሚኒካን «ኢትዮጵያ» ይሉት የነበረው ሀገር በፋርስና በሕንድ መካከል «አነስተኛው ሕንድ» ተብሎ ይጠራ ከነበረው ሀገር ጋር ሊመሳሰል ይችል ይሆናል።

ለ. የኢየሱሳውያን ተልእኮ በኢትዮጵያ (16ኛ-17ኛው ክፍለ ዘመናት)

በዚህ ክፍል ውስጥ በኢትዮጵያ የነበረውን የኢየሱሳውያን ተልእኮ በአራት ክፍሎች ክፍለን እንመለከታለን። ማለትም የኢየሱሳውያን ተልእኮ ቅድመ ዝግጅት በኢትዮጵያ (1520-1544)፣ የኢየሱሳውያን ተልእኮ የመጀመሪያው ክፍል በኢትዮጵያ (1557-1577)፣ የኢየሱሳውያን ተልእኮ ሁለተኛው ክፍል በኢትዮጵያ (1603-1622)፣ የኢየሱሳውያን ተልእኮ ሦስተኛው ክፍል በኢትዮጵያ (1625-1633) እንቃኛለን።

1. የኢየሱሳውያን ተልእኮ ቅድመ ዝግጅት በኢትዮጵያ (1520-1544)

የኢየሱሳውያን ተልእኮ ቅድመ ዝግጅት በ16ኛው ክፍለ ዘመን በኢትዮጵያ የተጀመረው በዲፕሎማሲ መንገድ ነበር። በዚያን ዘመን የፕሬስተር ዮሐንስ ሀገር ሲባል የነበረው ከበውት በነበሩት የእስላም መንግሥታት ተፅእኖ ሥር ስለ ነበር የአውሮጳን ድጋፍ ጠይቆ ነበር። ይሁን እንጂ ጠቀሜታ ያላቸውን ክንውኖች ለመፈጸም አልተቻለም ነበር። ሊዝቦንም የሚገኘው ከምፅዋ ብዙ ርቆ ስለ ነበረ በሁለቱ ከተሞች መካከል መመላለስ ረጅምና አደገኛ ነበር። መልእክተኞች ተልከው መልስ እስኪመጣ ድረስ በነበረው ጊዜ

መካከል የሀገሪቱ የፖለቲካ ሁኔታ ተለውጦ ነበር። የኸውም የኢትዮጵያ ኃይል ያለ ምዕራባውያን ድጋፍ በእስላም ጠላቶቹ ላይ ድልን ተቀዳጅቶ ነበር። እዚያ ዳዊት (ልብነ ድንግል) ሞግዚት እናታቸው ሄለን በ1512 ዓ.ም. ያቀረቡለትን ሐሳብ በ1520 ዓ.ም. ላይ አልቀበልም አሉ። እዚያ ዳዊት የነገሡት ከ1508 ዓ.ም. ጀምሮ እስከ 1540 ዓ.ም. ድረስ ነበር።

እዚያ ዳዊት፣ ሞግዚት እናታቸው፣ የመንግሥት ከፍተኛ ባለሥልጣኖች እንዲሁም የሀገሪቱ የሃይማኖት መሪዎችና በዚያን ጊዜ 103 ዓመት ዕድሜ የነበራቸው አቡነ ማርቆስ ጭምር ሁሉም ከሮም ጋር አንድ የመሆንን ሐሳብ በደስታ ተቀብለው ነበር። ከእውነተኛዋ ቤተክርስቲያን ጋር ለመቀላቀል ሲባል ለኢትዮጵያ አንድ ፓትሪያርክ ብቻ እንዲኖራት ተወሰነ። ዛሬውንቱን አቡነ ማርቆስን የሚተካ በሀገሪቱ ውስጥ ከነበሩት የፓርቲያል ሚሲዮናውያን መካከል ለመምረጥ ሲባል አቡነ ማርቆስ ሥልጣናቸውን ለመልቀቅ ተገደዱ።

ለዘድስት ዓመታት በኢትዮጵያ ቆይቶ የነበረው የፓርቲያል አምባሳደር በ1526 ለሕንድና ለፓርቲያል ባለሥልጣኖች እዚያ ዳዊት የጸፉትን ደብዳቤዎች ይዞ ወደ አውሮጳ ሄደ። አንድ ኢትዮጵያዊ መልእክተኛ አብሮ ወደ ፓርቲያል ስለ ሄደ ዮሐንስ ቤርሙዴዝ የተባለው የፓርቲያል ተወላጅ በተያዥነት ቀረ። ቤርሙዴዝ ወደ ኢትዮጵያ የገባው በ1520 ዓ.ም. በቀዶ ጥገና ሐኪምነት ስም አባ ፍራንሲስኮ አልቫሪዝ ከተባሉ ካህንና ከፓርቲያል አምባሳደር ጋር ነበር። ስለሆነም አባ ፍራንሲስኮ አልቫሪዝ ከአውሮጳ ለእዚያ ዳዊት ደብዳቤዎች መልስ እስኪያመጡ ድረስ ቤርሙዴዝ በሽዋ ቤተመንግሥት ግቢ ውስጥ ይጠብቅ ነበር።

በእዚያ ዳዊት የተላከው የኢትዮጵያ አምባሳደር በ1527 ዓ.ም. ሊዝቦን ደርሶ የፓርቲያል ባለሥልጣኖች በኢትዮጵያ ላይ የነበራቸው ፍላጎት በደንብ ተብራርቶለት ነበር። ከዚያ ሌላ አባ ፍራንሲስኮ አልቫሪዝ የኢትዮጵያን አምባሳደር በመምራት ወደ ሊዝቦን ለመጓዝ ሲነሡ ከ1523 እስከ 1534 ዓ.ም. የሮም ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት በነበሩት ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት በቀሌሜንጦስ ገኛ ዘንድ እንዲቀርቡ ንጉሠ ነገሥቱ ሥልጣን ሰጥተዋቸው ነበር። ሆኖም እስከ ስምንት ዓመት ድረስ ከርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ ዘንድ ለመቅረብ አልቻሉም ነበር። በርግጥ በ1534 ዓ.ም. መጨረሻ ገደማ የኢትዮጵያን አምባሳደር

በወቅቱ በቦለኛ ለነበሩት ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ቀሌሚንጦስ ገኛ በታላቅ ሥርዓት አቅርበው ነበር። ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱም ከኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የተላኩትን ደብዳቤዎችና ስጦታዎች ተቀበለው ነበር።

የሆኖ ሆኖ አባ ፍራንሲስኮ አልቫሬዝ በሊዝቦን ዘግይተው ነበር። በመኻሉም በኢትዮጵያ ውስጥ የነበረው ሁኔታ እየተባባሰ ይሄድ ነበር። የአዳል እስላሞች ወደፊት እየገፉ መጡ፤ የአፄ ዳዊት ሠራዊትም ለመቋቋም በቂ ጥንካሬ አልነበረውም። ስለዚህ አፄ ዳዊት በእስላሞች ወረራ ምክንያት ስለ ተጨነቁ አስቀድሞ በአባ ፍራንሲስኮ አልቫሬዝ ተመርቶ የነበረው የኢትዮጵያ አምባሳደር ከመመለሱ በፊት ሌላ መልእክተኛ ሳይልኩ መቆየት አልቻሉም ነበር። በመሆኑም ቤርሙዴዝን መልእክተኛቸው አድርገው ወደ ሊዝቦን ላኩት።

ረዘም ካለ ቆይታ በኋላ ቤርሙዴዝ በ1539 ዓ.ም. ወደ ምሥራቅ ጉዞ ጀምሮ በ1540 ዓ.ም. ወደ ጎረቤት በዚያን ጊዜ አፄ ዳዊት ሞተው ነበር። ልጃቸው አፄ ገላውዴዎስ (አጥናፍ ሰገድ) በቦታቸው ተተኩ። እሳቸውም የነገሡት ከ1540 እስከ 1559 ዓ.ም. ድረስ ነበር። ኢስታቭ ዳ ጋማ የተባለ የጎረቤት አዲሱ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ከእስላም ኃይሎች ጋር በሚያደርጉት ጦርነት የሚረዳቸውን ወታደራዊ ኃይል ለመላክ አዘጋጁ። ወዲያውም ክርስቶቫዎ ዳ ጋማ የተባለ ወንድሙ ከአራት መቶ ወታደሮች ጋር ወደ ኢትዮጵያ ጉዞ ጀመረ። የፖርቱጋል ዘማች ጓድ ወደ ኢትዮጵያ እንዲገባ ቤርሙዴዝ የነበረው እውቀትና ልምድ ረድቶት ነበር። የፖርቱጋል ዘማች ጓድ በ1541 ዓ.ም. ምፅዋ ደረሰና የሃያ አምስት ዓመት ዕድሜ በነበረው በዝነኛው ቫስኮ ዳ ጋማ ልጅ በክርስቶቫዎ ዳ ጋማ አዛዥነት የስዊዝን ቦይ ወረረ። ሠራዊቱ ካለበትና ከሚጠብቀው ከባድ ተግባር አኳያ በቁጥር በጣም አነስተኛ ቢሆንም ኢትዮጵያውያን ያልነበራቸውን ዘመናዊ መሣሪያ ታጥቆ ነበር።

ቤርሙዴዝ የኢየሱሳውያን ማኅበር አባል ሳይሆን ከፕሬስተር ዮሐንስ ሀገር ከሌሎች ከሁለት አምባሳደሮች ጋር ሆኖ የንጉሡን ደብዳቤ ለሮማው ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ለማድረስ የተላከ ተራ የፖርቱጋል ተወላጅ ነበር። ከኢትዮጵያውያን አምባሳደሮች አንደኛው በመንገድ ላይ ሲሞት ሁለተኛው ደግሞ ቪኑስ ከደረሰ በኋላ እንደ ሞተ ይነገራል። በዚህ ምክንያት ቤርሙዴዝ የንጉሡን ደብዳቤ ወደ ሮም

አድርሶ ወንድም ጴጥሮስ የተባለ ኢትዮጵያዊ አንብቦለት ነበር። አባ ተስፋ ጽዮን የሚባሉ ሌላ ኢትዮጵያዊ ካህንም ደብዳቤውን አንብበው ነበር። አባ ተስፋጽዮን ከካርዲናል ቴኦዲዮ፤ ዮሐንስ ጴጥሮስ ካራፋ፤ በኋላም ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ጳውሎስ 4ኛ (1555-1559) ከሆኑት ጋር ይኖሩ ነበር። ከዚያ ቤርሙዴዝ ወደ ፕሬስተር ዮሐንስ አገር ሲመለስ በርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ፓትሪያርክ ሆኖ እንደተሾመ አሳውቆ ነበር።

በመጨረሻ በክርስቶቫዎ ዳ ጋማ የተመራው የፖርቱጋል ዘመቻ ጓድ ወደ ኢትዮጵያ ተላከ። የዘመቻው ጓድ በደረሰ ጊዜ አፄ ገላውዴዎስ በሀገሪቱ ደቡባዊ ክፍል ስለ ነበሩ እናታቸው ንግሥት ሰብሰውንጌል በደብረ ዳሞ ተቀበሏቸው። አፄ ገላውዴዎስ ወደ ዘመቻው ጓድ በመገንጠል ላይ ሳሉ የፖርቱጋል ሠራዊት በንግሥቲቱ በመታገዝ ከእስላም ሠራዊት ጋር ውጊያ ጀመረ። በመጀመሪያ የፖርቱጋል ሠራዊት ድል አድርጎ ነበር። ይሁን እንጂ በኋላ እስላሞች መልሰው ክፉኛ አጠቁቸው። በመሆኑም ክርስቶቫዎ ዳ ጋማ በጦርነቱ ቆስሎ በአሕመድ ግራኝ ተገደለ። ከዚያ በኋላ ንጉሠ ነገሥቱ ራሳቸው ቁጥሩ እጅግ ብዙ የሆነ የኢትዮጵያን ወደ ዘማች ሠራዊት ይዘው ከፖርቱጋል ሠራዊት ጋር ተቀላቀሉ። በመጨረሻም በየካቲት 21 ቀን 1543 ዓ.ም. ኢትዮጵያውያን ድል ያደረጉበት ወሳኝ ጦርነት በምፅዋ ተካሄደ። ዮሐንስ አሚርና የእስላሞች መሪ የነበረው አሕመድ ግራኝ ድል ተመትቶ ተገደለና ተከታዮቹም ተደመሰሱ።

የእስላም ኃይሎች በምፅዋ ድል ከተመቱ በኋላ የክርስቲያን መንግሥት አንደገና በመንሠራራቱ የእስላሙ ወገን ይዞ የነበረውን ሰፊ ግዛት በራሱ ቁጥጥር አድርጎ ለመቆየት ተሳነው። ይሁን እንጂ ድሉ በኢትዮጵያ ውስጥ የሚደረገውን የእስልምና እምነት ተከታዮች እንቅስቃሴ ሙሉ በሙሉ ሊገታው አልቻለም። ክርስቲያኖች ድል ካደረጉም በኋላ የጎረቤት የእስልምና እንቅስቃሴ ነበር። ሁኔታው በዚህ ላይ እንዳለ በድሉ ማግሥት ቤርሙዴዝ የኢትዮጵያ ፓትሪያርክ ሆኖ ከሮም የተመረጠ መሆኑንና፤ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥትም ለእሱና ለሮማው ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ሥልጣን ተገቢ መሆኑን እንዳላባቸው አሳውቀ። በተጨማሪም የሀገሪቱ ተወላጆች ወደ ካቶሊክ እምነት እንዲመለሱና ከንጉሠ ነገሥቱ ግዛት አንድ ሦስተኛው እጅ የቤተክርስቲያን ንብረት ሊሆን ይገባል ሲል ጥያቄ አቀረበ። አወግዝላሁ

ብሉ ቢያስፈራራቸውም እንኳ እዩ ገላውዴዎስ የቤርሙዴዝን ጥያቄዎች በሙሉ በይፋ ውድቅ አደረጉአቸው።

ቤርሙዴዝ በኢትዮጵያ በኖረበት ዘመን ከፖርቱጋል ባልደረቦቹም ጋር ቢሆን ምን ጊዜም ሰላም አልነበረውም። አንድንድ የፖርቱጋል ተወላጆችም በጥብቅ ይቃወሙት ነበር። በ1551 ዓ.ም. አባ ጋስፓርድ ባርዜ ስለ ሕንድ በጻፉት ሪፖርታቸው ውስጥ ስለ ቤርሙዴዝ የደረሳቸውን አሉታዊ መረጃ መዝግበውት ነበር። ቤርሙዴዝ ስግብግብና ራስ ወዳድ እንደ ነበረም አጋልጠው ነበር።

ከዚያም በተጨማሪ በ1544 ዓ.ም. በቤርሙዴዝ ላይ ምርመራ እንዲደረግበት አዩ ገላውዴዎስ የጻፉት ደብዳቤ በኢየሩሳሌም በኩል ወደ ፖርቱጋል ደረሰ። ምርመራውም በ1546 ዓ.ም. እንደ ተደረገ የሚታወስ ነው። በዚያ መሠረት የፖርቱጋል ንጉሥ ዮሐንስ ሣልሳዊም ቤርሙዴዝ የኢትዮጵያ ፓትሪያርክ ሆኖ ለመመረጥ ሲል በማጭበርበሩ አውግዞት ነበር። በሌላ በኩል ደግሞ አዩ ገላውዴዎስ ግብዓዊ አቡን እንዲመደብ ለመጠየቅ አንድ የመልእክተኞች ቡድን ወደ ካይሮ ላኩ። ያ ሁኔታ ከሮም ጋር የነበረውን ግንኙነት ወዲያው አሻከረው።

ሆኖም የባለ ችግር እንዳይመጣ በመፍራት የፖርቱጋል ንጉሥ ትክክለኛውን ፓትሪያርክ እስኪልክላቸው ድረስ አዩ ገላውዴዎስ የቤርሙዴዝን ጉዳይ በርጋታ ይዘውት ነበር። በኢትዮጵያ የነበሩት የፖርቱጋል ተወላጆች ግን የቤርሙዴዝን ፓትሪያርክነት እንዲቀበሉና በመላ ሀገሪቱ የላቲን ሥርዓት እንዲሰፍን ባስቸኳይ እንዲወስን ንጉሡን ይጎተጉቱ ነበር። ለኢትዮጵያውያን ካህናት በሙሉ ቤርሙዴዝ እንደገና ማዕረገ ክህነት እንዲሰጥ ይጠይቁ ነበር። ከዚያም በኋላ በኢትዮጵያና በፖርቱጋል ጋይሎች መካከልም ግልጽ የሆነ ግጭት ተጀመረ። ውጊያም ተደረገ። ቤርሙዴዝም ወደ ይፋት ተራሮች ተሰደደ! ቀጥሎም ከምሥራቅ አፍሪቃ ጨርሶ ራቀ።

በመጨረሻ ቤርሙዴዝ ከአሥር ጓደኞቹ ጋር ወደ ጎላ ሸሸ። ከዚያም ወደ ፖርቱጋል ተመልሶ ቀሪ ሕይወቱን ሙሉ ፓትሪያርክነቱ ሕጋዊ እንዲሆንለት ሲከራከር ኖረ። ይሁን እንጂ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ጄሊየስ ሣልሳዊ (1550-1555) በቤርሙዴዝ ፈንታ ራሱ የሎዮላው ቅዱስ እግዮስዮስ ወደ ኢትዮጵያ የላካቸውን ኑኔዝ ባሬቶንን በፓትሪያርክነት መረጡአቸው።

2. የኢየሱሳውያን ተልእኮ የመጀመሪያው ክፍል በኢትዮጵያ (1557-1577)

ኢትዮጵያ የካቶሊክ አምነት ተከታይ ለማድረግ የሚደረገው መከራ ቀደም ሲል በዝርዝር በተመለከተው በቤርሙዴዝ ውድቀት ምክንያት ችላ አልተባለም። አንድ ኢትዮጵያዊ ካህን ወደ ሮም ሄዶ በወቅቱ ማንኛውም ትክክለኛ ስሜትና ችሎታ ያለው ሰው ሲገነዘበው እንደሚችለው በኢትዮጵያ የካቶሊክ አምነት መስፋፋት የተገታው በቤርሙዴዝ ምክንያት ብቻ እንደ ነበረ አረጋግጦ ነበር። በዚያን ጊዜ የኢየሱሳውያን ማኅበር መሥራች የነበረው እግዮስዮስ ሎዮላ ራሱ ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት ፈቃደኛ ነበር። እንዲያውም በ1546 ዓ.ም. የፖርቱጋል ንጉሥ ዮሐንስ ሣልሳዊ የተጠየቀውን ወታደራዊ ድጋፍ ለመስጠት ለአዩ ገላውዴዎስ አረጋግጦ ቤርሙዴዝ ማንም ሳይልከው ጣልቃ የገባ ሰውና ጉዳዩም ከሃይማኖት ጋር ምንም ግንኙነት የሌለው መሆኑን እንዲገነዘቡት ንጉሡ ነገሥቱን ጠየቋቸው። በማያያዝም በተከታዩ ዓመት በሁሉም ረገድ ጌታን በብቃት የሚያገለግልና መልካም ጠባይ ያለው ሌላ ተገቢ ፓትሪያርክ እንደሚልክለት ለአዩ ገላውዴዎስ ቃል ገባለት። የቅዱስ እግዮስዮስ መንፈሳዊ ቅናትና አስተዋይነት እንዲሁም ታዋቂነቱ በኢትዮጵያ የኢየሱሳውያን ሚሲዮናውያን አዳዲስ ዝግጅቶች እንዲያደርጉ ረድቶአቸው ነበር። የኢትዮጵያና የሮም አብያተ ክርስቲያናት አንድ እንዲሆኑ ቅዱስ እግዮስዮስ ሎዮላ የነበረው ፍላጎት የሚያስደንቅ ነበር። በሮም የነበረው የፖርቱጋል አምባሳደር ሌላ ፓትሪያርክና ተጨማሪ ሚሲዮናውያን ወደ ኢትዮጵያ እንዲልኩ እግዮስዮስን በጠየቀው ጊዜ አዲስ ከተቋቋመው ጥቂት የማህበሩ አባላት ውስጥ አንዳንዶቹን ለመላክ ዝግጁ መሆኑንና ራሱንም እጩ አድርጎ ለማቅረብ የጋለ ምኞት እንደ ነበረው ወዲያውኑ አሳውቆ ነበር።

የኢየሱሳውያንን ማኅበር መልካም ፈቃድ ሮም አድንቆት ነበር። ሁሉም ነገር የሚዘጋጅ መስሎ ነበር። ሆኖም በቤተክርስቲያን ውስጥ ሥልጣን ላለመቀበል የኢየሱሳውያን ማኅበር አባላት መሐላ ስለ ነበረባቸው ከመካከላቸው አንድ ፓትሪያርክ ለመምረጥ በጣም አስቸጋሪ ነበር። ግን የማኅበሩ መሥራች ቅዱስ እግዮስዮስ ሎዮላ የዚያ ዐይነት የሚሲዮን ማዕረግ ከሚያስገኘው ክብር ይልቅ ተጨማሪ ችግሮችን የሚያመጣ መሆኑን ስለ ተረዳውና የጉዳዩንም አስፈላጊነት

በማመኑ የፈረንሳይ ኢየሱሳውያን አባል የነበሩትን አባ ፓስካሊዮ ብሮኤትን የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን አዲስ ፓትሪያርክ አድርጎ መረጣቸው።

ሆኖም የፖርቱጋል ንጉሥ ዮሐንስ ሣልሳዊ አዲሱ ፓትሪያርክ የፖርቱጋል ተወላጅ እንዲሆን ስለ ፈለገ የእግዳሴዎች ምርጫ አልተቀበለውም ነበር። በሌላ በኩል ደግሞ፣ ሥልጣን ለመውረስ ሕጋዊ መብት ያላቸው ሁለት ወይም ሦስት ጳጳሳት እሱ ከመረጠው ፓትሪያርክ ጋር ወደ ኢትዮጵያ እንዲላኩ እግዳሴዎች ለፖርቱጋል ንጉሥ ተጨማሪ ሐሳብ አቅርቦ ነበር። በተጨማሪም ንጉሡ ዋና ዋና ጉዳዮችን ወስኖ ዝርዝር ጉዳዮችን ግን ሮም በራስዋ እንድትወስንና እንድታዘጋጅ መብትዋ እንዲጠበቅላት እግዳሴዎች ጠይቆ ነበር። ይሁን እንጂ ሐሳቡ ሁሉ ከንቱ ሆኖ ቀረ። እስከ 1548 ዓ.ም. ድረስ ምንም ሊደረግ አልተቻለም ነበር።

በሮም በቅዱስ እስጢፋኖስ ገዳም የነበሩት ኢትዮጵያውያን መነኮሳትም እግዳሴዎች ለሌላ ኢትዮጵያ ሚሲዮን ለነበረው ትጋትና ጥረት ተግባራዊ ተሳትፎ ያደረጉ ሲሆን፣ የፖርቱጋል መንግሥት ለፈለገው ዓላማ ብዙም ትኩረት ሳይሰጥ ከሮም አምስት ጳጳሳትን ወደ ኢትዮጵያ እንዲላኩ ይጎተጉቱ ነበር። በሌላ በኩል ደግሞ ምንም ዓይነት አጣጣሪ የፓትሪያርክ አስፈላጊነት ጥያቄ ከኢትዮጵያ ወደ ሮም አልደረሰም ነበር። የሊዝቦን መንግሥት በበኩሉ ደግሞ ለሚሲዮናውያን ቡድኑ በጣም የሚያስፈልገውን ወጪ ለመሸፈን ምንም ማረጋገጫ አልሰጠም ነበር።

በመጨረሻ የእግዳሴዎች ትጋትና ጥረት ድል አደረገ። በ1553 ዓ.ም. የፖርቱጋል ንጉሥ ለኢትዮጵያ ጉዳይ ትኩረት እየሰጠ መሆኑንና ለኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የፖርቱጋል ተወላጅ ያልሆነም ፓትሪያርክ ቢሰየም ሊቀበለው ዝግጁ መሆኑ በሮም ተሰማ። እንዲያውም የፖርቱጋል ንጉሥ ዮሐንስ ሣልሳዊ በሐምሌ 30 ቀን 1553 ዓ.ም. ለእግዳሴዎች ደብዳቤ ጽፎ አሥር ወይም አሥራ ሁለት ኢየሱሳውያን መርጦ እንዲያቀርቡላቸውና ከእነዚያም መካከል አንድ ፓትሪያርክና የፓትሪያርኩን ሥልጣን ለመተካት መብት ያለው አንድ ጳጳስ እንደሚመርጥ አስታውቆት ነበር። ጸሎት አድርጉ የቅዱስ መስቀልንና የቅዱስ ያዕቆብን ካርዲናሎችን ካማከረ በኋላ እግዳሴዎች ወደ ኢትዮጵያ የሚመጡትን ኢየሱሳውያን መረጡ።

ከዚያ በኋላ የፖርቱጋል ንጉሥ ዮሐንስ ሣልሳዊ አባ ዮሐንስ ኑጂዝ ባሬቱንን የኢትዮጵያ ፓትሪያርክ አድርጎ ሲመረጥ እንደ ቅደም ተከተላቸው የፖርቱጋልና የእስፓኝ ተወላጅ የነበሩትን አባ ቤልክዮር ካርኒየሮንና አባ እንድርያስ ዴ አቪዮዶን እንደ አስፈላጊነቱ ፓትሪያርኩን ሥልጣን ለመተካት የሚያስችል መብት እንዲኖራቸው በማድረግ የወቅቱ የፖርቱጋል ንጉሥ ምርጫ በእግዳሴዎች ሐሳብ ጋር የሚስማማ ነበር። ምክንያቱም አባ ኑጂዝ መልካም ጠባይ የነበራቸውና ሴኩታ አካባቢ ለነበሩት ዓረቦች (ሙሮች) ታላቅ ሐዋርያዊ ሥራ የሠሩ ካህን ነበሩ።

አግባብ የነበራቸው ሰዎች ሁሉ ጥረት ቢያደርጉም ቅሉ የልዑካኑ ቡድን ወዲያው ወደ ኢትዮጵያ ጉዞውን ለመጀመር አልቻለም ነበር። ከሁሉም አስቀድሞ ለፓትሪያርክነትም ሆነ ለጽሕፈትና የተመረጡ ካህናት የተሰጣቸውን ክብር ወዲያው ለመቀበል ዝግጁ ስላልነበሩ እነርሱን እሺ ለማሰኘት ጊዜ ያስፈልግ ነበር። ስለሆነም ተቀማጭነቱ በጎአ ሆኖ በየጊዜው የኢትዮጵያን ሚስዮናውያን የሚጎበኝ አንድ ሐዋርያዊ ኮሚሳር መሾም አስፈላጊ ነበር። በዚህ አጋጣሚ መጠቀስ የሚገባው የሐዋርያዊ ኮሚሳርን ሹመት አስፈላጊነት ሮም አልተቀበለውም ነበር። ሆኖም ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ ጁልየስ ሣልሳዊ (1550-1555) የኮሚሳርን ሹመት በድንገት ማጽደቃቸውና ለተመረጡትም ፓትሪያርክና ጳጳሳት የተሰጣቸውን ክብር እንዲቀበሉ የሚያዝዙ ደብዳቤዎች መስጠታቸው ጥሩ አጋጣሚ ነበር።

እግዳሴዎች ለሌላ የኢትዮጵያን ጉዳይ በከፍተኛና በጋለ ስሜት ይከታተላቸው ነበር። ለምሳሌ ለኢትዮጵያ የተመረጡት ጳጳሳትና ካህናት በሮም እስኪሰበሰቡ ድረስ በኢትዮጵያ የኢየሱሳውያንን አውራጃ መሠረተ። ስለ ሀገሪቱም አጠቃላይ ሁኔታ መረጃ ሰበሰበ። ለአፄ ገላውዴዎስ ስለ ካቶሊክ ቤተክርስቲያን እምነት አውነተኛነት የሚያብራራ ደብዳቤ ጻፈ። እንዲሁም ሚሲዮናውያኑ ከኢትዮጵያ ባሕል ጋር እንዲላመዱ ጥብቅ የሆኑ መመሪያዎችን አስተላልፎ ነበር።

ደብዳቤዎቹ ውስጥ ከንጉሠ ነገሥቱ አንሥቶ እስከ ሕዝቡ ድረስ ከሚደረገው ሰፊ የሆነ የእምነት መለወጥ ሂደት ጎን ከአውሮጳውያን ባህል እኩል በሆነ ደረጃ የሀገር ተወላጅ አዳዲስ

ካህናትን የማዘጋጀት ሂደት ሌላው መደረግ የሚገባው ጉዳይ መሆኑን እግናስዮስ አሳሰበ። በእሱ አመለካከት አዲሱን ትውልድ በዚያ መልክ ማደራጀት በኢትዮጵያ ውስጥ የሃይማኖት አንድነት እንዲመጣ መሠረታዊ እርምጃ ነበር።

ስለሆነም እግናስዮስ ሚሲዮናውያን የሀገሬውን ወጣቶች በደንብ በማሰልጠን የገዳማትና የሀገረስብከቶች ኃላፊዎች በመሆን ለኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ዘላቂ ዋስትና እንዲፈጥሩ እንዲደረግ አሳስቦ ነበር። የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የራስዋ ተወላጅ ካህናት እንደሚኖሯት ተስፋ በማድረግ አስፈላጊ ሲሆን ብቻ ቀሳውስት ከአውሮጳ ሊላኩ እንደሚችሉ ጠቁሞም ነበር። በሌላ መመሪያ የኢየሱሳውያን ማኅበር አባላት የአካባቢውን ባህላዊ ቁም ነገሮች እያከበሩ በኢትዮጵያ ውስጥ ማኅበሩ እንዲስፋፋ ጥረት እንዲደረግ እግናስዮስ አሳስቦ ነበር። የሙገነበሩ አባላት በሀገሪቱ ውስጥ በየቦታው ተበታትነው እንዲኖሩ አልፈለገም ነበር። እሱ ያስብ የነበረው ግን ዲሲፕሊን የሚያጎለበቱና አንድነትን የሚያመጡ የጠንካራነትን ዋስትና ሊያስገኙ የሚችሉ አነስተኛ ጣቢያዎችን ለመመሥረት ነበር። ባጭሩ እግናስዮስ ይፈልግ የነበረው በተለይ ሥነ ልቦናዊ ዘዴዎችን በመጠቀም ባህልን የማስፋፋት ተግባር ጎን ለጎን እንዲጠናከር ማድረግ ነበር።

በዘመናዊ አመለካከት አኳያ ቅዱስ እግናስዮስም ቢሆን የላቲንን ሥርዓት ከማዳበር ነፃ መሆን አይችልም። እስካሁን እንዳየነው የኢትዮጵያን ቤተክርስቲያን የአምልኮ ሥርዓት የሚከተሉትን ፓትሪያርክና ጳጳሳት ወደ ኢትዮጵያ ለመላክ ያሰበ ማንም አልነበረም። የሚያስገርመው ቅዱስ እግናስዮስ ራሱም ቢሆን የኢትዮጵያን ቤተክርስቲያን የአምልኮ ሥርዓት የሚደገፍ አይመስልም።

ቅዱስ እግናስዮስ በኢትዮጵያ ሥርዓተ አምልኮ እምነት ያልጣለበት ምክንያት ሥርዓቱ ከእስልምናና ከአይሁዳዊ ሥርዓቶች ጋር የተዳቀሰ ተደርጎ በአሁኑኑ መልኩ ስለ ተነገረው ሳይሆን እንዳልቀረም ይገመታል። ቅዱስ እግናስዮስ ለኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን በፓትሪያርክነት ለተሾሙት ጳጳስ በሰጣቸው መመሪያ የጥምቀት ሥርዓት በላቲን ሥርዓት መሠረት እንዲሆንና ለከህነት የተመረጡት ወጣቶችም በሮማዊት ቤተክርስቲያን ደንበና ሕግ

መሠረት እንዲሠለጥኑ አሳስቦአቸው ነበር። ይሁን እንጂ እነዚህን አስፈላጊ ነገሮች እንደ አካባቢው ሁኔታ የመተግበር መብቱ ለፓትሪያርኩ ተሰጥቶአቸው ነበር።

የቅዱስ የእግናስዮስ የግል ጸሐፊ የነበሩት አባ ዮሐንስ ዴ ፓላንክ በ1554 ዓ.ም. የጻፉት ደብዳቤ ቅዱስ እግናስዮስ የኢትዮጵያን ሚስዮን በማስመልከት ራሱ ያወጣቸውን መመዘኛዎች ለመረዳት ይጠቅማል። ይኸውም ኢትዮጵያውያን የቤተክርስቲያንን ሕግ እንዲያከብሩና የላቲንን ሥርዓት እንዲከተሉ የማድረግ ፍላጎት ነበረው።

በ1556 ዓ.ም. አዲሱ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ፓትሪያርክ ከሌሎች ሁለት ጳጳሳትና ከአሥራ ሁለት ሚስዮናውያን ጋር ሆነው ከሊዝቦን ወደ ጎአ ደርሰው ስለ ኢትዮጵያ ወቅታዊ ሁኔታ በሰሙ ጊዜ በጣም ደንግጠው ነበር። በጎአ የነበረው የፓርቲጋል ቅኝ ግዛቶች አስተዳደሪ በቀጥታ ወደ ኢትዮጵያ እንዳይሄዱ አስጠነቀቃቸው። እነሱም ወደ ኢትዮጵያ እየመጡ መሆኑን ለአፄ ገላውዴዎስ የሚነግር መልእክተኛ አስቀድመው ላኩ። የጎአ አስተዳዳሪም ለአዲሱ ፓትሪያርክ ምቹ ሁኔታ እንዲፈጥሩ በማለት አባ ጎንላሌ ሮድሪጎስጌ ሌሎች ኢየሱሳውያን ካህናትን ወደ ንጉሠ ነገሥቱ ላከ። መልእክተኞቹ ከፓርቲጋል ንጉሥና ከራሱ ከአስተዳዳሪው የተላኩትን ደብዳቤዎች እንዲሁም ልዩ ልዩ ስጦታዎች ማለትም የወርቅ ዋንጫ፣ ምንጣፍና በተለያዩ ጌጣጌጦች የተዋቡ ልብሶችን ይዘው ነበር።

ለተልእኮው የተመረጠው ቡድን በሰላም ወደ አፄ ገላውዴዎስ ቤተ መንግሥት ደረሰ። ንጉሠ ነገሥቱም የሚሊዮናውያኑን መድረስ ጭምጭምታ በሰሙ ጊዜ በጣም ተቆጡ፤ እንዲባረሩም አዘዘ። አባ ሮድሪጎስ ስለ ካቶሊክ ሃይማኖት ለማስረዳት የተቻላቸውን ሁሉ ቢያደርጉም የንጉሡ ቁጣ እያየለ ሄደ። ንጉሠ ነገሥቱም ሆነ ኢትዮጵያውያን ካህናት በማናቸውም መልኩ ለሮም ተገዥ ለመሆን አልፈለጉም ነበር።

ስለሆነም የካቶሊክን እምነት ከተቃዋሚዎች ለመከላከል አባ ሮድሪጎስ አንድ መጽሐፍ ጽፈው ነበር። ይህም መጽሐፍ ወደ አማርኛ ተተርጉሞ ነበር። ነገር ግን ንጉሠ ነገሥቱ ከፓርቲጋል አንድም አምባሳደር ለመቀበል እንደማይፈልጉና በግባታቸውም ውስጥ በቂ የተማሩ ካህናት እንደ ነበሯቸው በመጥቀስ ለአባ ሮድሪጎስ

መልስ ሰጥቶአቸዋል። ከተወሰነ ጊዜ በኋላ ግንኙነቱ እየተሻሻለ በመምጣቱ ንጉሠ ነገሥቱ ኢየሱሳውያንን ለመቀበል ፍቃደኛ ሆኑ።

ከብዙ ወይይት በኋላ ብፁዕ አቡነ አቪዩዶ ከአባ አማኑኤል ፌርናንዴዝ ጋር ሆነው በ1557 ዓ.ም. ወደ ኢትዮጵያ ደረሱ። አንዳንድ ጸሐፊዎች እንደ ጠቀሱት ከብፁዕ አቡነ አቪዩዶ ጋር የመጡ ሚስቶናውያን በርካታ ነበሩ። ነገር ግን የሌዮኔሳው አባ ማውሮ ብፁዕ አቡነ አቪዩዶና አምስት ኢየሱሳውያን በ1557 ዓ.ም. ወደ ኢትዮጵያ እንደ መጡና ፓትሪያርክ ኑጄዝና ሌላው ጳጳስ ግን በጎሐ እንደ ቀሩ ገልጸው ነበር። በሌላ በኩል ደግሞ በመጋቢት 17 ቀን 1557 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ አቪዩዶና ሌሎች አምስት ኢየሱሳውያን በምዕዋ በኩል ደባርዋ ወደ ተባለ ስፍራ ደርሰው እንደ ነበር ይነገራል። የክፍለ ሀገሩ ገዥ የነበረው ባሕረ ነጋሽ ይስሐቅና የአካባቢው ሕዝብ ጳጳሱን በታላቅ ሥነ ሥርዓት ተቀበሏቸው። በመጋቢት 25 ቀን በብሥራተ ገብርኤል በዓለ ዕለትም በሰልፍ ወደ ቤተክርስቲያን አስገቧቸው።

ብፁዕ አቡነ አቪዩዶና አብረዋቸው የነበሩት ሚሲዮናውያን በኢትዮጵያ ብዙ ሐዋርያዊ ሥራዎች ለማከናወን አልቻሉም ነበር። በአድዋ አጠገብ በሚገኘውና በኢትዮጵያ የኢየሱሳውያን ማዕከል በነበረው ፍሬሞና በተባለው አካባቢ የሚገኙትን ካቶሊኮች ከመንከባከብ ባሻገር እምብዛም ሌላ ሥራ አልሠሩም ነበር። ምክንያቱም እዪ ገላውዴዎስ የካቶሊክን ሚሲዮን ላለመቀበል ግትር አቋም በመውሰዳቸው ነበር። ከዚያ ሌላ ከ1559 እስከ 1563 ዓ.ም. ድረስ የእዪ ገላውዴዎስ አልጋ ወራሽ በነበረው በእዪ ሚናስ (አዳምሰገድ) ዘመን መንግሥት በካቶሊኮች ላይ ከፍተኛ ሥቃይና መከራ ደርሶባቸው ነበር። ይኸውም የካቶሊክ እምነት እንዳይሰበክ ከመከላከላቸውም በላይ ብፁዕ አቡነ አቪዩዶን አሳስሮአቸው ነበር። ስለሆነም በእዪ ሚናስ ዘመን ኢየሱሳውያንም ሆኑ የሀገር ተወላጅ ካቶሊኮች ጭካኔ የተሞላበት ሥቃይና መከራ ደርሶባቸው ነበር። ደግነቱ የሚናስ ዘመን መንግሥት በጣም አጭር ነበር።

በ1563 ዓ.ም. እዪ ሠርፀ ድንግል (መላክሰገድ) የሚናስ አልጋ ወራሽ ሲሆኑ ለካቶሊክ ሃይማኖት ምቹ ሁኔታ ፈጠረ። እዪ ሠርፀ ድንግል የነገሡት ከ1563 እስከ 1597 ዓ.ም. ድረስ ነበረ። ብፁዕ አቡነ አቪዩዶ ከእስር ቤት ተለቀቁ፤ ካቶሊኮችም የሃይማኖት

ነፃነት ተሰጣቸው። ንጉሡ ፓትሪያርኩና ሌሎች ኢየሱሳውያን በአድዋ አጠገብ በሚገኘው ፍሬሞና በሚባለው ሥፍራ እንዲሰፍሩ ፈቅዶላቸው ነበር። አንዳንድ ሌሎች ኢየሱሳውያን በጣና ሐይቅ ዳርቻ በሚገኘው በደምቢያ አውራጃ ውስጥ ይኖሩ የነበሩትን የፖርቱጋል ቤተሰቦች ይንከባከቡ ነበር።

ፓትሪያርክ ዮሐንስ ኑጄዝ ባሬቶ ግን አያሌ ሙከራዎች ቢያደርጉም ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት ከቶ አልተቻለውም ነበር። ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣትና ወደ ፈለጉበት ስፋራ ለመድረስ በከንቱ ብዙ ጠብቀው ነበር። ነገር ግን በመጨረሻ በታህሣሥ 22 ቀን በ1562 ዓ.ም. በጎሐ ሞቱ። ሥልጣናቸውም ለተቀዳሚ ረዳት ጳጳስ ለነበሩት ለብፁዕ አቡነ አቪዩዶ ተላለፈ።

በ1566 ዓ.ም. ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ቅዱስ ፒዮስ አምስተኛ (1566-1572) የተራ ካህናት አገልግሎት ብቻ በቂ ስለሆነ ለኢትዮጵያ ጳጳስ መላክ ጠቃሚ እንዳልነበረ አስታወቁ። ሁለቱ ጳጳሳት የበለጠ አገልግሎት ለማበርከት ወደሚችሉበትና የካቶሊክ ሥርዓት ለመመሥረት ወደሚበቁበት ወደ ሩቅ ምሥራቅ መሄድ እንዳለባቸውም አስገንዝቡ። ስለሆነም ብፁዕ አቡነ ካርኔይሮ ወደ ቻይና ሄዱ። እሳቸውም ለቻይናና ለጃፓን የመጀመሪያው ጳጳስ ነበሩ። እዚያው እንዳሉ በ1583 ዓ.ም. በማካያ ዐረፉ።

ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ፒዮስ አምስተኛ በ1566 ለብፁዕ አቡነ አቪዩዶ የጻፉት ደብዳቤ እስከ 1567 ዓ.ም. ድረስ አልደረሳቸውም ነበር። ይሁን እንጂ በዚያው ደብዳቤ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ በቀላሉ ለመንቀሳቀስ ከቻሉ በአስቸኳይ ሀገሩን ለቀው እንዲወጡ በጥብቅ የሚያሳስብ መልእክት ለአቡነ አቪዩዶ ነበረበት። ነገር ግን ከሀገሩ መውጣት ፈጽሞ እንደማይቻልና የሳቸው መቆየትም አስፈላጊ መሆኑን በመግለጽ ጳጳሱ ለቅዱስነታቸው መልስ ሰጥተዋቸው ነበር። ስለዚህ በጣም አስቸጋሪ የሆነ ሐዋርያዊ ሥራ እያካሄዱ እዚያው የመቆየት ግዴታ ነበረባቸው። ምንም እንኳን ቀኑ አጠራጣሪ ቢሆንም ብፁዕ አቡነ አቪዩዶ የሞቱት በመስከረም 14 ቀን 1577 ዓ.ም. በፍሬሞና ሳይሆን እንዳልቀረ ይገመታል።

3. የኢየሱሳውያን ተልእኮ ሁለተኛው ክፍል በኢትዮጵያ (1603-1622)

በኢየሱሳውያን ተልእኮ በሁለተኛው ክፍል አንድ አስደሳች ሰው ብቅ አለ። ያ ሰው የተወለደው በ1564 ዓ.ም. በእስፔን ሀገር አልሜይ በተባለ ስፍራ ነበር። ስሙም ጴጥሮስ ፓየዝ ይባል ነበር። አባ ጴጥሮስ ፓየዝ በኢየሱሳውያን ማኅበር የገቡት በሃያ ዓመታቸው ነበር። በ1595 ዓ.ም. መጨረሻ ገደማ በሚስጥናዊነት ወደ ኢትዮጵያ ተልከው መጡ። በመርከብ ወደ ኢትዮጵያ በመጓዝ ላይ ሳሉ በቱርኮች ተማርከው ለስድስት ዓመታት ያህል በባርነት እንደ ቆዩም ይነገርላቸዋል። በ1602 ዓ.ም. መጨረሻ አካባቢ ማኅበሩ ገንዘብ ከፍሎ ነፃ ካወጣቸው በኋላ ወደ ጎአ ተመለሱ። በመጨረሻም በ1603 መጀመሪያ ላይ የሚሲዮኑ አለቃ በመሆን ወደ ኢትዮጵያ መጡ።

የአባ ጴጥሮስ ፓየዝ የኃላፊነት ዘመን የኢየሱሳውያን ተልእኮ በኢትዮጵያ ፍሬአማ የሆነበት ጊዜ ነበር። መጀመሪያ በፍሬሞና የአካባቢው ቋንቋ የነበረውን ግዕዝ ማንበብ መጻፍና መናገር ቻሉ። በቋንቋውም የተዋጣላቸው ሰባኪ መሆን መቻላቸው ተመሰክረዋቸው። የኢትዮጵያን ቋንቋ ጥናት ካጠናቀቁ በኋላ ትምህርት ወደ ማስፋፋት ተመልሰው፤ ለፖርቱጋልና ለኢትዮጵያ ተማሪዎች በፍሬሞና አንድ ትምህርት ቤት ከፈቱ።

ከእርስ በርስ ጦርነት በኋላ እዚ ዘድንግል፣ ዳግማዊ አጥናፍ ሰገድ (1603-1604) አባ ጴጥሮስ ፓየዝን እጅግ ትሕትና በተሞላበት አኳኋን ተቀብለው በማነጋገር ስለ ፖርቱጋልና ስለ ሕንድ ማብራሪያ እንዲሰጡላቸው ጠይቀው ነበር። በ1604 ዓ.ም. በእዚ ዘድንግል ፊት አባ ጴጥሮስ ፓየዝ የክርስቶስን ሁለት ባሕርያት በተመለከተ ከኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ታዋቂ ምሁራን ጋር ክርክር ገጠሙ። አባ ጴጥሮስ ፓየዝ ያቀረቡት የክርክር ማስረጃ አሳማኝ ስለ ነበረ ንጉሡንና አንዳንድ መነከሳትን ጨምሮ ከሀገሪቱ ምሁራን አብዛኞቹ የክርስቶስን ሁለት ባሕርያት በካቶሊክ እምነት መሠረት ተቀበሉት። ያ ክርክር በካልሴዶን ጉባኤ በ451 ዓ.ም. ተነሥቶ ነበረ። ይሁን እንጂ ከአሳማኝ ክርክር በኋላም ቢሆን አንዳንድ ምሁራን በቀድሞ አቋማቸው እንደ ጸኑ ይነገራል። ማለትም ሁለቱ ባሕርያት

ከተዋሐዱ በኋላ ክርስቶስ አንድ ባሕርይ ብቻ ነበረው በሚለው እምነት ጸንተው ቀሩ።

አባ ጴጥሮስ ፓየዝ ክርክሩን ከበቂ ማስረጃ ጋር አቅርበው ስለ ነበር ንጉሡ ነገሥቱ የሮም ካቶሊክ እምነት መምረጣቸውን አስታውቀው የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንም ተሃድሶ እንድታደርግ ሐሳብ አቀረቡ። አባ ጴጥሮስ ፓየዝ ሁኔታዎችን ደረጃ በደረጃ ለማሻሻል ቢፈልጉም በንጉሡ ችኩልነት የተነሣ የሕዝብ አመጽ ተቀሰቀሰ። በተቀሰቀሰውም አመጽ እዚ ዘድንግል ሞቱ።

የእዚ ዘድንግል አልጋ ወራሽ እዚ ሱስንዮስ (1607-1632) በአባ ጴጥሮስ ፓየዝ ጽኑ ሐዋርያዊ ሥራ አማካይነት ካቶሊክ ሆነው ነበር። እንዲሁም ወንድማቸው ስዕለክርስቶስም ካቶሊክ ሆኑ። በ1621 ዓ.ም. እዚ ሱስንዮስ የካቶሊክን እምነት መቀበላቸውንና ከብሔራዊ ሃይማኖት ጋር የነበራቸውን ግንኙነት ለማቋረጥ ዝግጁ መሆናቸውን ለአባ ጴጥሮስ ፓየዝ አስታወቁ። በ1622 ዓ.ም. ንጉሡ ጠላቶቻቸውን በሙሉ ድል አደረጓቸው። ያንንም ድል እግዚአብሔር ንጉሡ ካቶሊክ በመሆናቸው የሰጣቸው ሽልማት አድርገው ቆጠሩ። ስለሆነም ከሁለት ልጆቻቸው ማለትም ከፋሲል እና ከማርቆስ ጋር ወደ አክሱም ሄደው የእስክንድርያን እምነት በገሃድ አወገዙ። በዚያው ዓመት ወደ ግንቦት ወር መጨረሻ ላይ አባ ጴጥሮስ ፓየዝ በተወለዱ በ58 ዓመታቸው በትኩሳት በሽታ ሞቱ። እዚ ሱስንዮስና ሕዝባቸው የሀገራቸውን ሐቀኛ ወዳጅ በማጣታቸው በጣም እንዳዘኑም ይነገራል።

4. የኢየሱሳውያን ተልእኮ ሦስተኛው ክፍል በኢትዮጵያ (1625-1633)

አባ አልሜይዳና ሌሎች ኢየሱሳውያን በ1622 ዓ.ም. ወደ ኢትዮጵያ መጡ። በሀገሪቱ ውስጥ ይካሄድ ለነበረው መንፈሳዊ አገልግሎትም ሙሉ በሙሉ ታማኝ ነበሩ። የኢየሱሳውያንም ሥልጣን እጅግ ከፍተኛ ሆነ። ተተኪዎቹ የአባ ጴጥሮስ ፓየዝን ፈለግ ቢከተሉ ኖሮ መላው የሀገሪቱ ሕዝብ የካቶሊክን እምነት ይቀበል ነበር ለማለት ይቻላል።

በፖርቱጋል ንጉሥ የተፈጸመው የፓትሪያርክ አልፎንሶ ሜንዴዝ ምርጫ በርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ኡርባኖስ 8ኛ (1623-1644)

ጸድቆ ቅብዐተ ጽጽሰናቸው በመጋቢት 12 ቀን 1623 ዓ.ም. ተፈጸመ። ከሁለት ዓመት በኋላ ማለትም በሰኔ 21 ቀን 1625 ዓ.ም. ፓትሪያርኩ በኢትዮጵያ የኢየሱሳውያን ማዕከል ወደ ነበረው ወደ ፍሬምና ደረሰ። እዚህ ሱስንዮስ የካቶሊክን እምነት በገሃድ ተቀብለው ለርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ኡርባኖስ 8ኛ ታዛዥ ለመሆን ቃል ገቡ። በተመሳሳይ መንገድ የሲቪልና የሃይማኖት ባለሥልጣኖች የንጉሠ ነገሥቱንና የልጃቸውን አብነት በመከተል ለካቶሊክ እምነት ታማኝ ለመሆን መሐላ አደረጉ። በዚህ ዐይነት የኢትዮጵያና የሮም አብያተ ክርስቲያናት አንድነት በይፋ ተመሠረተ።

ይሁን እንጂ ፓትሪያርኩ አልፎንሶ ሜንዴዝ የአባ ጴጥሮስ ፓየዝን ፈለግ አልተከተሉም ነበር። በአንዳንድ ደራሲያን አንደ ተገለጸው ፓትሪያርኩ ግትርና የሰውን መብት መርገጥ የሚወዱ ሰው ነበሩ። ምክንያቱም ኢትዮጵያውያን ለተቀደሰ ባህላቸው ባይተዋር እንዲሆኑ አድርገው ነበር።

የኢትዮጵያ ብሔራዊ ሃይማኖት የካቶሊክ እምነት እንዲሆን እዚህ ሱስንዮስ በይፋ ስላወጁ በካህናትና በሰፊው ሕዝብ መካከል ጥላቻ ተፈጠረ። የላቲንን ሥርዓት በመቃወም የተጀመረው ሁከት እውነተኛ ሕዝባዊ ዓመፅ ሆነ። የዚያ ዐይነቱ ስሜት በጣም መራራ ከመሆኑ የተነሣ አንዳንድ ባላባቶች በፖርቱጋል አገዛዝ ሥር ከመውደቅ ይልቅ በእስላም መሪዎች መገዛትን አንደሚመርጡ ይፋ አደረጉ።

በመጨረሻም ሕዝቡ ለሮም ካቶሊክ እምነት ፍቅር እንዲለሰውና በደንብ እንዲልተረዳውም ንጉሠ ነገሥቱ ተገነዘቡ። አስቀድሞ ሃይማኖቱን የተቀበሉት ካቶሊክ ሆነው ለመቆየት እንደሚችሉና ፍላጎት የሌላቸው ግን የቀድሞውን የእስክንድርያ እምነት ለመከተል እንደሚችሉ በመግለጽ እዚህ ሱስንዮስ በሰኔ 14 ቀን 1632 ዓ.ም. ለሕዝባቸው የሃይማኖት ነፃነት ድንጋጌ አወጁ። ሆኖም ድንጋጌው በሀገሪቱ ውስጥ ተነሥቶ ለነበረው ቅሬታ እልባት ለመስጠት አልቻለም። ቅሬታ ከነበራቸው አንዱም የንጉሡ ልጅ ፋሲል ነበረና እንደ ማንኛውም ሰው አባቱ ለሮም ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ታዛዥ መሆናቸውን ይቃወም ነበር።

በሰኔ 14 ቀን 1632 ዓ.ም. ባወጡት አዋጅ ልጃቸው ፋሲል እልጋቸውን እንዲወርስ ስለ ሾሙት እዚህ ሱስንዮስ አስተዳደሩን

ለመቀጠል አልፈለጉም ነበር። የመንግሥት አስተዳደሩን በሙሉ ለመቀበል አሰፍሰፎ ይጠባበቅ ለነበረው ልልጃቸው ለፋሲል አሳልፈው ሰጡት።

ይሁን እንጂ አንዳንድ ጸሐፊዎች ሁኔታውን ያልተቀበሉት ቢሆንም እዚህ ሱስንዮስ የካቶሊክ እምነት ተከታይነታቸውን እስከ ሕይወታቸው መጨረሻ ድረስ እንደ ቀጠሉ የሚናገሩ ጸሐፊዎች አሉ። ከመሞታቸው ከጥቂት ሰዓቶች በፊት አእምሮአቸውን ስተው በመስከረም 7 ቀን 1632 ዓ.ም. በተወለዱ በ61 ዓመታቸው ዐረፉ። ለንጉሠ ነገሥቱ ቅባ ቅዱስ የሰጡት አባ ያዕቆብ ዴ ማቶስ ነበሩ። ከዚያም ራሳቸው በሠሩት በገነተ ኢየሱስ ቤተክርስቲያን በጣም ደማቅ በሆነ ሥነ ሥርዓት በፋሲል መሪነት የቀብራቸው ሥነ ሥርዓት ተፈጸመ።

ከ1632-1667 ዓ.ም. የነገሡት እዚህ ፋሲል የቀድሞ ነገሥታት ክንጉሥ ሰሎሞን ዙፋን ወርሰው ይከተሉት የነበረውን የቤተክርስቲያንና የመንግሥትን ፖሊሲ ለመከተል ካለመፈለጋቸውም በላይ የአባታቸውን የሃይማኖት ፖሊሲ በሙሉ ቀየሩት። እዚህ ፋሲል ለላቲን ፓትሪያርኩ በጸፉት ደብዳቤ ደግሞ የሕዝቡን ስሜት ገልጸው ነበር። በዚህ መሠረት የጥምቀት ደግሞሽን፣ የሀገር ተወላጅ ካህናትንና ዲያቆናትን በድጋሚ መቀባትን፣ በአብያተ ክርስቲያናት ውስጥ የነበሩትን መሠዊያዎች ማቃጠልና አስቀድሞ የተደረገውን ቡራኬ ዋጋ ቢስ አድርጎ መንበረ ታቦቶችን መባረክን የመሳሰሉትን ተግባሮች የኢትዮጵያ ሕዝብ እንደ ጠላቸው አብራርተው ነበር። ንጉሠ ነገሥቱ ለፓትሪያርኩ አልፎንሶ ሜንዴዝ በጸፉት ደብዳቤ መላ ሀገሩ ወደ ጠላው አስከፊ ሥርዓት ለመመለስ ጨርሶ እንደማይቻል አበክሮ ካስገነዘቡ በኋላ ስለዚህ ጉዳይ እንደገና ውይይትና ክርክር ማንሣት ፈይዳቢስ መሆኑን ጭምር ገልጸው ነበር። ቀጥሎም ፓትሪያርኩ አልፎንሶ ሜንዴዝንና ሌሎች ኢየሱሳውያንን ከኢትዮጵያ አባረሩ።

ዲ.ክሩሜይ ይባል የነበረው ጸሐፊ ኢየሱሳውያን ሚሲዮናውያን በኢትዮጵያ ውስጥ ስለ ነበራቸው ሚና ሲተች ከ1555 እስከ 1633 ዓ.ም. ድረስ ኢየሱሳውያን ይሠሩ የነበረው ቤተመንግሥትንና ሕዝቡን ወደ ካቶሊክ እምነት ለመለወጥ ነበር ብሏል። ሕዝቡ የላቲን ሥርዓት እንዲከተል በማስገደድ በሀገሪቱ

ሰፍኖ የነበረው ልዩ የክርስትና ባህል እንዲጠፋ ለማድረግ ነበር። ፓትሪያርክ አልፎንሶ ሜንዴዝ ብርቱ ታቃውሞ ስለ ገጠማቸው ቤተመንግሥትና ሚሲዮን መለያየት ጀመሩ። በኢትዮጵያ የኢየሱሳውያን መሠረታዊ ስሕተት የነበረው ከሀገሩ ባህሎች ጋር መቃረናቸው ነበር። ያ ደግሞ የተለመደ ባሕርያቸው አልነበረም።

በሌላ በኩል ደግሞ አፄ ፋሲል ኢትዮጵያን ከምዕራባውያን ተፅዕኖ ለማዳን ብለው ከእስላም መሪዎች ጋር ስምምነት አደረጉ። ያ ስምምነት ደግሞ የቀይ ባሕርን ወደብ በቁጥጥር ሥር አድርጎ ኢትዮጵያን ከእስላም ወረራ በመከላከል ረገድ እንዲረዳቸው ከፓርቱጋል መንግሥት ጋር የቀድሞ ነገሥታት ያደረጉትን ስምምነት ጨርሶ የሚለውጥ ነበር። ስለሆነም ከምዕራቡ ዓለም ጋር የነበሩት ግንኙነቶች በሙሉ ተቋረጡ። እስላሞችም የኢትዮጵያ ወዳጆች ሆኑ። በዚህ ዐይነት ኢትዮጵያውያን የብሔራዊ ስሜታቸው ዋናው ገጽታ የሆነውን ሃይማኖታቸውን ዝቅ አድርገው ለመገመት ጥረት ያደርጉ ከነበሩት አውሮጳውያን ታላቅ ስጋት እፎይታ ያገኙ መስሎአቸው ነበር። ነገር ግን ኢትዮጵያ ከምዕራቡ ዓለም በመገለጋ የሃይማኖት እድገት ወደ ጎሳ ሲቀር በአንፃሩ የእስልምና እምነት በሰላም ለመስፋፋት ጥሩ አጋጣሚ አገኘ።

ሐ. የካፑቺን ተልእኮ በኢትዮጵያ (17ኛ ክፍለ ዘመን)

በ17ኛው ክፍለ ዘመን በኢትዮጵያ ላጭር ጊዜ ብቻ ለቆየው የካፑቺን ማኅበር ተልእኮ ሙከራ ዋነኞቹ ተዋናዮች የነበሩት ሁለት ካፑቺኖች የቫንዶሙ አባ አጋታንኸና የናንቱ አባ ካሲያን ነበሩ። አጋታንኸ በ1598 ዓ.ም. ተወለዱ። በሃያ ዓመታቸው የካፑቺን ማኅበር አባል ሆኑ። በ1625 ዓ.ም. የክህነት ማዕረግ ተቀበሉ። በ1629 ዓ.ም. ከጓደኛቸው ከናንቱ አልቤርቶ ጋር ወደ ሶሪያ ሚሲዮን ተላኩ።

ካሲያን በ1607 ዓ.ም. ተወለዱ። በ17 ዓመታቸው የካፑቺን ማኅበር አባል ሆኑ። በ1631 ዓ.ም. የክህነት ማዕረግ ተቀበሉ። በ1634 ዓ.ም. በሚሲዮናዊነት ወደ ግብፅ ሄዱ።

ሁለቱ ካፑቺኖች በግብፅ ስላከናወኗቸው ድርጊቶች፣ ስለ ካፑቺን ተልእኮ ጅምር በኢትዮጵያ፣ እንዲሁም በጎንደር ስለ ተፈጸመው ለማዕተነታቸው ከዚህ ቀጥለን ባጭሩ እንመለከታለን።

1. አባ አጋታንኸ በግብፅ (1633-1637)

አባ አጋታንኸ በ1633 ዓ.ም. ወደ ካይሮ እንደ ደረሱ የተዋሕዶን እምነት ወደ ካቶሊክ እምነት የመለወጥ ሐዋርያዊ አገልግሎታቸውን ተያያዙት። በግብፅ የሐዋርያዊ ሥራቸው ማዕከል ካይሮ ነበረ። እንዲሁም በግብፅ ሀገር በተለያዩ አካባቢዎች ይዘዋወሩ ነበር። በተጨማሪም የማሳመኑን ሥራ በስፋት ለማካሄድ ዓላማ ነበራቸው። ለዚህም በውስጣቸው የነበረው የጋለ ፍላጎት ከዚያም ባሻገር ይወስዳቸው ነበር። ሥራውን የጀመሩት ኒትሪያ በተባለ ጭር ባለና በአለቶች በተከበበ ስፍራ ይኖሩ የነበሩትን ተቃዋሚ የተዋሕዶ ፓትሪያርክ በማሳመንና ወደ ካቶሊክ እምነት በመለወጥ ነበር።

በቪርጎሊታው አባ እንጦንዮስ የሚመራው የመጀመሪያው የፍራንሲስካውያን ሚሲዮናውያን ቡድን ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት በዝግጅት ላይ እንዳለ በወቅቱ በግብፅ የነበሩት የቫንዶሙ አባ አጋታንኸ የጻፉት ደብዳቤ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ደረሰ። በዚያ ደብዳቤ ፓትሪያርክ አልፎንሶ ሜንዴዝ በአፄ ፋሲል ትእዛዝ ታስረው እንደ ነበረና በፈረንሳይ ቆንሊል አማካይነት እንደ ተፈቱ አባ አጋታንኸ ገልጸው ነበር። በተጨማሪም በአፄ ፋሲል ጥያቄ መሠረት አንድ ግብፃዊ የተዋሕዶ አቡን የግብፅ ፓትሪያርክ ወደ ኢትዮጵያ የላኩ መሆኑንም አስታውቀው ነበር።

ይህ በእንዲህ እንዳለ በምሥራቁ ክፍለ ዓለም ሁኔታዎች ተለዋወጡ። በ1630 ዓ.ም. በተጻፈው በርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ኦርባኖስ 8ኛ ሐዋርያዊ ደብዳቤ መሠረት የግብፅን ሚሲዮን ለማቋቋም አመቺ ሁኔታ የተፈጠረ ይመስል ነበር። ስለሆነም በ1633 የምሥራቅ ሚሲዮን አስተዳደሪ የትሬምብለዩ አባ ዮሴፍ ሌክለርክ የግብፅን ሚሲዮን ኃላፊነት ለአባ አጋታንኸ ሰጡአቸው።

በኒትሪያ፣ በቴይዴና በመሳሰሉት የግብፅ ገዳማት የነበሩት መነኮሳት በንሥሐና በቅድስና ይኖሩ ነበር። እየሠሩ፣ እየጸሙ፣ እየጸለዩና እንግዳ እያስተናገዱ በትሕትና ይኖሩ ነበር።

አባ አጋታንኸ በታላቅ መንፈሳዊ ቅናትና ጥረት መነኮሳቱን ወደ እውነተኛ እምነት እንደገና ሊመልሱላቸው ሞክረው ነበር። በጽኑ ፍላጎት ተገፋፍተው በአያሌ አደጋዎች መኻል ወደ በረሃ ገቡ። በመጨረሻም መቃርዮስ ወደ ተባለው ገዳም በደሃና ደረሱ። እዚያም በጣም የደከሙትንና ያረጁትን ፓትሪያርክ አቡነ ማቴዎስን አገኙላቸው። ፓትሪያርኩ አባ አጋታንኸን በደስታ ተቀበሉላቸው። በመጨረሻም ረዥም ጊዜ የፈጀ ውይይት ካደረጉ በኋላ ፓትሪያርኩ የካቶሊክን እምነት እውነተኛነት ተረድተው ተቀበሉ። እንዲሁም ከሮም ቤተክርስቲያን ጋር አንድ ለመሆን በፈቃደኝነት እንደሚጥሩ ለአባ አጋታንኸ ቃል ገብተው ጉዳዩም ለሐዋርያዊ ጉብኝት ወደ ካይሮ ሲሄዱ እልባት እንደሚያገኝ ገልጸው ነበር።

ከፓትሪያርኩ ጋር በነበራቸው መልካም ግንኙነት ምክንያት አባ አጋታንኸ በካይሮ በነበሩት በተዋሕዶ አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ ለመቀደስና ለመስበክ አንዲችሉ በሀገረሰብኩ ውስጥ ለሚገኙት ካህናት ከፓትሪያርኩ የተጻፈ የድጋፍ ደብዳቤ ተሰጣቸው። እንዲያውም ከመቃርዮስ ገዳም ከተመለሱ በኋላ አባ አጋታንኸ በካይሮ ይገኙ በነበሩት አሥራ አራት የተዋሕዶ አብያተ ክርስቲያናት ለመቀደስና ለመስበክ በመቻላቸው ለመርቂያ ውጤቶችን እስመዘግበው ነበር። እዚህ ላይ መጠቀስ የሚገባው ነገር ቢኖር አባ አጋታንኸ በግብፅ በኖሩባቸው አራት ዓመታት ዋና ሐዋርያዊ ሥራቸው በግብፅና በሮም አብያተ ክርስቲያናት መካከል አንድነት እንዲጎለብት መጣር ነበር።

በሐምሌ 6 ቀን 1637 ዓ.ም. ከጻፉት ደብዳቤ እንደምንረዳው አባ አጋታንኸ በግብፅ በቴባይዴ በሚገኘው በቅዱስ አንጦንዮስ ገዳም ይኖሩ ነበር። ይህንን የአባ አጋታንኸና የፓትሪያርኩን ግንኙነት ያውቁ የነበሩት መነኮሳት በካቶሊክ እምነት ላይ ተቃውሟቸውን አስሙ። በዚህ ምክንያት ከእነሱ ጋር ብዙ ውይይት ማድረግ ነበረባቸው። አባ አጋታንኸ በፍቅርና በጥልቅ ዕውቀት ከመነኮሳቱ ለቀረቡት ጥያቄዎች ሁሉ በብቃትና በጥራት መልስ ይሰጡ ነበር። መነኮሳቱ ከማብራሪያቸው ብዙ ስለ ተረዱና ከጥርጣሬዎቻቸው

ውስጥ አብዛኛዎቹ ግልጽ ስለ ሆኑላቸው የካቶሊክ እምነት ትክክለኛ እንደ ሆነ ከልባቸው አመኑ።

2. አባ አጋታንኸና አባ ካሲየን በግብፅ (1634-1637)

በመጀመሪያው ላይ በግብፅ ይካሄድ የነበረው የሚሲዮናውያን ሥራ በጣም የሚያበረታታ ነበር። ከአባ አጋታንኸ ጋር የሚሠራ ከፈረንሣይ አገር አዲስ የሚሲዮናውያን ቡድን እንደሚላክ ተገልጾ ነበር። አባ ካሲየን ለሚሲዮን አገልግሎት ወደ ግብፅ እንዲሄዱ ከትሬምብለዩ አባ ዮሴፍ ሌክለርክ የትእዛዝ ደብዳቤ ደርሷቸው ነበር። አባ ካሲየንም ከተመክሮ ጓደኛቸው ከዲጆኑ አባ ብሩክ ጋር ወዲያውኑ ወደ ግብፅ ተጓዙ። የላንጋስኮው ካሲየኖ እንደ ዘገበው አባ ካሲየን ከሌሎች ሚሲዮናውያን ጋር በ1634 ዓ.ም. ነበር ወደ እስክንድርያ የደረሱት።

አባ ካሲየን ወደ ካይሮ እንደ ደረሱ ወዲያውኑ አረብኛ ቋንቋ መማር ጀመሩ። በካይሮ የነበሩት የካፑቺን ሚሲዮናውያን አረብኛ ጠንቅቀው ያውቁ ስለ ነበረ አስተማሩላቸው። በዚህ ምክንያት ቋንቋውን በፍጥነት ለመማር ቻሉ። በመኻሉ የፖርቱጋል ተወላጆች ከኢትዮጵያ ወደ ቅድስት ሀገር ለመሳለም ሲሄዱ እግረ መንገዳቸውን በካይሮ ቆይተው ነበር። እዚያ የነበሩት የካፑቺን ሚሲዮናውያን እንዲያስጠጓቸውና እንዲረዷቸው ጠይቀዋቸው ነበር። አባ ካሲየን ትውልዳቸው ፖርቱጋላዊ ስለ ነበረ የፖርቱጋል ቋንቋ በደንብ ይናገሩ ነበር። በመሆኑም ተጓዦቹ ፍላጎታቸውን ሁሉ በእሳቸው አማካይነት ለካፑቺኖች ለመግለጽ በመቻላቸው እጅግ ልባዊ አቀባበል ተደርጎላቸው ነበር። እንግዶቹም በኢትዮጵያ ውስጥ የካቶሊክ ሃይማኖት ስለ ነበረበት አጠቃላይ ሁኔታ ለማብራራት ጥሩ አጋጣሚ ሆነላቸው። በእፄ ፋሲል ትእዛዝ የካቶሊክ እምነት ተከታዮች ስቃይና ችግር ይደርስባቸው ስለ ነበረ የሚንከባከቡላቸውና የሚረዷቸው አዳዲስ ሚሲዮናውያን ማግኘት ፍላጎታቸው መሆኑንም ገልጸውላቸው ነበር።

3. የካቲቱን ተልእኮ ጀምሮ በኢትዮጵያ (1636)

ከኢትዮጵያ የሄዱት የፖርቱጋል ተወላጆች በካይሮ በነበሩበትና ከአባ ካሲየን ጋር በሚወያዩበት ወቅት አባ አጋታንኸም እዚያው ስለ ነበሩ በተሳላሚዎቹና በአባ ካሲየን መካከል የተደረገውን ውይይት ሰምተው ነበር። ስለሆነም አባ አጋታንኸና አባ ካሲየን ለኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን አገልግሎት ራሳቸውን ለመስጠት ተስማሙ። አስቀድሞ በነበሩት ሚሲዮናውያን ላይ ስደት እንደ ታወጀ ስለሚያውቁ ብዙ ችግር እንደሚጠብቃቸው ቢረዱም ቅሉ የ የካቶሊክ ክርስቲያኖች በእምነታቸው ጸንተው እንዲኖሩ ለመርዳት ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት ቆርጠው ተነሡ። ከኢትዮጵያ የሄዱት የፖርቱጋል ተሳላሚዎች በካይሮ በቆዩበት ወቅትም አባ ካሲየን ትንሽ አማርኛ ተምረው ነበር።

ሌላው ቁም ነገር ያለው ጉዳይ የፍራንሲስካን ማኅበር አባል በሆኑት በአርቲው አባ እንደርያስ የተጻፈና በሰኔ 19 ቀን 1636 ዓ.ም. በወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ውይይት የተደረገበት ደብዳቤ ነበር። አባ እንደርያስ በደብዳቤአቸው ፓትሪያርክ አልፎንሶ ሜንዴዝና ሌሎች ኢየሱሳውያን በአፄ ፋሲል ትእዛዝ ከኢትዮጵያ መባረራቸውን፣ እነሱም በእስላም ፓሻ ትእዛዝ በሱልክም እስር ቤት መግባታቸውንና በኋላም የፈረንሣይ ቆንሲል ለፓሻው ገንዘብ ከፍሎ እንዳስለቀቃቸው ገልጸው ነበር።

በኢትዮጵያ የካቲቱን ማኅበርን አጀማመር በተመለከተ በናንቱ አባ ካሲየን ተጽፎ በኅዳር 11 ቀን 1636 ዓ.ም. ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ኡርባኖስ 8ኛ በአካል በተገኙበት የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ጉባኤ ላይ ውይይት የተደረገበት ደብዳቤ ትልቅ ዋጋ ነበረው። ከካይሮ በተጻፈው በዚያ ደብዳቤ የግብፅ የተዋሕዶ እምነት ተከታዮች ከሮም ጋር አንድነት ለመፍጠር በጎ ፈቃድ እንደ ነበራቸው አባ ካሲየን ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ገልጸው ነበር። የተዋሕዶ ፓትሪያርክ አንድ የተዋሕዶ አቡን ወደ ኢትዮጵያ እንደ ላኩና አፄ ፋሲልም በደስታ እንደ ተቀበሉአቸው ጭምር ጠቅሰው ነበር። የግብፅ የተዋሕዶ ፓትሪያርክ ወደ ኢትዮጵያ ለመሄድ ለሚፈልጉ የካቶሊክ ሚሲዮናውያን የድጋፍ ደብዳቤ ለመጻፍም ዝግጁ ነበሩ። በዚህ ምክንያት አባ አጋታንኸና አባ ካሲየን አማርኛ መማር ጀመሩ።

በኢትዮጵያ የፍራንሲስካውያንን ተልእኮ ታሪክ ስንመለከት ደግሞ በዚያን ወቅት የኢትዮጵያን ሚሲዮን አደራ ለታደሱት ፍራንሲስካውያን ታናናሽ ወንድሞች ማኅበር የመስጠት ሂደት እንደ ተጀመረ ልንገነዘብ እንችላለን። እንዲሁም ኢየሱሳውያን ከኢትዮጵያ ከተባረሩ በኋላ ለሁለቱም ለፍራንሲስካውያንና ለካቲቱኖች ወደ ኢትዮጵያ የመግባት አጋጣሚ ተመቻችቶላቸው ነበር። ለኢትዮጵያ ሚሲዮን ከፍተኛ ፍላጎት በነበራቸው በርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ኡርባኖስ 8ኛ አሳሳቢነት በኅዳር 18 ቀን 1636 ዓ.ም. የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ሁለት ማኅበሮች ወደ ኢትዮጵያ እንዲመጡ አማራጭ አቅርቦ ነበር። እነዚህም ሁለት ማኅበሮች የፍራንሲስካውያንና የካቲቱን ነበሩ።

4. አባ አጋታንኸና አባ ካሲየን በኢትዮጵያ (1638)

በወሬ ደረጃ ከግብፅ ወደ ኢትዮጵያ መምጣት ቀላል ሊመስል ይችላል። አባ አጋታንኸና አባ ካሲየን በግብፅና በኢትዮጵያ መካከል በየጊዜው ስለሚደረገው ጉዞ ጠንቅቀው ያውቁ ነበር። ይሁን እንጂ በሰማያዊው ጌታ የተቀደሱትን ስፍራዎች ለመሳለም በቅድሚያ ወደ ቅድስት ሀገር ለመሄድ ፍላጎት ነበራቸው። ከቅድስት ሀገርም በተመለሱ ጊዜ አንድ ፓሻ በቀይ ባሕር ጠረፍ ወደ ነበረው ሱልቂም ወደ ተባለው ከተማ በታላቁ የግብፅ ሠልጣን ሊላክ እንደ ነበረ ሰሙ። ምንም እንኳ አጋጣሚው ጥሩ ቢሆንም በተለያዩ ምክንያቶች የተነሣ እነሱ የጉዞው ቡድን ከመንቀሳቀሱ በፊት ወደ ስፍራው ለመድረስ አልቻሉም ነበር።

ነገር ግን አንድ ከቪኒስ የመጣ ነጋዴ በ1638 ዓ.ም. መጀመሪያ ላይ በአባይ ጠረፍ አካባቢ ሰዎቹ በጉዞ ላይ ሳሉ እንዲደርሱ ረድቶአቸው ነበር። ከእነሱ ጋር መልካም ግንኙነት የነበራቸው የግብፅ የተዋሕዶ ፓትሪያርክ ለኢትዮጵያ ባለሥልጣኖች የድጋፍ ደብዳቤዎችን ጽፈው ነበር። ወደ ኢትዮጵያ ለመሄድ ሲነሡም በካቲቱን ልብሳቸው ላይ የተዋሕዶ ክህናት ልብስ እንዲለብሱ መክርአቸው ነበር። በአባይ ሽለቆና በበረሃ ውሰጥ ተጉዘው ከሦስት ወር በኋላ ወደ ሱልቂም ደረሱ።

የሬኑ እማኑኤል አባ አጋታንኸና አባ ካሲየን ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት ከግብፅ የተነሡት በታህሣሥ 23 ቀን 1637 ዓ.ም.

እንደ ነበረ ዘግቧል። ይሁን እንጂ አንዳንድ ሌሎች ጸሐፊዎች ሁለቱ ካቸኙት ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት የተነሡት በመጋቢት 1 ቀን 1638 ዓ.ም. እንደ ነበረ ጽፈዋል። የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅትን ፈቃድና የአለቃቸውን ትእዛዝ በጽሑፍ ተቀብለው በኢትዮጵያ የሚሰሩን ተግባር ለማከናወን የተላኩት አራት ካቸኙት የቫንዶሙ አባ አጋታንኹ፣ የናንቱ አባ ካሲየን፣ የዲጆኑ አባ ብሩክና የሞርሌው አባ አጋታንኹ ነበሩ።

የተጓዣቸው ቡድን በኑቢያ በረሃ አድርጎ ወደ ሱዳንም የደረሰው በመጋቢት 22 ቀን 1638 ዓ.ም. ነበር። ሚሲዮናውያኑ ወደ ኢትዮጵያ የሚመጣ ሌላ የተጓዣች ቡድን አስኪገኝ ድረስ በሱዳንም መቆየት ነበረባቸው። ከዚያም በኤርትራ ደጋማ አካባቢ በሰራዩ አውራጃ በሚገኘው ደባሩዋ በተባለ አካባቢ አልፎ ወደ ጎንደር ይጓዝ ከነበረው የመንገደኞች ቡድን ጋር ጉዞአቸውን ቀጠሉ። በጣም አስቸጋሪና አድካሚ ከነበረ ከስምንት ቀናት ጉዞ በኋላ ወደ ደባሩዋ ደረሱ። እዚያም የካቶሊክ ካህናት መሆናቸው ስለ ታወቀ ተያዙ። ዕቃቸውና የግብፅ ፓትሪያርክ የሰጡአቸው የአደራ ደብዳቤዎቻቸው ተወሰደባቸው። ካንገላቱአቸውና ብዙ ጥያቄ ከጠየቋቸው በኋላ አሰሩአቸው። በመጨረሻም ፍርድ እንዲሰጣቸው ወደ ጎንደር ተላኩ። እጅግ አስቸጋሪ በነበረ ሁኔታ ለሃያ አምስት ቀናት በእግር ተጉዘው በነሐሴ 5 ቀን 1638 ዓ.ም. ወደ ጎንደር ደረሱ።

ሊያደርጉት ስለሚገባቸው ጥንቃቄ ግብፅ በሚገኙት ፓትሪያርክ የተነገራቸው ቢሆንም ውጤታማ ሊሆን አልቻለም ነበር። የዚህም ዋናው ምክንያት የኢትዮጵያ ጳጳስ ሆነው ከግብፅ በመጡት ይተማመኑባቸው በነበሩት ጳጳስና ከርሳቸው ጋር አብሮ በመጣው ጴጥሮስ ሌዎን ይባል በነበረው አስመሳይ መነኩሴ ለማካሄድ የእነሱ ጎንደር የመድረስ ዜና በመላው ጎንደር በመሰራጨቱ ነበር።

ቀጥሎም ወደ ቤተመንግሥት ተወሰዱ። ይሁን እንጂ ምርመራ ያካሄዱባቸው እፄ ፋሲል አልነበሩም። በዚህ ዐይነት ጉዳዩን እንዲመረምሩትና አስፈላጊውን ፍርድ እንዲወስኑባቸው ንጉሡ ለመኳንንቱ አሳልፈው ሰጡአቸው። አባ አጋታንኹ የግብፅ ተዋሕዶ ፓትሪያርክ የሰጧቸውን የድጋፍ ደብዳቤ ከግምት ውስጥ በማስገባት ጉዳያቸው እንዲታይላቸውና እንዲረዷቸው አዲሱን የኢትዮጵያ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን ጳጳስ በመጠየቅ ከንቱ ሙከራ

አድርገው ነበር። አባ አጋታንኹ የጳጳሱን ድጋፍ ለመጠየቅ የፈለጉበት ሌላው ምክንያት አቡነ ማርቆስ በግብፅ ውስጥ መነኩሴ በነበሩበት ጊዜ ሁለቱም ጥሩ ወዳጆች ስለ ነበሩ ነበር።

በእፄ ፋሲል ጥያቄ መሠረት በግብፅ ፓትሪያርክ ወደ ኢትዮጵያ የተላኩትና ቀድሞ በግብፅ አርሚኒያ በመባል ይታወቁ የነበሩት መነኩሴ አቡነ ማርቆስ ያሳለፉአቸው ውሳኔዎች ሁሉ በጴጥሮስ ሌዎን ከፍተኛ ተጽዕኖ ሥር ነበሩ። አቡነ ማርቆስ ምንም በርሳቸው ላይ ትልቅ እምነት ቢኖራቸውና በግብፅ በነበሩ ጊዜም ወዳጆቻቸው ቢሆኑም በቅርቡ መጥተው በችግር ላይ የወደቁትን ሚሲዮናውያን ለመርዳት አልፈለጉም ነበር። በዚያ ፋንታ በሁለቱ ካቸኙት ላይ ሐሜትና ዛቻ በመጓዣት አጋጣሚውን ተጠቅሞ እጣ ፈንታቸው እንዳበቃ አድርገው ያስወሩ ነበረ። በዚህ ዐይነት እነሱም ለእምነታቸው ሲሉ የማይቀርላቸውን መሥዋዕትነት ለመቀበል በደስታ ይጠባበቁ ጀመር።

ከቤተመንግሥት የተሰየሙት ዳኞች የመጨረሻ ፍርድ ከመስጠታቸው በዘመኑ እንደ ተለመደው ሕዝቡ ሚሲዮናውያኑ ከሀገር ይባረሩ ብሎ በመጠየቅ ጣልቃ ይገባል ብለው አስበው ነበር። ነገር ግን አቡነ ማርቆስ ከሀገር በማባረር ፈንታ የሞት ፍርድ እንዲወስንባቸው አበክረው ይጠይቁ ነበር። ሕዝቡም የሮም ካቶሊክ እምነታቸውን እንዲክዱ ወይም በሞት እንዲቀጡ ጠየቀ። በዚህ ዓይነት የመሥዋዕትነታቸው ዓላማ በጣም ግልጽ ሆነ። አባ ካሲየን በራሳቸውና በዓደኛቸው ስም በሮም ካቶሊክ እምነት የጸኑ መሆናቸውን በተለያዩ ቋንቋዎች ገለጹ። ሁለቱ ካቸኙት በሕዝብ ፊት በአደባባይ እንዲሰቀሉ ዳኛው ሲፈርድባቸው አባ ካሲየን ገለጸቸውንም በደንብ አልጨረሱም ነበር። የስቅላቱም ቅጣት ወደሚፈጸምባቸው ስፋራ ወሰዱአቸው። ሁሉም ነገር ተዘጋጅቶ ሽምቀቆ ብቻ መቅረቱን በተገነዘቡ ጊዜ አባ ካሲየን የታጠቁባቸውን ግማዶች እንዲጠቀሙ ሐሳብ አቀረቡ።

ተሰቅለው ሳሉ በድንጋይም ተወግረው ነበር። በዚህ ምክንያት ከአባ አጋታንኹ ዐይኖች አንዱ ፈለሰ። ከሰዓታት ስቃይ በኋላ ሞቱ። አባ አጋታንኹና አባ ካሲየን በሰማዕትነት የሞቱት በነሐሴ 7 ቀን 1638 ዓ.ም. ነበር። የሁለቱ ካቸኙት ሰማዕትነትና የመቃብራቸው ስፍራ በሕዝቡ ሲታወስ ይኖራል። ከላይ እንደ ተጠቀሰው

ወደ ኢትዮጵያ የተላኩት ሚሲዮናውያን ሁሉ አስቀድመው በግብፅ ነበሩ። የመጀመሪያዎቹ ሁለት ሚሲዮናውያን ወደ ኢትዮጵያ ሲጓዙ በግብፅ የቀሩት ሁለቱ ሚሲዮናውያን አማርኛ ተምረው ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት በመዘጋጀት ላይ ሳሉ የካፑቺን ወንድሞቻቸው በኢትዮጵያ በሰማዕትነት እንደ ሞቱ ሰሙ። በመጨረሻ እነሱም በሕንድ ውቅያኖስ አድርገው በኬንያ ድንበር በኩል ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት ሞክረው ነበር። ይሁን እንጂ በሀገሩ ሰዎች ተይዘው ተገደሉ።

ከሞታቸው በኋላ አባ አጋታንኸንና አባ ካሲየንን የኢትዮጵያ ካቶሊኮች ብቻ ሳይሆኑ ኦርቶዶክሶችና ቱርኮች ጭምር ለረዥም ጊዜ በታላቅ አክብሮት ያስቡአቸው ነበር። ወደ መቃብራቸውም እየሄዱ ይሳለሙ ነበር። ይሁን እንጂ ይሰጣቸው የነበረው አክብሮት በኢትዮጵያ ውስጥ ብቻ ተወስኖ አልቀረም። በሚያዝያ 27 ቀን 1904 ዓ.ም. ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ፒየስ አሥረኛው (1903-1914) እነሱ የሞቱት በእውነት ለካቶሊክ አምነት ሲሉ እንደ ነበረ አረጋግጠውላቸዋል። ያንንም «አፍሪቃ የመለኮታዊ ድል ምድር» በተሰኘው ሐዋርያ ደብዳቤአቸው በጥቅምት 23 ቀን 1904 ዓ.ም. በይፋ አውጀው በሮም ቅዱስ ጴጥሮስ ቤተክርስቲያን በጥር 1 ቀን 1905 ዓ.ም. በተከናወነው ታላቅ ሥነ-ሥርዓት የብፁዕና ማዕረግ ሰጥተዋቸዋል።

መ. የፍራንሲስካውያን ተልእኮ በኢትዮጵያ (17ኛ-18ኛ ክፍለ ዘመናት)

በ16ኛና በ17ኛ ክፍለ ዘመናት መካከል በኢትዮጵያ ከነበረው ከኢየሱሳውያን ማኅበር ቀጥሎ 1663 ዓ.ም. ገደማ በ17ኛው ክፍለ ዘመን የፍራንሲስካውያን ሚሲዮን በኢትዮጵያ ተጀመረ። እንዲያውም ኢየሱሳውያን ከኢትዮጵያ ከወጡ በኋላ የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት የኢትዮጵያና የሮም አብያተ ክርስቲያናት አንድነት እንዲጎለብት ለማድረግ የፍራንሲስካውያን ሚሲዮናውያን ወደ ኢትዮጵያ እንዲመለሱ ጠየቃቸው። ስለሆነም ፍራንሲስካውያን በ15ኛና በ17ኛ ክፍለ ዘመናት አስቀድሞ የነበሩት ሚሲዮናውያን በኢትዮጵያ ውስጥ ያተረፉትን ጥላቻ የመውረስ ችግር ገጠማቸው።

በ17ኛና በ18ኛው ክፍለ ዘመናት መካከል በኢትዮጵያ የነበረው የፍራንሲስካውያን ሚሲዮን ታሪክ በተከታታይ በተቋቋሙት በርካታ ሐዋርያዊ አስተዳደሮች ታሪክ ውስጥ ተመዝግቦ ይገኛል። በመሆኑም በተለያዩ ሐዋርያዊ አስተዳደሮች አማካይነት ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት ፍራንሲስካውያን ተከታታይ መከራዎችን አድርገው ነበር። ሐዋርያዊ አስተዳደሮቹም፤ የቪርጎለታው አባ አንጦንዮስ፤ የፔስኮፓጋኖው አባ አንጦንዮስ፤ የአኩይላው አባ ዮሐንስ፤ የአሬሶው አባ ዳንኤል፤ የሳሌሚው አባ ፍራሲስኮስ ማርያም፤ የኢየሩሳሌሙ አባ ዮሴፍ፤ የኮነርስሮቱ (ባቪየራ) አባ ሊቤራቶ ቫይስ፤ የሪቫርሎው አባ ፍራንሲስኮስ አንጦንዮስ፤ የክረምሲየሩ አባ ያዕቆብ፤ የአርሜክው አባ ጀርቫሲየ፤ የትሪካሪኩው አባ ሚካኤል አንጀሎ ፓፔሊ እንዲሁም የብፁዕ አቡነ ጦቢያ ገብረእግዚር ሀገረ-ሰብከት ነበሩ።

1. የቪርጎለታው አባ አንጦንዮስ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1633-1643)

በመስከረም 13 ቀን 1633 ዓ.ም. በተደረገው የካርዲናሎች ጉባኤ ላይ የኢየሱሳውያን ሚሲዮን አባላት በከፍተኛ አደጋ ላይ መገኘት ሪፖርት ቀርቦ ውይይት ተደርጎበት ነበር። ለፓትሪያርክ አልፎጌሶ ሜንዴዝና ስለ ረዳቶቻቸው ዕጣ የበለጠ ትኩረት ተሰጥቶ ነበር። በዚያ አሳሳቢ ሁኔታ ላይ በካርዲናል ባርቤሪኒ ሐሳብ መሠረት የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ለሁኔታው መፍትሔ የመፈለግ ኃላፊነት ወሰደ። በመሆኑም ከፍራንሲስኮስ ታናናሽ ወንድሞች መካከል የቪርጎለታው አባ አንጦንዮስ ከሁለት ጓደኞቻቸው ጋር ወደ ኢትዮጵያ መጥተው ስለ ተከሠተው ጉዳይና እግረ መንገዳቸውንም ሌላ ሚሲዮን ሊመሠረት የሚችልበትን ሁኔታ እንዲያጠኑ ተመረጡ። በጥቅምት 3 ቀን 1633 ዓ.ም. የተደረገው ይህ ውሳኔ በጥር 10 ቀን 1634 ዓ.ም. በተካሄደው ጉባኤ እልባት ሲያገኝ ልዑኩ የሚኖራቸው የሥልጣን ገደብም በትክክል ተወሰነ።

የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ለሚሲዮናውያን ደኅንነት የፈረንሣይ ጥበቃ መኖሩን ካረጋገጠ በኋላ የቪርጎለታው አባ አንጦንዮስ ለሚሲዮናዊ አገልግሎት ወደ ኢትዮጵያ እንዲሄዱ የፈቃድ ደብዳቤ እንዲሰጣቸው ወሰነ። በዚያን ወቅት ፈረንሣይ በአብዛኞቹ የመካከለኛ ምሥራቅ ሀገሮች ውስጥ ማለትም

በፍልስጤም፣ በሶሪያ፣ በግብፅ እና በየመን (ሳውዲ አረቢያ) ቆንሲሎች ነበሩት። ሌሎች የአውሮጳ ሀገሮች ግን የዚያን ዓይነት የተመቻቹ ሁኔታዎች አልነበሩባቸውም ነበር። እነዚያ በየቦታው የነበሩት የፈረንሣይ ቆንሲሎች የሚሲዮናውያንን ሁኔታ ይከታተላል ከነበረው የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ጋር በተመሳሳይ ሚሲዮናውያን ለመሄድ ወደ ፊላስቲን ሀገር በሰላም ለመድረስ ይችሉ ዘንድ ዋስትና ይሰጡ ነበር። ሚሲዮናውያን አስቸጋሪ ሁኔታዎች አጋጥመዋቸው ከእነሱ ርዳታ በጠየቁ ጊዜ ሁሉ ከጎናቸው በመሆን አስፈላጊውን ድጋፍ ይሰጡባቸው ነበር። በዚህም ምክንያት የቪርጎሊታው አባ አንጦንዮስ በፍጥነት ከፈረንሣይ ወደ ከሮም ተመልሰው ወደ ኢትዮጵያ ለመግዝ የነበራቸውን እቅድ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በዝርዝር አቀረቡ።

በኢትዮጵያ ውስጥ የነበሩትን የተዋሕዶ እምነት ተከታዮችንና የፖርቱጋል ተወላጅ የነበሩትን ልጆች በመንፈሳዊ ትምህርት የመንከባከብ ሥልጣን በሐምሌ 20 ቀን 1637 ዓ.ም. ለቪርጎሊታው አባ አንጦንዮስ ተሰጥቶባቸው ነበር። ከዚያ በኋላ ሁለት ፍራንሲስካውያን ሚሲዮናውያን ማለትም ሐዋርያዊ አስተዳደራዊ የቪርጎሊታው አባ አንጦንዮስና የሥራ ባልደረባቸው የፔስኮፓጋኖው አባ አንጦንዮስ ወደ ኢትዮጵያ ተጓዙ። ለሱአቂም ከተመረጠው አዲስ ፓሻ ጋር ሆነው በጥር 23 ቀን 1639 ዓ.ም. ከግብፅ ተነሥተው በዓመቱ መጨረሻ ገደማ ወደ ምፅዋ ደረሱ። እዚያም ሲደርሱ ስለ ሁለቱ ካፑሮች በሰማዕትነት መሞት፣ በካቶሊኮች ላይ ስለ ተቀሰቀሰው አሰቃቂ ስደትና በሀገሪቱ ውስጥ ስለ ነበረው አጠቃላይ የፖለቲካ ሁኔታ ሰሙ። ስለሆነም ኢትዮጵያ ውስጥ ለመግባት ስላልቻሉ ወደ ሱአቂም አቀኑ። እዚያም የቪርጎሊታው አባ አንጦንዮስ በ1642 ዓ.ም. ሞቱ። ወዲያውም የፔስኮፓጋኖው አባ አንጦንዮስ የኢትዮጵያን ሚሲዮን ኃላፊነት ተረከቡ።

2. የፔስኮፓጋኖው አባ አንጦንዮስ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1643-1648)

በታህሣሥ 23 ቀን 1643 ዓ.ም. የፔስኮፓጋኖው አባ አንጦንዮስ የኢትዮጵያ ሚሲዮን ሐዋርያዊ አስተዳደር እንዲሆኑ

ተመርጠው ነበር። ይሁን እንጂ በነሐሴ ወር 1645 ዓ.ም. በጻፉት ደብዳቤ ከሮም ምንም ደብዳቤ ሳያገኙ አራት ዓመታት እንዳለፉ ገልጸዋል። በ1646 ዓ.ም. እንኳ የሐዋርያዊ አስተዳዳሪነት ሹመታቸውን እየጠበቁ መሆናቸውን ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በግልጽ ጽፈው ነበር። በተጨማሪም አባ አንጦንዮስ እንደ ሐዋርያዊ አስተዳደሪ ለጠቻቸው ነበሩ። በሱአቂም በኖሩባቸው አምስት የብቸኝነት ዓመታት ከእሳቸው አስቀድሞ የነበሩት አስተዳዳሪ ያደርጉት እንደ ነበረ ሁሉ እዚያ የነበሩትን ጥቂት ካቶሊኮች ይከታተሉ ነበር። በሽተኞችንም ይጎጠኙ ነበር። ዋና ጥረታቸው ግን ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት ነበር። እሳቸውም የፍራንሲስካውያንን ሚሲዮን በተሻለ ሁኔታ በማደራጀታቸው የሚሲዮኑ ባለውለታ ናቸው።

አባ አንጦንዮስ ለሮም አቅርቦዋቸው ከነበሩት ዋና ዋና ሐሳቦች መካከል ለኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን አንድ ጳጳስ እንዲሾም መጠየቃቸው አንዱ ነበረ። የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ሐዋርያዊ አስተዳደራዊ ያቀረቡትን ሐሳብ ተቀብሎ በኢትዮጵያ የካቶሊክ ቤተ ክህነት እንዲቋቋም ወሰነ። በታህሣሥ 28 ቀን 1644 ዓ.ም. የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት የመንፈ ጳጳስ በሚል ስያሜ የካርሜላይት ማኅበር አባል የነበሩትን ብፁዕ አቡነ ያዕቆብ ሹሜርስን የኢትዮጵያ ጳጳስ አድርጎ መረጣቸው። ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት እናሰንት 10ኛው (1644-1655) ደግሞ ምርጫውን በጥር 23 ቀን 1645 አጽድቀውላቸው ነበር። ነገር ግን ብፁዕ አቡነ ሹሜርስ ወደ ኢትዮጵያ እየተጓዙ ባለ በመንገድ ላይ በናፖሊ ሞቱ። በምትካቸው የካስትሮው ብፁዕ አቡነ ማቴዎስ ተሾሙ። ይሁንና እሳቸውም ቢሆኑ ወደ ኢትዮጵያ ለመድረስ አልቻሉም ነበር።

የፔስኮፓጋኖው አባ አንጦንዮስ ያቀረቡትን ሐሳብ በመቀበል የቦታውን ርቀትና የጉዞውን ችግሮችና በሚሲዮናውያን ላይ በተደጋጋሚ የሚያጋጥሙትን አደጋዎች ከግምት ውስጥ በማስገባት የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት እንደ መጀመሪያ እርምጃ አድርጎ ወስዶት የነበረው በፈረንሣይ ቆንሲል አማካይነት አንድ ቤት በካይሮ መከራየትን ነበር። ያም ቤት የግብፅንና የኢትዮጵያን ሚሲዮናውያን እንዲያገለግል ታስቦ ነበር። የኪራይ ቤቱም ካርዲናል ግሪማልዲ በፈረንሣይ ቤተመንግሥት በነበራቸው ጽሕፈት ቤት አማካይነት በአደራ እንዲጠበቅ ለፈረንሣይ ቆንሲል ሰጥተው ነበር።

ወጪዎቹን በተመለከተ የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ወደ ግብፅ ለሚሄድ ለእያንዳንዱ ሚሲዮናዊ ሃምሳ እስኩዲ እንዲሁም ወደ ኢትዮጵያ ለሚመጣ ደግሞ ስድሳ እስኩዲ እንዲሰጥ ወስኖ ነበር። የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ግን ሚሲዮናውያኑ በጠቅላይ አለቃቸው ፈቃድ ለሚሲዮኑ በነገረፈጅነት የሚያገለግል አንድ ካህን ያልነበረ ሰው እንዲመርጡ ፈልጎ ነበር። በሌላ በኩል ደግሞ በ1648 ዓ.ም. በመጋቢት ወር መጨረሻ የፔስኮፓጋኖው አባ አንጦንዮስና ሁለት የሥራ ባልደረቦቻቸው በአፄ ፋሲል ትእዛዝ በሱአቂም ተገደሉ። በዚህ ዐይነት በኢትዮጵያ ሁለተኛው የፍራንሲስካውያን ሐዋርያዊ አስተዳደር በሦስቱ ሚሲዮናውያን ለማዕተነት ተደመደመ።

3. የአኩይላው አባ ዮሐንስ ሐዋርያዊ አስተዳዳር (1667-1671)

ከፔስኮፓጋኖው አባ አንጦንዮስና ባልደረቦቻቸው ለማዕተነት በኋላ የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ለኢትዮጵያ ሚሲዮን የነበረው ትኩረት ተለወጠ። በየካቲት 16 ቀን 1647 ዓ.ም. በተደረገው ጠቅላላ ጉባኤ የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት የአኩይላው አባ ዮሐንስና የፓርማው አባ ዮሴፍ ማርያም የተባሉትን ሁለት ፍራንሲስካውያንን ወደ ኢትዮጵያ ለመላክ ወሰነ። ሆኖም የኢትዮጵያ ሁኔታ በጊዜው ብዙ ቁጥጥር የነበረበት ስለ ነበረ ሁለቱም ሚሲዮናውያን ወደ ኢትዮጵያ ለመድረስ አልቻሉም። ስለሆነም አፄ ፋሲል እስኪሞቱ ወይም በካቶሊክ እምነት ላይ ያላቸውን አመለካከት እስኪቀይሩ ድረስ መጠበቅ አስፈላጊ ነበር።

በ1667 ዓ.ም. የአፄ ፋሲል መሞት በኢትዮጵያ የካቶሊክ ሚሲዮን ታሪክ ከፍተኛ ለውጥ አመጣ። በታህሣሥ 7 ቀን 1667 ዓ.ም. የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት የአኩይላውን አባ ዮሐንስን የኢትዮጵያ ሚሲዮን ሐዋርያዊ አስተዳዳሪ አድርጎ መረጣቸው። በዚያ ሁኔታ በኢትዮጵያ የፍራንሲስካውያን ሚሲዮን በእሳቸውና በባልደረቦቻቸው አማካይነት እንደገና ለመጀመር በቃ። የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በኢትዮጵያ አዲስ ሚሲዮን ለማቋቋም ባወጣው አዋጅ የሦስት ሚሲዮናውያንን ስም ጠቅሶ ነበር። እነሱም

የሚስትሬታው አባ ፍራንሲስኮስ፣ የላውሬንሳናው አባ ሉዶቪካና የቤኔቪንቶው ወንድም ሉዶቪኮ ነበሩ። በኋላም ጉዞአቸውን ከመጀመራቸው አስቀድሞ የቺቪቴላው አንጀሊካና የቲያኖ አባ ማርቴሎ በቡድኑ እንዲጨመሩ ተደረገ። የቡድኑን ጉዞ ለማቀላጠፍ የፖርቱጋል ዝርያ የነበራቸው ኢትዮጵያዊው ሐዋርያዊ አስተዳደሪ የአንድራዴው ብፁዕ አቡነ አንጦንዮስ ከቡድኑ ጋር እንዲጓዙ ተደረገ። ይህንን ሁኔታ በምሥጢር ለመጠበቅ አስፈላጊው ጥረት ሁሉ ተደርጎ ነበር። ቡድኑ ወደ ግብፅ ከደረሰ በኋላ በኤብሪምና በሱአቂም በኩል ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት የሚችልባቸውን መንገዶች ሁሉ ቃኘ።

ያም ቡድኑ የዘመኑን ሚሲዮናውያን ከሚያጋጥሙአቸው የችግሮች ወጥመድ ሁሉ ለማምለጥ አልቻለም ነበር። የሚስትሬታው አባ ፍራንሲስኮስና የላውሬንሳናው አባ ሉዶቪኮ በወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ወደ ተላኩበት ወደ ኢትዮጵያ ለመጓዝ በየካቲት ወር 1667 ዓ.ም. ከሞሪታኒያ ተነሡ። አንደኛው መዘቀኛ ሁለተኛው ሐኪም በመምሰልና ራሳቸውን በመደበቅ በዚያን ዘመን የኢትዮጵያ መናገሻ ወደ ነበረው ወደ ጎንደር ደረሱ። ነገር ግን የካቶሊኮች ስደት ይቀጥል ነበርና የካቶሊክ ካህናት መሆናቸው ታወቀ። ወዲያውም ሞት ተፈርዶባቸው በመጋቢት 27 ቀን 1668 ዓ.ም. በድንጋይ ተወግረው ሞቱ።

በሌላ በኩል ደግሞ የአኩይላው አባ ዮሐንስና ሦስት ጓደኞቻቸው ማለትም የቺቪቴላው አባ አንጀሎ፣ የቲያኖው አባ ማርቴሎና የቤኔቪንቶው ወንድም ሉዶቪኮ የተባሉት በኢየሩሳሌም በኩል ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት ጉዞአቸውን ጀመሩ። ወደ ጅዳ ሲደርሱ አደገኛ ትኩሳት ይዞአቸው ታመሙ። በዚያው በሽታ የአኩይላው አባ ዮሐንስ፣ የቺቪቴላው አባ አጀንሎና የቲያኖው አባ ማርቴሎ በሰኔ ወር 1669 ዓ.ም. ሞቱ። ከሞት የተረፈው ብቸኛው ሰው የቤኔቪንቶው ወንድም ሉዶቪኮ ነበር። እሱም ወደ ካይሮ ተመልሶ የሦስቱን ሚሲዮናውያን ጓደኞቹን ሞት አረዳ።

አባ ዮሐንስ፣ አባ አንጀሎና አባ ማርቴሎ የሞቱት በኃይለኛ ሙቀት ምክንያት ነበር። የላውሬንሳናው አባ ሉዶቪኮ፣ የሚስትሬታው አባ ፍራንሲስኮስ ደግሞ በጎንደር ስለ ካቶሊክ እምነት ለማዕታት ሆኑ። የአንድራዴውን ብፁዕ አቡነ አንጦንዮስን ደግሞ በእርስ በርስ ጦርነት ወቅት አንድ ወታደር በጨቤ ወግቶ ገደላቸው።

በዚህ ዐይነት ሦስተኛው የፍራንሲስካውያን ሚሲዮን ተልእኮም በአንድ መልኩ ሆነ በሌላ የሰማዕትነት ክብር ተጎናጸፈ።

አዲስ ፋሲል ከሞቱ በኋላ ልጃቸው አዲስ ዮሐንስ ቀዳማዊ (1667-1682) የአባታቸውን የሃይማኖት ፖሊሲ ወዲያው ለመለወጥ አልቻሉም ነበር። በኢትዮጵያ የፖለቲካና የሃይማኖት ሁኔታ ከሞላ ጎደል ተመሳሳይ ሆኖ በመቆየቱ ለዓመታት ከአውሮጳ የተገለለች ሆነች። የሀገሪቱ የባሕር ጠረፎች በሙሉ ደግሞ በቱርኮች ተይዘው ነበር። ከአውሮጳ ጋር ምንም ዓይነት ግንኙነት እንዳይደረግ የተከለከለ ነበር። ይሁን እንጂ በቀዳማዊ አዲስ ዮሐንስ የምሕረትና የመቻቻል ዘመን ተጀመረ። ያም የግልጽነትና ቀስ በቀስም የነፃነት ዘመን መሆኑ ታወቀ። ከአያታቸው ከአዲስ ሱስጽዮስ ሞት ጀምሮ በአባታቸው በአዲስ ፋሲል ዘመን በእስር ቤት ታገረው የነበሩትን ሁሉ ፈቱአቸው።

4. የአራሶው አባ ዳንኤል ሐዋርያዊ አስተዳደር (1669-1679)

የአኩይላው አባ ዮሐንስና ጓደኞቻቸው ከሞቱ በኋላ ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት አዲስ ሚሲዮናዊ ጥረቶች ተደርገው ነበር። በዚያ አኳኋን የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በ1669 ዓ.ም. የኢትዮጵያን ሚሲዮን በግብፅ ከነበረው ከፍራንሲስካውያን ሚሲዮን ጋር አንድ አደረገው። በ1623 ዓ.ም. በግብፅ የተቋቋመው የፍራንሲስካውያን ሚሲዮን ዋና ዓላማ የተዋሕዶ ቤተክርስቲያን ከሮም ቤተክርስቲያን ጋር አንድ የሚሆንበትን ሁኔታ ማመቻቸት ነበረ። በካይሮ የነበረው ሐዋርያዊ አስተዳዳሪ ከሮም ጋር ያለ ችግር ለመገናኘት በመቻሉ መመሪያዎችንና አስፈላጊ የነበሩ ድጋፎችን በአፋጣኝ ለማግኘት ይችል ነበር። የግብፅ ሚሲዮን ሐዋርያዊ አስተዳደር ለነበሩት ለአራሶው አባ ዳንኤል ሁኔታው በፈቀደላቸው ጊዜ ሁሉ ሚሲዮናውያንን ወደ ኢትዮጵያ እንዲልኩ፣ አስፈላጊውን ክትትል እንዲያደርጉና ለኑሮ የሚያስፈልጉአቸውን ነገሮች ሁሉ እንዲሰጡአቸው ኃላፊነት ተሰጥቶአቸው ነበር።

ለግብፅና ለኢትዮጵያ አንድ ሐዋርያዊ አስተዳደር ከመቋቋሙ የተነሣ ሚሲዮናውያን ወደ ኢትዮጵያ እንዲገቡ ለማድረግ በተሻለ መልክ የተደራጁ ጥረቶች አዘውትረው ይካሄዱ ነበር። እናሰንት

11ኛ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት በነበሩበት ወቅት (1676-1689) በግብፅ ከነበሩት የተዋሕዶ እምነት ተከታዮች ጋር ይደረግ የነበረው ግንኙነት እየተጠናከረ ሳለ በሰኔ ወር በ1679 ዓ.ም. የፍራንሲስካውያን አባ ዮሐንስ መጥመቱና አባ ጴጥሮስ በግብፅ በኩል ወደ ኢትዮጵያ ተልከው ነበር። እነሱም በደሳና ወደ ሱሐቂም ደረሱ። ከዚያም በ1680 ዓ.ም. ገደማ ወደ ምዕዋ ደረሱ። አዲሱ የሚሲዮናውያን ቡድን ወደ ምዕዋ እንደ ደረሰ አባላቱ ጉዞአቸውን ቢቀጥሉ ሊያጋጥሙአቸው ስለሚችሉት ችግሮች ተገነዘቡ። በሀገሪቱ ውስጥ ለመግባት እንደማይቻል በመግለጽም ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ደብዳቤ ጻፉ።

ከእነዚያ ሁሉ ውጤት አልባ ከነበሩ መከራዎች በኋላ በ1680 ዓ.ም. የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት የኢትዮጵያን ሚሲዮን ለረዘና የግብፅን ሚሲዮን በቅድስት ሀገር ጥበቃ ሥር አደረገ። ቀድሞ የኢትዮ-ግብፅ ሚሲዮን የነበረውን አንድ የግብፅ ሚሲዮን ብቻ እንዲሆን ደረጃውን ዝቅ ባደረገው በአዲሱ ቅንጅት ምክንያት ከ1681 ዓ.ም. በኋላ የኢትዮጵያ ሚሲዮን የተረሳ መሰለ። ግን በግብፅ የነበሩ ሁለት ፍራንሲስካውያን ሚሲዮናውያን ማለትም የፒስቲቺው አባ አንጦጽዮስና የኢየሩሳሌም አባ ዮሴፍ በግንቦት 3 ቀን 1691 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በጻፉት ደብዳቤ የፖርቱጋል ተወላጆች የሆኑትና ምንም ካህናት ያልነበሯቸው ክርስቲያኖች ከኢትዮጵያ ሸሽተው ወደ ፋንጊ ግዛት እየገቡ እንደ ነበረ አስታውቀው ነበር።

ያ ሁለቱ ፍራንሲስካውያን ሚሲዮናውያን የጻፉት ሪፖርት ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ደርሶ በጥብቅ ከተመረመረ በኋላ በጥር 20 ቀን 1697 ዓ.ም. ተቀባይነት አገኘ። በመጨረሻም ከቅድስት ሀገር ጥበቃ የተለየ አንድ አዲስ ሚሲዮን በአስሚምና ፋንጊ ግዛቶች ውስጥ እንዲቋቋም ተወሰነ። የዚያም ሚሲዮን ዓላማ ቀስ በቀስ ወደ ኢትዮጵያ መድረስ ነበር። የሚሲዮኑ የመጀመሪያው ሐዋርያዊ አስተዳዳሪ የነበረው የሳሌሚው አባ ፍራንሲስኮስ ማርያም ነበሩ። እሳቸውም የተመረጡት በጥር 27 ቀን 1697 ዓ.ም. ነበረ።

5. የሳሌሚው አባ ፍራንሲስኮስ-ማርያም ሐዋርያዊ አስተዳደር (1697-1701)

ቀደም ብለን እንደ ገለጽነው በጥር 20 ቀን 1697 ዓ.ም. ለኢትዮጵያ አዲስ ሚሲዮን ተቋቁሞ በርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት እናሰንት 12ኛ (1691-1700) ትእዛዝ ለሳሌርኖ አውራጃ ፍራንሲስኮስውያን አደራ ተሰጠ። የሳሌሚው አባ ፍራንሲስኮስ የመጀመሪያው የሚሲዮኑ ሐዋርያዊ አስተዳደሪ ሆነው ተመረጡ። አዲሱን ሚሲዮን ለማዋቀር በወጣው አዋጅ ድንብሩም ተከልሎ ነበር። አዲሱ የኢትዮጵያ ሚሲዮን አሕማምን (ሳይኛው ግብፅ)፣ ፋንጊንና (ጉቢያ) ኢትዮጵያን ያጠቃልል ነበር።

የሳሌሚው አባ ፍራንሲስኮስ ማርያም በታህሣሥ 4 ቀን 1697 ዓ.ም. ወደ ካይሮ ደርሰው የአልባናውን አባ ያዕቆብን፣ የማልታውን አባ አንጦንዮስንና የኢየሩሳሌሙን ወንድም ዮሴፍ የተባሉትን ሚሲዮናውያን በጥር ወር በ1698 ወደ አሕማም ላኳቸው። እነሱም በየካቲት 6 ቀን 1698 ዓ.ም. ወደ ተላኩበት ደረሱ። ወደ አሕማም ሲደርሱ የግዛቲቱ ንጉሥ በታላቅ ክብር ተቀበላቸው። በነሐሴ 20 ቀን 1698 ዓ.ም. ደግሞ የቴርሳውን አባ አንጦንዮስ የግዛቲቱ መናገሻ ወደ ነበረችው ወደ ሲኖር ላኩ። በተጨማሪም በመስከረም 8 ቀን 1698 ዓ.ም. የሞንቴላውን አባ ፓስካልንና የአትሪፓልዳውን አባ ቤኒዴቶን ወደዚያው ላኩ። በየካቲት 20 ቀን 1699 ዓ.ም. ሦስቱ ሚሲዮናውያን ወደ ሰነአር ሲደርሱ የፋንጊ ንጉሥ በታላቅ ክብር ተቀበሉባቸው።

በመጋቢት 22 ቀን 1700 ዓ.ም. ከርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ቀሌሜንጦስ 11ኛ (1700-1721) የተጻፉትን ደብዳቤዎች ከተቀበሉ በኋላ በጎዳር መጀመሪያ በ1700 ዓ.ም. የሳሌሚው አባ ፍራንሲስኮስ ማርያም ከካይሮ ወደ ፋንጊ ተጓዙ። ደብዳቤዎቹ የተጻፉት ለቀዳማዊ አፄ ኢየሱስ (1682-1706)፣ ለኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጳጳስና የመነኮሳት አለቃ ነበር። ከአባ ፍራንሲስኮስ ማርያም ጋር የኢየሩሳሌሙ አባ ዮሴፍ፣ የባሽየራው አባ ቴዎድሮስና የቺሌንቶው አባ ካርሎ አብሮዋቸው ነበሩ። ከእጅግ አስቸጋሪና አድካሚ ጉዞ በኋላም በሚያዝያ 26 ቀን 1701 ዓ.ም. ወደ ሰነአር ደረሱ። በሰኔ 26 ቀን 1701 ዓ.ም. በሰነአር ጥቂት ጊዜ ከቆዩ በኋላ ሐዋርያዊ

አስተዳደሪው ከአባ ዮሴፍና ከአባ ካርሎ ጋር አስቸጋሪ የነበረውን የኢትዮጵያን ጉዞ ጀመሩ። በሐምሌ 27 ቀን 1701 ዓ.ም. በጎንደር አጠገብ ወደሚገኘው ሰሌቃ ወደ ተባለው ስፍራ ደረሱ። አባ ዮሴፍን የኢትዮጵያ ሚሲዮን ረዳት ሐዋርያዊ አስተዳደሪ አድርገው ከመረጡአቸውና የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱን ደብዳቤዎች ካስረከቡአቸው በኋላ አባ ፍራንሲስኮስ ማርያም በነሐሴ 4 ቀን 1701 ዓ.ም. ዐረፉ።

6. የኢየሩሳሌሙ አባ ዮሴፍ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1704-1710)

የሳሌሚውን አባ ፍራንሲስኮስ ማርያምን ከተቀሩአቸው በኋላ የኢየሩሳሌሙ አባ ዮሴፍ ጉዞአቸውን እስከ ጎንደር ለመቀጠል ፈቃድ አግኝተው ነበር። ከአነስተኛ ቡድናቸው ጋር ሆነው በነሐሴ 9 ቀን 1701 ዓ.ም. ወደ ጎንደር ደረሱ። በነሐሴ 14 ቀን 1701 ዓ.ም. ቀዳማዊ አፄ ኢየሱስ ለብቻቸው ተቀብለው እነጋግሮአቸው ነበር። በኢትዮጵያ ቤተመንግሥት ባህል መሠረትም ለአንድ አምባሳደር ሊደረግ የሚገባውን ክብር ለአባ ዮሴፍም ተሰጥቶአቸው ነበር። ንጉሠ ነገሥቱ ከአባ ዮሴፍ ጋር በሥነ መለኮታዊ ጉዳዮች ላይ ብዙ ውይይት አደረጉ። ወዲያውም አባ ዮሴፍን እንደራሴአቸው አድርገው መልሰው ወደ ሮም ላኩአቸው። የተልእኮአቸው ዋና ዓላማ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከሮም ቤተክርስቲያን ጋር አንድነት የምትፈጥርበትን አመቺ ሁኔታዎች ማመቻቸት ነበር።

በጥር 28 ቀን 1702 ዓ.ም. የተጻፉትን በእምነት ጉዳዮች ላይ የሚያተኩሩትን የቀዳማዊ አፄ ኢየሱስን ደብዳቤዎች ይዘው የኢየሩሳሌሙ አባ ዮሴፍ በየካቲት 24 ቀን 1702 ዓ.ም. ወደ ሮም ለመጓዝ ከጎንደር ተነሡ። ከአንድ ዓመት ተኩል በኋላ በሐምሌ 16 ቀን 1703 ዓ.ም. ከስድስት ኢትዮጵያውያን ወጣቶች ጋር ወደ ሮም ደረሱ። ስለ ውክልና ሥልጣናቸው ዝርዝር ሁኔታም ለርእሰ ሊቃነ ጳጳሳትና ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ሪፖርት አቀረቡ። በሪፖርታቸውም ወንጌልን የመስበክ ተስፋ እንዳለ ገልጸው ከንጉሠ ነገሥቱ የተላከውን የድጋፍ ደብዳቤ አስረከቡ። ደብዳቤውም ስለ ሀገሪቱ ጂዮግራፊ፣ ፖለቲካ፣ ኢኮኖሚና በተለይም ስለ ሃይማኖት ሁኔታ በደንብ የተዘጋጀ ሪፖርት አጠቃልሎ ይዞ ነበር።

ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ቀሌሜንጦስ 11ኛ (1700-1721) ቀዳማዊ አዲሱ ሊዮስ በአባ ዮሴፍ በኩል የላኩትን ደብዳቤ በደስታ ተቀበሉ። ከዚያም የኢትዮጵያን ቤተክርስቲያን ከርም ቤተክርስቲያን ጋር ለማዋሐድ የተጀመረውን መልካም ሥራ ከግቡ እንዲያደርሱ አበክረው በማሳሰብ በመጋቢት 8 ቀን 1704 ዓ.ም. ለንጉሠ ነገሥቱ ደብዳቤ ጻፉ።

በመኻሉ አባ ዮሴፍ በኢትዮጵያ የጥንቱን የፍራንሲስካውያን ሚሲዮን በፍጥነት ለመክፈትና ለኢትዮጵያና ለርም አብያተ ክርስቲያናት መዋሐድ በብርታትና በጥንካሬ ለመሥራት ይቻል ዘንድ ከተለያዩ አውራጃዎች ሚሲዮናውያንን መርጠው ነበር። የቡድኑም አባላት! የኮኔርስቶቱ አባ ሊቤራቶ ቫይስ! የዘርቦው አባ ሚካኤል ፒየና የቢዩምው ወይም የቫሬዜው አባ ሳሙኤል ማርዘራቲ ነበሩ።

ወደ ግብፅ ከደረሱ በኋላ ፍራንሲስካውያን ሚሲዮናውያን ወደ አባይ ተፋሰስ አቅጣጫ አመሩ። ከዚያም በኋላ እጅግ አደገኛና ችግር የመላበትንና አመቺ ያልነበረ የስቃይ ጉዞ ካደረጉ በኋላ ወደ ሰነአር ደረሱ። የሀገሩ ንጉሥ ግን ቢጠይቁትም ንጉሡ ወደ ኢትዮጵያ እንዲሄዱ አልፈቀደላቸውም ነበር። በመኻሉ በግንቦት 29 ቀን 1710 ዓ.ም. የአዲሱ የኢትዮጵያ ሚሲዮን ሐዋርያዊ አስተዳደሪ የነበሩት የኢየሩሳሌሙ አባ ዮሴፍ በትኩሳት ሕመም በሰነአር ዐረፉ። ከዚያ በኋላ የኮኔርስቶቱ አባ ሊቤራቶ ቫይስ የኢትዮጵያ ሚሲዮን አለቃ ሆነው ተተኩ።

7. የኮኔርስቶቱ አባ ሊቤራቶ ቫይስ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1710-1716)

በጥቁር አባይ ተፋሰስ በኩል ወደ ኢትዮጵያ ስለ ተላኩ ፍራንሲስካውያን ሚሲዮናውያን አስፈላጊውን መረጃ ሁሉ ካገኙ በኋላ የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በሚያዝያ 20 ቀን 1711 ዓ.ም. ጠቅላላ ጉባኤ ጠራና በቀይ ባሕር በኩል ሌላ ሙከራ ለማድረግ ወሰነ። የኮኔርስቶቱ አባ ሊቤራቶ ቫይስም የኢትዮጵያ ሚሲዮን ሐዋርያዊ አስተዳደሪ ሆነው ተመረጡ።

በሚያዝያ 20 ቀን 1711 ዓ.ም. የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ጸሐፊ ለአባ ሊቤራቶ ቫይስ ደብዳቤ ጽፈው ስለ መመረጣቸው መግለጫ ሰጡአቸው። ስለ ምርጫቸው በወጣው ድንጋጌ ለኃላፊነታቸው ሥልጣን ሁሉ ተሰጥቶአቸው ነበር። በዚያው ደብዳቤ የዘርቦው አባ ሚካኤል ፒየስና የቢዩሙ አባ ሳሙኤል ማርዘራቲ ከአባ ሊቤራቶ ቫይስ ጋር አብረው ወደ ኢትዮጵያ እንደሚጓዙ ተገልጾ ነበር። አባ ሊቤራቶ ቫይስ በበኩላቸው በሐምሌ 2 ቀን 1711 ዓ.ም. አባ ሊቤራቶ ቫይስ በጻፉት ደብዳቤ ስለ ምርጫቸው የተጻፈውን ደብዳቤ መቀበላቸውን ለወንጌል ስብከት ስርጭት ድርጅት አስታውቀው ነበር።

አባ ሊቤራቶ ቫይስ በነሐሴ 14 ቀን 1711 ዓ.ም. በጻፉት ደብዳቤ ከአንድ ዘካርያ ከተባለ ማርያይት ጋር ወደ ጅዳ በሰላም መድረሳቸውንና በዚያው ዓመት በጥቅምት ወር መጨረሻ ወይም ቢያንስ በኅዳር አጋማሽ ከዘርቦው አባ ሚካኤል ፒየስና ከቢዩሙ አባ ሳሙኤል ማርዘራቲ ጋር ወደ ኢትዮጵያ ለመጓዝ መወሰናቸውን ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ ገልጸው ነበር። በተጨማሪም በኅዳር 29 ቀን 1711 ዓ.ም. በካይሮ የኢትዮጵያ ሚሲዮን ተጠሪ የአልቢናው አባ ያዕቆብ በጻፉት ደብዳቤ አባ ሊቤራቶ ቫይስና የሥራ ባልደረቦቻቸው በኅዳር 3 ቀን 1711 ዓ.ም. ካይሮን እንደ ለቀቁና በኅዳር 7 ቀን 1711 ዓ.ም. ወደ ሉዊዝ ደርሰው ጉዞአቸውን ወደ ኢትዮጵያ እንዳቀኑ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ኃላፊ አስታውቀው ነበር።

በመስከረም 28 ቀን 1712 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ኃላፊ በጻፉት ደብዳቤ አባ ሊቤራቶ ቫይስ ከሚያዝያ 18 ቀን እስከ ሐምሌ 20 ቀን 1712 ዓ.ም. ድረስ ከምፅዋ እስከ ጎንደር ስላደረጉት ጉዞአቸው አብራርተዋል። ያም ደብዳቤ በኢትዮጵያ ውስጥ ከገቡ በኋላ የጻፉት የመጀመሪያቸውና ስለ ሀገሪቱ የነበራቸውን የመጀመሪያ ደረጃ አስተያየት የያዘ ነበር። በደብዳቤውም መሠረት በአባ ሊቤራቶ ቫይስ የተመሩት ሚሲዮናውያን በሐምሌ 20 ቀን 1712 ዓ.ም. ወደ ጎንደር ሊደርሱ አዲስ የስቶስ (1711-1716) ልባዊ አቀባበል አድርገውላቸው ነበር።

አባ ሊቤራቶ ቫይስ በሚያዝያ 5 ቀን 1713 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ በጻፉት ሌላ ደብዳቤ አዲስ የስቶስ

በወቅቱ መላ ሀገሪቱን የማስተዳደር ሙሉ ሥልጣን ገና በእጃቸው ያላደረጉ ሲሆን በመላ ሀገሪቱ ውስጥ የንጉሠ ነገሥትነታቸውን ሥልጣን እንዲረጋገጡ ለካቶሊክ ሚሲዮን ሙሉ ድጋፍ እንደሚሰጡ ተስፋቸው ጽኑ መሆኑንም ጠቅሰው ነበር። የሚያሳዝነው ነገር ወግ አጥባቂው የተዋሕዶ ፓርቲ ተቃውሞ እጅግ እየጠነከረ በመሄዱ ወዲያውኑ በንጉሠ ነገሥቱ ላይ አመፅ ተቀሰቀለ።

በኅዳር 20 ቀን 1712 ዓ.ም. አባ ሊቤራቶ ቫይስ ለርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ቀሌሜንጦስ 11ኛ በጻፉት ደብዳቤ አባ ዮሐንስ የካቶሊክን እምነት ሙሉ በሙሉ ለመቀበል መዘጋጀታቸውንና የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንም ከሮማዊቱ ቤተክርስቲያን ጋር እንድትዋሐድ ምኞት የነበራቸው መሆኑን ጠቅሰው ነበር። በተጨማሪም አባ ሊቤራቶ እንደ ገለጹት ንጉሠ ነገሥቱ ምንም እንኳን የካቶሊክን እምነት ቢቀበሉም ከሮማዊቱ ቤተክርስቲያን ጋር የነበራቸውን የጠበቀ ግንኙነት በይፋ ለመግለጽ አልቻሉም ነበር። ምክንያቱም የኢትዮጵያ ሕዝብ በሮማዊቱ ቤተክርስቲያንና በመላው አውሮጳ ላይ የነበረው የጥላቻ መንፈስ ገና አልተወገደም ነበርና። ከ1667 ዓ.ም. እስከ 1682 ዓ.ም. ድረስ የነገሡት አባ ዮሐንስ ቀዳማዊ አውሮጳውያንን በሙሉ ከግዛታቸው እስከወጥተዋቸው እንደ ነበር አባ ሊቤራቶ ለርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ አስታውቀዋቸው ነበር። ስለሆነም ያንን ሁኔታ ለመቀየርና ምፅዋን ከቱርኮች ነፃ ለማውጣት ይቻል ዘንድ ንጉሠ ነገሥት ካርሎ ስድስተኛ (1711-1740) ወታደሮች እንዲላኩለት እንዲማጠኑለት አባ ዮሐንስ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱን ጠይቆአቸው ነበር።

በግንቦት 28 ቀን 1714 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ በጻፉትና ራሳቸውና ሦስቱ የሥራ ባልደረቦቻቸው ፊርማቸውን ባኖሩበት ደብዳቤ ወደ ጎንደር ከደረሱ ከሁለት ዓመታት በኋላም ቢሆን ከወንጌል ስብከትና ሥርጭት ድርጅት አንድም ደብዳቤ ያልተቀበሉ መሆናቸውን አባ ሊቤራቶ ቫይስ ገልጸው ነበር። በእነዚያ ሁለት ዓመታት ውስጥ ብቸኛ መጽናኛቸው የነበረው የኦሌጃው አባ ያዕቆብ በሚያዝያ 28 ቀን 1714 ዓ.ም. ወደ ጎንደር መድረሳቸው ነበር። በዚህ ዐይነት በኢትዮጵያ የነበሩት የፍራንሲስካውያን ሚሲዮናውያን ቁጥር ወደ አራት ከፍ ብሎ ነበር። እነሱም አባ ሊቤራቶ ቫይስ፣ የዘርቦው አባ ሚካኤል ፒዮስ፣ የቢዩሞው አባ

ሳሙኤል ማርክራቲና የኦሌጃው አባ ያዕቆብ ነበሩ። የኦሌጃው አባ ያዕቆብ በኋላ በአረብ ሀገር ሞካ ወደ ተባለ ስፍራ ተልከው በሰማዕትነት ሞተዋል።

በመስከረም 12 ቀን 1714 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ በጻፉት በመጨረሻው ደብዳቤአቸው አባ ሊቤራቶ አማርኛ ደኅና አድርገው ማወቃቸውንና የተለያዩ ደቀመዛሙርትና ንኡስ ክርስቲያን መመልመል መጀመራቸውን ገልጸው ነበር። የአባ ዮሐንስ ዋርሳ የካቶሊክ እምነት እንደ ተቀበለችና ያም ለቀጣዩ የወንጌል ስብከት ብሩህ ምልክት እንደ ነበረም ገልጸው ነበር። በዚያው ደብዳቤአቸው በአባ ዮሐንስ ላይ የተነሣው አመፅ እያየለ እንደ መጣና ንጉሠ ነገሥቱም ለአራት ወራት ያህል ለሕዝብ እንዳልታዩ አመልክተው ነበር። ሚሲዮናውያኑ ራሳቸውም ከሮምም ሆነ ከካይሮ ምንም ዐይነት ደብዳቤ ባለማግኘታቸው ጨርሶ ተስፋ ወደ መቁረጡ መቃረባቸውን አባ ሊቤራቶ በደብዳቤአቸው ጠቅሰዋል።

በ1716 ዓ.ም. አባ ዮሐንስ ከሥልጣን ተወግደው አባ ዳዊት ሳልሣዊ (1716-1721) ሥልጣኑን ተረክበው ነበር። አባ ዳዊት አባ ሊቤራቶንና የሥራ ባልደረቦቻቸውን ማለትም የዘርቦውን አባ ሚካኤል ፒዮስንና የቢዩሞውን አባ ሳሙኤል ማርክራቲን በሞት እንዲቀጡ በመጋቢት 2 ቀን 1716 ዓ.ም. ፈረዱባቸው። ከላዩ የተጠቀሱት ሦስቱም ሚሲዮናውያን በመጋቢት 3 ቀን 1716 ዓ.ም. በጎንደር ከተማ በድንጋይ ተወግረው ሞቱ። በኅዳር 20 ቀን 1988 ዓ.ም. የአባ ሊቤራቶና የሁለቱ የሥራ ባልደረቦቻቸው ብዕሪና በሮም በሚገኘው በቅዱስ ጴጥሮስ ቤተክርስቲያን በርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ዮሐንስ ዳግማዊ በይፋ ታወጀ።

8. የሪቫሮሎው አባ ፍራንሲስኮስ አንጦንዮስ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1724-1740)

አንዳንድ ደራሲያን እንደ ገለጹት በአባ ዳዊት ዘመነ መንግሥት በኢትዮጵያ የፍራንሲስካውያን ሚሲዮናዊ ጥረቶች አልተደረጉም። ንጉሠ ነገሥቱ ለፖለቲካ ሥልጣናቸው ሲሉ ካቶሊኮችን በተለይም ሚሲዮናውያንን በጣም ይቃወሙ ነበር። ስለዚህ ጉዳይ ቤካሪ የተባለ ኢየሱሳዊ ደራሲ እንደ ገለጸው በ18ኛው ክፍለ ዘመን ውስጥ በኢትዮጵያ የመጨረሻው የፍራንሲስካዊ ሚሲዮናዊ

አስተዳዳሪ አባ ሊቤራቶ ቫይስ ነበሩ። ከእሳቸው በኋላ የፍራንሲስካውያን ሚሲዮን ከኢትዮጵያ ጨርሶ ታግዶ ነበር።

በሌላ በኩል የፍራንሲስካውያን ሚሲዮን ታሪክ ጸሐፊዎች ለምሳሌ እነ ሊመንስ እንደ ገለጹት በአፄ በካፋ (1721-1730) ዘመን በኢትዮጵያ የካቶሊክ ሚሲዮን ሥራ ደኅና ተቀባይነት ነበረው። አፄ በካፋም ለከፍተኛ ተግባር የሚጠቅማቸው አንድ ሚሲዮናዊ ለማግኘት ፍላጎት ነበራቸው። ስለሆነም የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት የሪቫርሎውን አባ ፍራንሲስኮስ አንጦንዮስ በ1724 ዓ.ም. የላይኛው ግብፅ ሰብካ አስተዳዳሪ አድርጎ መርጦአቸው ነበር።

አባ ፍራንሲስኮስ አንጦንዮስ በ1727 ዓ.ም. ወደ ኢትዮጵያ ጉዞ ጀምረው በቀይ ባሕር በኩል አድርገው በደኅና ወደ ጎንደር ደረሱ። የተጓዙትም አፄ በካፋ ባዘጋጁት የክብር ዘብ ታቺበው ነበር። አፄ በካፋም በምፅዋ አካባቢ ችግር ይፈጥሩ ከነበሩት ቱርኮች ራሳቸውን ለመከላከል ይረዳቸው ዘንድ ከአውሮጳ ነገሥታት ጋር ጎብረት ለመፍጠር ይጥሩ ነበረ። ጎብረቱን መፍጠሩ ለሚሲዮናዊ ሥራቸው አመቺ ሁኔታን እንደሚያስገኝ በመተማመን አባ ፍራንሲስኮስ አንጦንዮስ ኃላፊነት ወስደው ጉዳዩን ለማፋጠን ተስማሙ። ነገር ግን ተልእኮአቸውን ለማከናወን ወደ አውሮጳ በመሄድ ላይ ሳሉ በባሕር ላይ በወንበዴዎች እጅ ወደቁና ለተወሰነ ጊዜ በባርነት ተይዘው ቆዩ። ይሁን እንጂ በ1729 ዓ.ም. ወደ አውሮጳ ደርሰው የፖርቱጋልና የእስፔን ጉዞዎች የኢትዮጵያ ጉዞ ነገሥት ከቱርኮች ለመከላከል እንዲችሉ ድጋፍ እንዲሰጡአቸው ጠየቁአቸው። ነገር ግን ተልእኮአቸው ውጤታማ አልነበረም። በ1730 ዓ.ም. አባ ፍራንሲስኮስ አንጦንዮስ ስለ ጉዞአቸውና ስላደረጉት ጥረት ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ሪፖርት አቀረቡ።

የኢትዮጵያን ሚሲዮን በተመለከተ የአባ ፍራንሲስኮስ አንጦንዮስ ድምፅ ለተወሰነ ጊዜ ቢጠፋም በአንዳንድ ሰነዶች መሠረት የፖርቱጋል ኢየሱሳውያን ቀድሞ በኢትዮጵያ ተሞክሮ የነበረውን ሚሲዮናቸውን እንደገና ለመክፈት መከራ አድርገው ነበር። በጥር 28 ቀን 1732 ዓ.ም. ካርዲናል ካራፋ ከጎሐ ከኢየሱሳውያን ማኅበር አለቃ የተጠየቀውን ጥያቄ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ጉባኤ አቀረቡ። ይኸውም የኢትዮጵያ ጉዞ ነገሥት ዳግማዊ ኢየሱ (1730-1735) ቱርኮች የኢትዮጵያን ወደቦች በኃይል በመያዝ ግዛታቸውን

እስከ ቀይ ባሕር ለማስፋፋት በሚያደርጉት ጥረት እስጊ ሁኔታ ከመፈጠሩ የተነሣ በካቶሊክ ሚሲዮናውያን ለማካይነት ከአውሮጳውያን ኃይሎች ድጋፍ እንደሚፈልጉ ገልጸው ነበር። ጉዞ ነገሥቱ በተለይም የፖርቱጋል መንግሥት በጉዳዩ እንዲደግፋቸው ይፈልጉ ነበር።

9. የክሬምሲየሩ አባ ያዕቆብ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1751-1777)

ከ1740 እስከ 1750 ዓ.ም. ድረስ ባሉት አሥር ዓመታት ውስጥ የኢትዮጵያ ሚሲዮን የተተወ ጉዳይ ቢመስልም አንዳንድ ሰነዶች እንደሚጠቁሙት በኢትዮጵያ ጠረፎች አካባቢ ማለትም በአሕሚም፣ በትቢያ፣ በሞካ እንዲሁም በላይኛው ግብፅ ሚሲዮናውያን ነበሩ። በየካቲት 15 ቀን 1741 ዓ.ም. የቅድስት መንበር ውጭ ጉዳይ ጸሐፊ ያቀረበው ሪፖርት እንደሚያመለክተው የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ያለ ጠቅላይ አለቃቸው ፈቃድ አንዳንድ ፍራሲስኮውያን ሚሲዮናውያንን ወደ ኢትዮጵያ ልኮ ነበር። ስለሆነም ከጠቅላይ አለቃው የፈቃድ ደብዳቤ ያልተሰጠውን አንድም ፍራንሲስኮዊ ወደ ሚሲዮን እንዳይልክ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ቤኒድክቶስ 14ኛ (1740-1758) ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ጥብቅ መመሪያ ሰጥተው ነበር።

የግብፅ ሚሲዮን ለኢትዮጵያ ሚሲዮናውያን ሥራ ጠቃሚ ስለ ነበረ በ1742 ዓ.ም. የላይኛው ግብፅ ሚሲዮን እንዲስፋፋ ተደረገ። ግብፁና ኢትዮጵያም እንደገና በአንድ ሐዋርያዊ አስተዳደር ሥር ሆኑ። ከ1751 ዓ.ም. በኋላ የላይኛው ግብፅ ሐዋርያዊ አስተዳዳሪ በነበሩት የክሬምሲየሩ አባ ያዕቆብና በወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት መካከል የኢትዮጵያን ሚሲዮን እንደገና ለመክፈት ስለሚቻልባቸው ሁኔታዎች ብዙ የጽሑፍ ልውውጥ መደረጉን እንገነዘባለን። በ1750 ዓ.ም. አፄ ኢየሱስ ሣልሳዊው (1735-1769) በኢትዮጵያ ውስጥ ሁኔታዎች እንደ ተለወጡ በመግለጽ በሀገሪቱ ውስጥ አንዳንድ አውሮጳውያን እንዲኖሩ መፈለጋቸውን በማብራራት ለአባ ያዕቆብ ደብዳቤ ጽፈው ነበር። በተለይም አርቲስቶችን፣ የሳይንስ ሊቃውንትንና ነጋዴዎችን ጠይቀው ነበር። በተጨማሪም ከተጠቀሱት ባለሙያዎች ጋር ሚሲዮናውያን ካህናት አብረው ሊመጡ እንደሚችሉም ገልጸው ነበር።

ከዚያ የተነሣ የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ሦስት ሚሊዮናውያንን ወደ ኢትዮጵያ ለመላክ ወሰነ። ይሁን እንጂ ጥረቱ የተፈለገውን ውጤት ለማስገኘት አልቻለም ነበር። የላይኛው ግብፅ ሐዋርያዊ አስተዳደር በነበሩት በክረምሲዮሩ አባ ያዕቆብ አስተባባሪነት ወደ ኢትዮጵያ ስለ ተላኩት ሚሊዮናውያን ጉዳይ በ1752 ዓ.ም. የተላከው ቀጥተኛ መረጃ ወደ ሮም የደረሰው በ1754 ዓ.ም. ነበረ። በዚህን ወቅት ከሚሊዮናውያኑ ሁለቱ ማለትም አባ ሪመዲዩስ ፕሩትኪና አባ ማርቲኑስ ላንግ ከጎንደር ተባርረው ነበር። በኢትዮጵያ ስለ ነበሩት ሦስት ሚሊዮናውያን በአባ ሪመዲዩስ የቀረበው ሪፖርት በወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ጠቅላላ ጉባኤ በኅዳር 11 ቀን 1754 ዓ.ም. ተመርምሮ ነበር።

ከዚያ በኋላ አባ ሪመዲዩስ ፕሩትኪ ያቀረበው ሐሳቦች ቢኖሩም ስለ ኢትዮጵያ ሚሊዮን ብዙ ትኩረት አልተሰጠም ነበር። ምክንያቱም ችግሩን ለመቅረፍ ትክክለኛው ወቅት መሆኑን የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት አላመነም ነበር። በሌላ በኩል ደግሞ የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት የኢትዮጵያን ሚሊዮን ጉዳይ ረስቶታል ለማለትም እንችልም። በእነዚያ በዝምታ ዓመታትም ቢሆን በላይኛው ግብፅ ሰነዶች ውስጥ ስለ ኢትዮጵያ ሚሊዮን የተነሡ ጉዳዮችን እናገኛለን። ቢያንክ ሁለት ጊዜ ስለ ግብፅ የተጻፉት ሰነዶች ስለ ኢትዮጵያ ሚሊዮን ያወሩ ነበር።

በ1774 ዓ.ም. የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በግብፅ በተለይ በላይኛው ግብፅ ላይ የነበረውን ሪፖርት ትኩረት በመስጠት መርምሮ ነበር። ቀደም ሲል በቱርኮች በደረሰባቸው ችግር በተሰቃዩትና በኋላ እንደገና ስለ ተጀመረው ስለ ጊርጌ ሚሊዮን ጣቢያዎች ሁኔታ፤ መደበኛ የሚሊዮን ሥራ በማከናወን ላይ ስለ ነበረው ስለ አሕሚም ሚሊዮን ጣቢያ፤ በጠንካራ የተዋሕዶ ክርስቲያኖች መካከል ዘግየት ብለው ስለ ተመሠረቱት ስለ እሐታና ሴትፌ የሚሊዮን ጣቢያዎች፤ ወደ ላይኛው ግብፅ በሚወስደው መንገድ ላይ ስለሚገኘው ፋርሺዩት ስለሚባለው ሀብታም ከተማ፤ ከፋርሺዩት ከፍ ብሎ በላይኛው ግብፅ በኑቢያ በኩል ስለሚገኘው የናጋይ ሚሊዮን ጣቢያ ስለ ነበሩት አስቸጋሪ ሁኔታዎች በወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ሰነዶች ውስጥ በዝርዝር እናገኛለን። ከላይ ከተጠቀሱት የሚሊዮን ጣቢያዎች በእምስቱ በደንብ የተደራጁ

ትምህርት ቤቶች ነበሩባቸው። ምክንያቱም በዚያን ወቅት ሚሊዮኑ በደንብ እየተደራጀ ነበርና።

ሌላው ትልቅ ግምት የሚሰጠው ዓመት 1778 ዓ.ም. ነበር። በዚያን ዓመት ሁለት የታጠቁ ጠላቶች የአሕሚምን ከተማ ወርረው አጠፉት። የከተማውም ክርስቲያኖች ለጠላቶች ጭካኔ ስለ ተጋለጡ የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት የእርዳታ እጁን ዘርግቶ ነበር። በወቅቱ የካቶሊክ ሚሊዮናውያን ብዙ ተሰቃይተው ነበር። ስለሆነም ጣቢያው በአባይ ወንዝ አካባቢ ለሚከናወኑት የሚሊዮን ሥራዎች አስፈላጊና ወደ ኢትዮጵያ ለመግባትም ከሚያስችሉ መንገዶች አንዱ ስለ ነበረ ልዩ የገንዘብ እርዳታ እንዲደረግለት ድርጅቱ ወሰነ።

10. የኦርሜያው አባ ጆርቫዚያ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1778-1787)

የላይኛው ግብፅ ሐዋርያዊ አስተዳደር አባ ጆርቫዚያ በወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ፈቃድ ስለ ኢትዮጵያ ሚሊዮን ልዩ ጥናት አደረጉ። በኢትዮጵያ ድንበር ላይ ወደ ነበረው ሞካና ደቡብ አረቢያ በመሄድ የጥንት የሚሊዮን ጣቢያዎችን ለመጎብኘትና በዚያ የነበሩትን ክርስቲያን ነጋዴዎችንም ለመርዳት ጥረት አድርገው ነበር። በመጨረሻም በግንቦት 9 ቀን 1777 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ዘገባ አቅርበው ነበር። በሪፖርታቸውም ውስጥ በቀይ ባሕር ድንበር ላይ ስለሚገኙት ስለ ሞካና ቤተፋጊ የሚሊዮን ጣቢያዎች ገልጸው በእነዚያ ጣቢያዎች የሚሊዮን ሥራዎች እንደገና ለመጀመር የሚቻልበት ትክክለኛ ወቅት መሆኑንም አስታውቀው ነበር። የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በዚያው ዓመት መልስ ሰጣቸው፤ በፕሮጀክታቸውም መሠረት ከአንድ ሚሊዮናዊ ጋር ወደ ኢትዮጵያ ለመሄድ ዝግጅት እንዲያደርጉ ፈቀደላቸው። በተጨማሪም ስለ አየር ንብረት፤ ስለ አካባቢው ባህልና የወንጌልን ስርጭት ለማዳረስ ስለሚያስችሉ ሁኔታዎች የተቻላቸውን ያህል መረጃ እንዲሰበስቡ ድርጅቱ ሐሳብ አቀረበላቸው።

በሐምሌ ወር 1778 ዓ.ም. የኦርሜያው አባ ጆርቫዚያ ከአባ ክርስቲያኖ ሽናይደርና ከጥቂት እንግሊዛውያን ነጋዴዎች ጋር በቀጥታ ወደ ሞካ ጉዞአቸውን ጀመሩ። በነሐሴ 12 ቀን 1778 ዓ.ም.

ወደ ስፍራው ደረሱ። ሁኔታውን በጥንቃቄ ካጠኑ በኋላ በመስከረም 20 ቀን 1778 ዓ.ም. ስለ ተልእኮአቸው አንዳንድ መረጃ በመስጠት ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በጻፉት ደብዳቤ አባ ጆርቫዚያ ስለ ጉዳዩ ይበልጥ የኅላ መረጃ ከመስጠታቸውም በላይ በወቅቱ በሞካ ማንኛውንም ሃይማኖታዊ ወይም ሚሲዮናዊ ሥራ መጀመር ተገቢ እንዳልነበረ አመልክተው ነበር።

ኢትዮጵያን በተመለከተ ያለ ንጉሠ ነገሥቱ ፈቃድ ወደ ሀገሪቱ ውስጥ መግባት እንደማይቻል አባ ጆርቫዚያ ገልጸው ነበር። በደብዳቤአቸው ለንጉሠ ነገሥቱና ለሚኒስትሮቻቸው ደብዳቤ የጻፋቸው መሆኑንና መልስ ለማግኘት ለስድስት ወር ያህል በጉጉት እንደ ጠበቁም አስታውቀው ነበር። በመጨረሻም አንድ ወዳጃቸው ጉዳዩን እንዲከታተልና ከኢትዮጵያ መንግሥት ባለሥልጣናት የሚያገኘውን መልስ እንዲልኩባቸው በመወከል ከሞካ ወደ ካይሮ መመለሳቸውን ገልጸዋል። ስለ ሶኮቶራ ደሴትም በሪፖርታቸው ውስጥ ጠቅሰው በደሴቲቱ የኢትዮጵያ ተዋሕዶ ክርስቲያኖች ቢኖሩም የአውሮጳ መርከቦች ወደ ስፍራው ለመድረስ ስለማይችሉ ለመግባት አስቸጋሪ እንደ ነበረ አስታውቀዋል።

የሚያሳዝነው ነገር የላይኛው ግብፅ አስተዳዳሪ በነበሩት በአባ ጆርቫዚያ ከ1778 ዓ.ም. ጀምሮ የተደረጉት ጥረቶች ለኢትዮጵያ ሚሲዮን ምንም ውጤት አለማስገኘታቸው ነበር። ይሁን እንጂ በዚያን ወቅት የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በኢትዮጵያ ጉዳይ አዲስ ፍላጎት አሳይቶ ነበር። ይኸውም ስለ ኢትዮጵያ ታሪክና በ17ኛው ክፍለ ዘመን ስለ ነበረው ሚሲዮን ሁኔታ የሚገልጽ አጠር ያለ ዘገባ አውጥቶ ነበር።

በተጨማሪም አባ በርቶሎሜዮስ ስታሪዝ የተባሉ በግብፅ ውስጥ የነበሩ ሚሲዮናዊ ስለ ኢትዮጵያ ሚሲዮን ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት አዲስ እቅድ አቀረቡ። ስለ መንፈሳዊ ጉዳዮች የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ለምትመካባቸው ለግብፁ ፓትሪያርክና ቀድሞም የካቶሊክን እምነት ለመቀበል ዝንባሌ ለነበራቸው ለኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ተክለጊዮርጊስ (1779-1784) ደብዳቤ ጻፉ። እኔ ተክለጊዮርጊስ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከሮማዊቱ ቤተክርስቲያን ጋር አንድነት እንድትፈጥር ጥሪ አቅርበው ነበር።

11. የትሪካሪኮው አባ ሚካኤል አንጀሎ ሐዋርያዊ አስተዳደር (1787-1792)

የኢትዮጵያን ሚሲዮን እንደገና ለመክፈት የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በኢትዮጵያውያን አማካይነት ለመሞከር ወሰነ። አባ ጦቢያስና ዲያቆን ገብረክርስቶስ የተባሉት ሁለት የኢትዮጵያ ቤተ ክህነት አባላት ቅድስት ሀገርን ከጎበኙ በኋላ ወደ ሮም ሄደው የሐዋርያት ጴጥሮስና ጳውሎስ መቃብሮችን ለመጎብኘት ልባዊ ምኞት አደረባቸው። በሮም በቆዩበት ጊዜም ለኢትዮጵያውያን በተቋቋመው በቅዱስ እስጢፋኖስ ገዳም ውስጥ ይኖሩ ነበር። አባ ጦቢያስ የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ከኢትዮጵያ ወደቦች በአንዱ የሚቀመጥ አንድ ጳጳስ እንዲልክ በደብዳቤ ጠይቀው ያም ሁኔታ የኢትዮጵያና የሮም አብያት ክርስቲያናት አንድ እንዲሆኑ መልካም አጋጣሚ እንደሚፈጥርም ገልጸው ነበር።

በነሐሴ 31 ቀን 1782 ዓ.ም. የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ የነበሩት እስጢፋኖስ ቦርጃ ለአባ ጆርቫዚያ ደብዳቤ ጽፈው የኢትዮጵያን ሚሲዮን ለመክፈት ኢትዮጵያውያን ካህናትን ማለትም አባ ጦቢያስና ዲያቆን ገብረክርስቶስን ለመጠቀም ድርጅታቸው ተስፋ እያደረገ መሆኑን ገልጸው ነበር። በዚሁ መሠረት በመጋቢት 1784 አባ ጦቢያስና ጥቂት ሌሎች የኢትዮጵያ ቤተክህነት አባላት በሮም ኡርባንያን ኮሌጅ እንዲገቡ ተፈቀደላቸው።

የኢትዮጵያ ካቶሊክ ሚሲዮን በሀገር ተወላጅ ካህናት እንዲመራ በተደረገው ሂደት ውስጥ የላይኛው ግብፅ ሐዋርያዊ አስተዳዳሪ የትሪካሪኮው አባ ሚካኤል አንጀሎ ፓፔሊ ሚና በጣም ትልቅ ነበረ። አባ ሚካኤል አንጀሎ በኡርባንያን ኮሌጅ ውስጥ ዓረብኛ ባስተማሩበት ወቅት በዚያ የነበሩትን የኢትዮጵያ ቤተ ክህነት አባላት በደንብ ያውቁ ነበር። እሳቸውም በሮም በትራስቴቬሪ በምትገኝ ትንሽ ደሴት ይኖሩ ከነበሩ ከታደሉት ፍራንሲስካውያን አንዱ ነበሩ። በቅድስት ሀገርም ሚሲዮናዊ ሆነው ሠርተው ነበር። በ1787 ዓ.ም. ደግሞ የላይኛው ግብፅ ሐዋርያዊ አስተዳዳሪና የተዋሕዶ አባላት ጎብኚ ሆነው ተመርጠው ነበር። በተጨማሪም ከሞካ ወደ ኢትዮጵያ ሄደው ለሰባት ወራት ቆይተው ነበር። ከዚያም በነበራቸው የተዋሕዶ አባላት ሐዋርያዊ ተልእኮ በኢትዮጵያ ሰላደረጉት ጉብኝት ሪፖርት ጽፈው ነበር።

12. የብፁዕ አቡነ ጦቢያስ ገብረእግዜር ሀገረሰብከት (1788-1797)

የተዋሕዶ አባላት ሐዋርያዊ ጎበኚ በመሆናቸው አባ ሚካኤል አንጄሎ ፓፔሊ በሉርባኒያን ኮሌጅ ስለ ነበሩት ሁለት ኢትዮጵያውያን ያስቡ ነበር። ስለዚህም የኢትዮጵያን ጠቅላላ ሁኔታ ካጡ በኋላ ያዘጋጁትን ሐዋርያዊ ፕሮግራም በጥር 13 ቀን 1787 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት አቀረቡ። በፕሮግራማቸውም በሉርባኒያን ኮሌጅ የነበሩት ሁለት ኢትዮጵያውያን ማለትም አባ ጦቢያስ ገብረእግዜርና አባ ሚካኤል ማምበር ከምሥራቅ ቋንቋዎች ቢያንስ አንዱን ከሚያውቁት አንዳንድ አውሮጳውያን ሚሲዮናውያን ጋር ወደ ኢትዮጵያ እንዲላኩ ሐሳብ አቅርበው ነበር። ቀጥሎም አባ ጦቢያስ ገብረእግዜር የኢትዮጵያ ሚሲዮን ጳጳስ ሆነው እንዲሾሙ አስተያየት ሰጥተው ነበር።

ብዙ ከዘገየ በኋላ በሚያዝያ 21 ቀን 1788 ዓ.ም. በተደረገው የሃይማኖት ስብከትና ስርጭት ድርጅት ጠቅላላ ስብሰባ ላይ የድርጅቱ አስተዳዳሪ ካርዲናል ሊዮናርዶ አንቶኒሊ ሁለቱን ኢትዮጵያውያን ካህናት ማለትም አባ ጦቢያስ ገብረእግዜርንና አባ ሚካኤል መንበርን ወደ ኢትዮጵያ ለመላክ ወሰኑ። ከዚያም የአባ ሚካኤል አንጄሎ ፓፔሊን ሐሳብ በከፊል አሻሽለው ለኢትዮጵያ ሚሲዮን አገልግሎት ለአባ ጦቢያስ ገብረእግዜር የጽሕፈት ማዕረግ እንዲሰጧቸው ካርዲናል ሊዮናርዶ አንቶኒሊ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳትን ጠየቁ። ለአባ ጦቢያስ ገብረእግዜር ቅብዐተ ጽሕፈትና ሊሰጥ ታቅዶ የነበረው በካይሮ ነበር። ሆኖም ከዚያ ቀጥሎ በወጣው የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ድንጋጌ የጽሕፈትና ስያሜ «በኢትዮጵያ የአዱሊስ ጳጳስ» እንዲባል ተወሰነ። በዚያው ድንጋጌ መሠረት ቅብዐተ ጽሕፈትናቸውም በሮም እንዲሆንና በአንድ የግሪክ ጳጳስ እጅና በሁለት የግሪክ ተራ ካህናት ረዳትነት እንዲፈጸም ተደረገ። በተጨማሪም ተገቢውን የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ሥነ ሥርዓት ለመጠበቅ መሐላ እንዲፈጽሙ ተደረገ።

የአባ ጦቢያስ ገብረእግዜር ቅብዐተ ጽሕፈትና በሰኔ 24 ቀን 1788 ዓ.ም. ተፈጸመ። አባ ጦቢያስ ገብረእግዜር ቅብዐተ ጽሕፈትና የሰጡት በግሪክ ሥነ ሥርዓት የዱራሶ ሊቀ ጳጳስ የነበሩት ብፁዕ

አቡነ ዮሐንስ አፈወርቅ ክላግኒ ነበሩ። እሳቸውም ከ1770 ዓ.ም. ጀምሮ በሮም ይኖሩ ነበር። ቀጥሎም በሐምሌ 7 ቀን 1788 ዓ.ም. የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ለብፁዕ አቡነ ጦቢያስ ገብረእግዜር በኢትዮጵያና በሞካ በነበሩት ኢትዮጵያውያን ካቶሊኮች መጠን ለሥልጣናቸው የሚያስፈልጋቸውንና ለአሥራ አምስት ዓመት የሚበቃቸውን ኃላፊነት ሰጣቸው።

በታህሣሥ 3 ቀን 1788 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ጦቢያስ ገብረእግዜር፣ አባ ሚካኤል መምበርና በሉርባኒያን ኮሌጅ አብረዋቸው ይማሩ የነበሩት ሁለት የተዋሕዶ እምነት ተከታዮች ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት ከሮም ተነሡ። በመጋቢት 6 ቀን 1789 ዓ.ም. ወደ ካይሮ ደረሱና የግብፅ ሚሲዮን ሐዋርያዊ አስተዳዳሪና የተዋሕዶ እምነት ተከታዮች ጠባቂ ከነበሩት ከአባ ሚካኤል አንጄሎ ፓፔሊ ጋር ተገናኙ። ብፁዕ አቡነ ጦቢያስ ገብረእግዜር ለጥቂት ጊዜያት በካይሮ ቆይተው ነበር። በሐምሌ 26 ቀን 1789 ዓ.ም. ከአባ ሚካኤል መንበር፣ ከአባ ሚካኤል አንጄሎ ፓፔሊና ከአባ ክርስቶፎሮ ዘሀርኔ ጋር ሆነው ወደ ሞካ ሚሲዮን ለመሄድ ተነሡ። ከሱዌዝ በፈረንሳይ መርከብ ተሳፍረው ከ14 ቀናት ጉዞ በኋላ ወደ ሞካ ደረሱ። ከዚያም ከአባ ሚካኤል መንበር ጋር ሆነው አቡነ ጦቢያስ ገብረእግዜር በእንግሊዝ መርከብ ተሳፍረው ወደ ኢትዮጵያ ጉዞ ጀመሩ። ወደ ምዕዋም በሰላም ደረሱ። ብፁዕነታቸው ወደ ኤርትራ ደጋማ አካባቢ ጉዞአቸውን በመቀጠል ወደ ሐማሴን አውራጃ ደረሱ።

ከተወሰነ ጊዜ በኋላ ደግሞ አባ ሚካኤል አንጄሎ ፓፔሊም ወደ ኢትዮጵያ ገቡ። የክልሉ ገዥም ልባዊ አቀባበል አደረገላቸው። የካቶሊክን እምነት እንዲሰብኩም መብት ሰጣቸው። የካቶሊክን እምነት ትክክለኛነት እንዲያስተምሩትም ጠየቃቸው። ነገር ግን አክራሪ የተዋሕዶ እምነት ተከታዮች ፓርቲ አባላት በፈጠሩት ሁከት ምክንያት ብፁዕ አቡነ ጦቢያስ ገብረእግዜር ከአባ ሚካኤል መንበር ጋር በየካቲት 6 ቀን 1790 ወደ አድዋ ሄዱ። ብፁዕ አቡነ ጦቢያስ ከአድዋ የሁለት ቀን መንገድ ላይ በሚገኘው ቤተመሳል ገዳም ወጣቶችን እያስተማሩ ቆዩ። ከዚህ ተቃራኒ በሆነ መልኩ ደግሞ አባ አንጄሎ ፓፔሊ በኢትዮጵያ አራት ወር ከቆዩ በኋላ በሐምሌ 29 ቀን 1790 ዓ.ም. ወደ ሞካ ተመልሰው ሄዱ። አባ ሚካኤል አንጄሎ በሞካ አንድ የሚሲዮን ጣቢያ መሥርተው አባ

ክርስቶፎሮ ዘሀርኔ እንዲቀመጡ አደረጉ። ከዚያ በኋላ በነሐሴ ወር 1792 ዓ.ም. ወደ ሮም ተመለሱ።

ይሁን እንጂ የኢትዮጵያ ካቶሊክ ጳጳስ የነበሩት ብፁዕ አቡነ ጦቢያስም ቢሆኑ በኢትዮጵያ ውስጥ የካቶሊክን አምነት ለመስበክ አልተሳካቸውም ነበር። ያም የሆነበት ምክንያት የመነኮሳት ቡድን በካቶሊክ ሚሲዮንና በሀገሪቱ ውስጥ ይሠሩ በነበሩት የካቶሊክ ካህናት ላይ ስለ ተነሡባቸው ነበር። የግብፅ ሚሲዮን ሐዋርያዊ አስተዳዳሪ የነበሩት የቦሌሚያው አባ ክርስቲያኖ በ1790 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት እንደ ጻፉት ከሆነ አባ ሚካኤል መዝበር በመቀጣጠል ላይ ከነበረው ስደት ራሳቸውን ለማዳን ሲሉ አካባቢውን ለቅቀው ወደ ትውልድ ቅዱሳቸው ሄዱ።

የብፁዕ አቡነ ጦቢያስ ገብረእግዚር ሕይወትም በአደጋ ውስጥ ወደቀ። በጥር 3 ቀን 1791 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በጻፉት ሪፖርት ብፁዕ አቡነ ጦቢያስ ገብረእግዚር ከአንድ ተራራ ጫፍ ላይ ወደ ታች ሊወረውሩላቸው ሲሞክሩ እንዳመለጡ ገልጸው ነበር።

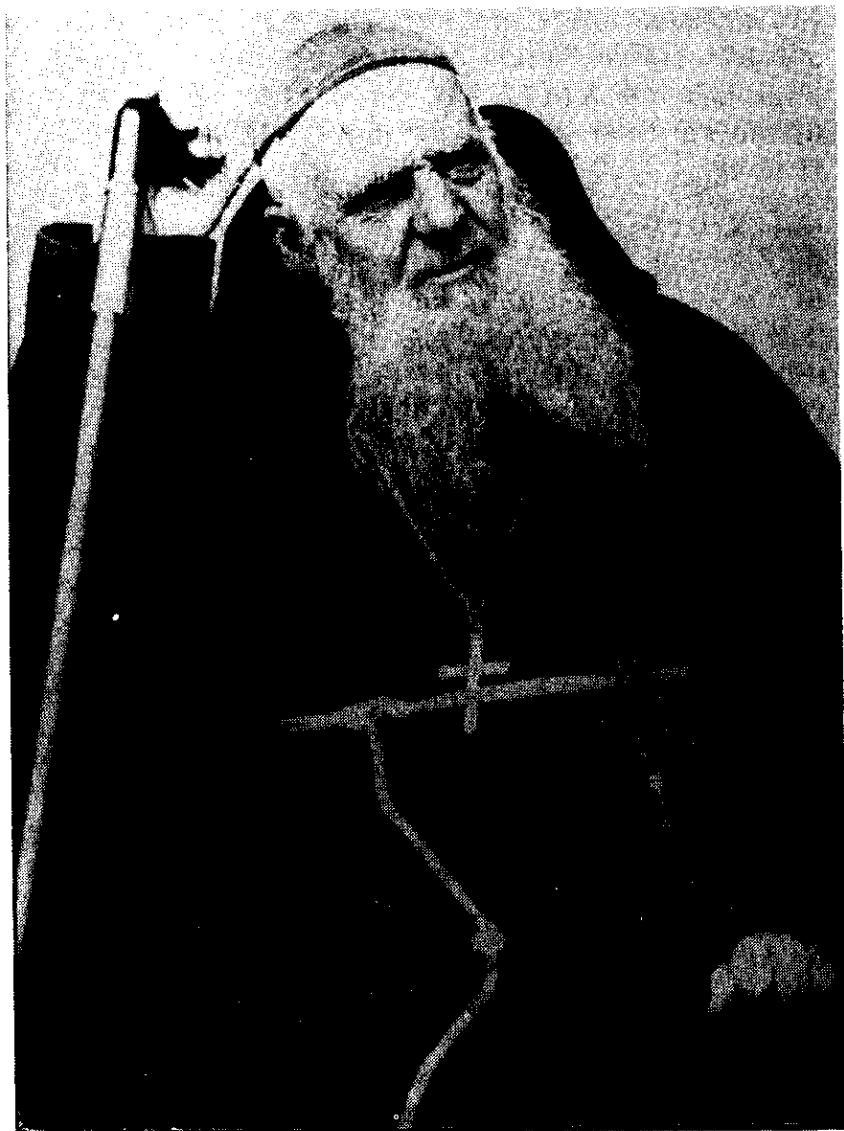
ባጭሩ በብፁዕ አቡነ ጦቢያስ የተመራው የካህናት ቡድንም ቢሆን የካቶሊክ ቤተክርስቲያንን ሐዋርያዊ ሥራ በኢትዮጵያ ውስጥ በሰላም ለማካሄድ አልቻለም ነበር። እንዲሁም በሞካ ሚሲዮናዊ የነበሩት አባ ክርስቶፎሮ ዘሀርኔ በጥር 20 ቀን 1793 ዓ.ም. በጻፉት ደብዳቤ በሞካ ምንም ለመሥራት ባለመቻላቸው ወደ ቀድሞ አውራጃቸው እንዲመለሱ እንዲፈቀድላቸው አለቃቸውን ተማጽነው ነበር። በተቀሰቀሰው ስደት ምክንያት በኢትዮጵያ ውስጥ ከነበሩት ሚሲዮናውያን ጋር እንኳ ግንኙነት ለማድረግ ስላልቻሉ ጨርሶ የተገለሉ እንደ ነበሩ አስታውቀው ነበር።

ከጥር ወር 1793 ዓ.ም. ጀምሮ የግብፅ ሚሲዮን ሐዋርያዊ አስተዳዳሪ የነበሩት የቦሌሚያው አባ ክርስቲያኖ ወደ ጆዳ፤ ሞካና ምፅዋ ወደቦች ደብዳቤዎች በመጻፍ ቢያጠያይቁም ስለ አባ ክርስቶፎሮ ዘሀርኔ ምንም ዓይነት መረጃ ለማግኘት አልቻሉም ነበር። የሞካ ሚሲዮናዊ ስለ ነበሩት ስለ አባ ክርስቶፎሮ ዘሀርኔ ሁኔታ ጭላንጭል የተሰማው ከሁለት ዓመታት በኋላ በ1795 ዓ.ም. ነበር። በየካቲት 6 ቀን 1797 ዓ.ም. በተካሄደው የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት

ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ካርዲናል ሪኑቺኒ ከግብፅ ሐዋርያዊ አስተዳደር የተገኘውን መረጃ መሠረት አድርገው የሞካ ሚሲዮናዊ ኃላፊ የነበሩት አባ ክርስቶፎሮ ዘሀርኔ ወደ ትውልድ አውራጃቸው ለመመለስ እየተዘጋጁ ሳሉ በግምት በሚያዝያ 1793 ዓ.ም. በየመን የሰነአር ገዥ እንደ ጠራቸው ገልጸው ነበር። ከዚያም የሕክምና አስተማሪ ሆነው በከተማው እንዲቆዩ እንደ ተገደዱና ከስድስት ወር ቆይታ በኋላ በዚያው ዓመት በጥቅምት ወር በሰነአር እንደ ሞቱ አስታውቁ።

ብፁዕ አቡነ ጦቢያስም በኢትዮጵያ ውስጥ የደረሰባቸውን መከራና ስቃይ ለሰባት ዓመታት ሙሉ መቋቋም ነበረባቸው። ለሕይወታቸው እስኪ መሆኑንም በመገንዘባቸው ወደ በረሃ ሸሹ። በ1797 ዓ.ም. መጨረሻ በእግራቸው ወደ ግብፅ ተጓዙ። በላይኛው ግብፅ ውስጥ ነገዴ በተባለ ስፍራ የነበሩት ፍራንኢስኩውያን በመልካም ሁኔታ ተቀበሏቸው። በዚያ አጋጣሚ የኢትዮጵያ ተራ ሕዝብ ሳይቀር የካቶሊክን እምነት ተቃዋሚ ስለ ነበረ ኢትዮጵያዊው አቡን እንኳ ምንም ዓይነት ሐዋርያዊ ሥራ ለማካሄድ ያልቻሉ መሆኑን እንገነዘባለን።

በመጨረሻም በ19ኛው ክፍለ ዘመን በደንብ የተደራጁ የካቶሊክ ሚሲዮን ጥረቶች እንደገና በኢትዮጵያ ውስጥ አገሠራርተው ነበር። ከእነዚህም አንዱ በቅዱስ አቡነ ያዕቆብ የተመራው የላዛሪስት ሚሲዮን ነበር። ሌላው ደግሞ በአቡነ ማስያስ የተመራው የካፑቺን ሚሲዮን ነበር። የ19ኛው ክፍለ ዘመን የላዛሪስትና የካፑቺን ሚሲዮኖች በ13ኛውና በ19ኛው ክፍለ ዘመናት መካከል ባለው የኢትዮጵያ የካቶሊክ ሚሲዮን ታሪክ ውስጥ እጅግ አመርቂ ውጤት ያስመዘገቡ ነበሩ። በሚቀጥሉት ምዕራፎች እንደምንመለከተው ምንም እንኳ አልፎ አልፎ አንዳንድ ችግሮችና ስደቶች ቢያጋጥሙም በ19ኛ ክፍለ ዘመን መጀመሪያ አጋማሽ ላይ የተጀመሩት የአቢሲኒያ ሀገረሰብከትና የኦሮሞ ሀገረሰብከት ሐዋርያዊ እንቅስቃሴዎች እስከ ዛሬ ሳያቋርጡ በመካሄድና ከጊዜ ወደ ጊዜ እድገት በማሳየት ላይ ይገኛሉ።

ክፍል ሁለት

ምዕራፍ አንድ

ብፁዕ አቡነ ጉሊየልሞ ማሰያስና የኦሮሞ ሀገረሰብከት
(1846-1879)

በመጀመሪያው ምዕራፍ በ13ኛውና በ19ኛው መቶ ክፍለ ዘመናት መካከል ማለትም የኦሮሞ ሀገረሰብከት ከመመሥረቱ አስቀድሞ በነበረው ዘመን በኢትዮጵያ ውስጥ ለመግባት ስለ ተደረጉት ስለ ተለያዩ የካቶሊክ ሚሲዮን ሙከራዎች ጠቅለል ባለ መልኩ ቃኝተን ነበር። በዚህኛው ምዕራፍ ደግሞ የኦሮሞ ሀገረሰብከት የመጀመሪያው ጳጳስ ስለ ነበሩት ስለ ብፁዕ አቡነ ማሰያስና ስለ ሐዋርያዊ አገልግሎታቸው እንመለከታለን።

ሀ. አንጦንዮስና አርኖልድ ዳባዲ

አንጦንዮስ ቶምሶን ዳባዲና (1810-1897) ወንድሙ አርኖልድ ሚካኤል ዳባዲ የተባሉት ሁለት ፈረንሳውያን አሳሾች በኦሮሞ ሀገረሰብከት ምሥረታ ሂደት ታላቅ ሚና ተጫውተው ነበር። ስለ

አቡነ ማሲያስና የአሮሞ ሀገረሰብነት ባህሃን ቁጥር ስለ ሁለቱ ወንድማማቾች ሳንገልጽ ለማለፍ አንችልም። ሁለቱ ወንድማማቾች የአቢሲኒያ ሀገረሰብነት በ1839 ሲቋቋም ታላቅ ሚና ተጫውተው ነበር። የመጀመሪያው የአቢሲኒያ ሀገረሰብነት ሐዋርያዊ አስተዳዳሪ አቡነ ጁስቲኖ ዴ ያኮቢስ (አቡነ ያዕቆብ) ነበሩ።

የአስተሮኖሚና የጂዎግራፊ ኤክስፐርት የነበረው አንጦንዮስ ዳባዲ ከወንድሙ ከአርኖልድ ጋር ሆኖ ወደ ኢትዮጵያ የደረሰው በ1838 ዓ.ም. መጀመሪያ ላይ ነበር። ወንድማማቾቹ ወደ ኢትዮጵያ ሲመጡ አባ ዮሴፍ ሳፔቶ ይባሉ የነበሩት የላዛሪነት ማኅበር አባል ከካይሮ አብረዋቸው መጡ።

አንጦንዮስ ዳባዲ በሀገሪቱ ውስጥ ለቅኝት በተዘዋወረባቸው ጊዜያት ሁሉ የኢትዮጵያ ሕዝብ ስላሳየው የእንግዳ ተቀባይነት ባህል እጅግ ተደንቆ ነበር። በተለይም ደግሞ ስለ አሮሞ ሕዝብ ደግነት የነበረው አድናቆት ልዩ ነበር። አንዳንድ የሥነ-ምግባር ጉድለት የመታየቱ ምክንያትም በሀገሪቱ ውስጥ ለረዥም ዘመን በቆየው በእስልምና ተፅዕኖ ምክንያት እንደሆነ ያምን ነበር። አንጦንዮስ በአቢሲኒያ ውስጥ በሙሉ የተጓዘ ሲሆን ጥንታዊ አብያተ ክርስቲያናትንና ገዳማትን ጎብኝቶ ነበር። ወደ አሮሞ ምድር የገባው በሐምሌ 21 ቀን 1843 ዓ.ም. ጥቁር አባይን ተሻግሮ ነበር። እዚያም ንጉሥ አባ ባጊቦ ከተባለው የአናሪያ ንጉሥ ጋር ለአንድ ዓመት ያህል ኖሯል። ከዚያም ንጉሡ አዲስ ሚስት ከከፋ እንዲያመጣለት ስለ ላከው በቀላሉ ወደ ከፋ ግዛት ለመግባት መልካም አጋጣሚ አገኘ። በመሠረቱ ንጉሥ ባጊቦ ለጋብቻው ሥነ-ሥርዓት ሙሉ ውክልና የሰጠው ለአንጦንዮስ ነበር። የሠርገኞቹ ቡድን የከፋ ዋና ከተማ ወደነበረው ወደ ቦንጋ በኅዳር 30 ቀን 1843 ዓ.ም. ገብቶ እስከ ታህሣሥ 12 ቀን 1843 ዓ.ም. ድረስ እዚያው ቆይቶ ነበር።

አንጦንዮስ ዳባዲ ስለ አሮሞ ሕዝብ ማኅበራዊና ሃይማኖታዊ ሁኔታ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ዘገባ ለማቅረብ የሞራል ግዴታ የተሰማው በመሆኑ ድርጅቱ በፍጥነት መልስ እንደሚሰጥ ተስፋ በማድረግ ሪፖርቱን አቀረበ። ስለሆነም ኪራንታ ከተባለ ቦታ በመጋቢት 9 ቀን 1845 ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በጸፈው ደብዳቤ ለአሮሞ ሕዝብ አንድ ሚስቶን በአስቸኳይ እንዲቋቋም ጠይቆ

ነበር። በእሱ አመለካከት በወቅቱ የነበረው የሕዝቡ ሁኔታ ሚስቶናውያንን ለመቀበል ምቹ ነበር።

ብፁዕ አቡነ ማሲያስም ለአቢሲኒያና ለአሮሞ ሀገረሰብነቶች መቋቋም አንጦንዮስ ዳባዲ አስተዋጽዖ እንዳበረከተ ገልጸው ነበር። ከአቡነ ማሲያስ ጽሑፎች እንደምንረዳው አንጦንዮስ በአካባቢው የተጻፉትን መጽሐፎችና የእጅ ጽሑፎች በመሰብሰብ፣ ሳይንሳዊ ጥናት በማካሄድ፣ የኢትዮጵያ ቋንቋዎች በመማርና በጣም ጥሩ የክርስቲያን ሕይወት አብነት በመስጠት እስከ 1848 ዓ.ም. ድረስ በአቢሲኒያ ኖሯል። አቡነ ማሲያስ ከሀገረሰብነታቸው ሰዎች የተሰበሰበውን መረጃ መሠረት በማድረግ በሰጡት አስተያየት አንጦንዮስ ዳባዲ ማሻውም ሌላ አውሮጳዊ ተጓዥ የማይስተካከለውና ለአብነት ሊጠቀስ የሚገባ ግብረገብነት የተላበሰ ሕይወት ይኖር እንደ ነበረ ገልጸዋል። ስለሆነም አንዳንድ ሰዎች እንደ አንድ መነኩሴ ወይም ካህን ይገምቱት ነበር።

አብዛኞቹ በኢትዮጵያ ስለ ብፁዕ አቡነ ማሲያስ ሐዋርያዊ አገልግሎት የጻፉት ደራሲያን ከላይ የተጠቀሰው አንጦንዮስ ዝነኛውን ደብዳቤ የጻፈው ከአሮሞ ሀገር ከተመለሰ በኋላ ገና በአቢሲኒያ እያለ መሆኑን ብፁዕ አቡነ ማሲያስ ጠቅሰው በማሻውም ደረጃ ለአሮሞ ሀገረሰብነት መቋቋም እንደ መሠረት ድንጋይ እንደሚቆጠር በጽሑፋቸው ገልጸዋል።

አንጦንዮስ ዳባዲ ከአቡነ ማሲያስ ጋር በመተባበር በአሮሞ ሀገረሰብነት ልዩ ልዩ ተግባሮች መሳተፉን ቀጠለ። የአንጦንዮስ ዳባዲ ጽሑፎች እንደሚጠቁሙት በአንጦንዮስና በአቡነ ማሲያስ ጽሑፎች መካከል ብዙ ተመሳሳይነት ነበር። እንዲሁም አቡነ ማሲያስ በኢትዮጵያ ውስጥ የተጓዙባቸውንና ወንጌል የሰበኩባቸውን ስፍራዎች የሚገልጹ ሁለት ካርታዎችን አንጦንዮስ ነድፎላቸው ነበር።

ለ. አቡነ ጉሊየልሞ ማሲያስ (1809-1889)

አቡነ ማሲያስ በሰሜን ጣልያን በአስቲ ክልል በሚገኘው በፒየሞንቱ አውራጃ ፒዩቫ በተባለ ስፍራ በሰኔ 8 ቀን 1809 ዓ.ም.

ተወለዱ። በ1826 ዓ.ም. በካቲትን ማኅበር ገብተው በ1832 ዓ.ም. ምሥጢረ ክህነት ተቀበሉ። ከፍ ብሎ እንደ ተጠቀሰው የአባዲው አንጦንዮስ ከዚህ በፊት በተጠቀሰው ደብዳቤ ለአሮሞ ሕዝብ ሚሲዮን እንዲቋቋም ሐሳብ አቅርቦ ነበር። የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅትም ሐሳቡን በመልካም ተቀብሎ በታህሣሥ 3 ቀን 1845 ዓ.ም. ለካቲትን ማኅበር አቀረበ፤ ማኅበሩም ወዲያው በደስታ ተቀበለው። ከዚያ በኋላ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ጎርጎርዮስ 16ኛ (1831-1846) በታህሣሥ ወር መጨረሻ ላይ በቀጥታ በጉዳዩ ውስጥ ገብተው ከካቲትን ወንድሞች መካከል አዲስ ለሚቋቋመው ሚሲዮን ሐዋርያዊ አስተዳዳሪ የሚሆን በሳልና ኃላፊነት ለመሸከም ብቃት ያለው ካህን እንዲፈልጉ ለካቲትን ማኅበር ሚሲዮኖች የበላይ አለቃ ለነበሩ ለአባ ሼናንስዮ ትእዛዝ ሰጡ። አባ ሼናንስዮ አቡነ ማስያስ ወደ ሮም እንዲመጡ በማዘዝ በመጋቢት 1 ቀን 1846 ዓ.ም. ደብዳቤ ላኩባቸው። አባ ማስያስም በደረሰው ትእዛዝ መሠረት በፍጥነት ወደ ሮም ሄዱ። በቅዱስ ፊደሌ የካቲትን ማኅበር ኮሌጅ ውስጥ ከመጋቢት 17 ቀን 1846 ዓ.ም. ጀምሮ አዲሱን ኃላፊነት ለመረከብ የሚያስፈልጋቸውን ዝግጅት አደረጉ።

አባ ሼናንስዮ አባ ማስያስን የካቲትን ኮሌጅ ኃላፊ ከነበሩት ከካሜሪኖው አባ ጃስቶ ጋር አገናኙአቸው። አባ ማስያስ ወደ ኮሌጁ በደረሱበት ዕለት ማግሥት የካሜሪኖው አባ ጃስቶ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ ከነበሩት ከካርዲናል ያዕቆብ ፊልጶስ ፍራንዝስና የድርጅቱም ጸሐፊ ከነበሩት ከአቡነ ዮሐንስ ብሩኔሊ ጋር አገናኙአቸው። እነሱም በታላቅ አክብሮት ተቀበሉአቸው። ሁለቱ የቤተክርስቲያን ከፍተኛ ባለሥልጣኖች ስለ አዲሱ ሚሲዮን ጉዳይ ከርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ ዘንድ ባጭር ጊዜ እንደሚያቀርቡአቸው አስታወቁአቸው።

በሚያዝያ 26 ቀን 1846 ዓ.ም. የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ጸሐፊ አቡነ ዮሐንስ ብሩኔሊን ባነጋገሩበት አጋጣሚ ከርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ጎርጎርዮስ የሀገሪስብክቱ አስተዳዳሪ እንዲሆኑ የተሰጠው ውሳኔም በሚያዝያ 30 ቀን 1846 ዓ.ም. በወጣው ድንጋጌ ጸደቀ። በዚያው ዓመት በግንቦት 4 ቀን «ፓስቶራሊስ ሙኔሪስ» (ለሐዋርያዊ አገልግሎት) በተባለው ሐዋርያዊ ደብዳቤ በኢትዮጵያ ለኦሮሞ ሕዝብ

አዲስ ሚሲዮን በሀገሪስብክት ደረጃ ተመሠረተ። በግንቦት 12 ቀን 1846 በተጻፈና «አፖስቶላቲስ ኦፊሻዊ» (ለሐዋርያዊ ተግባር) በተሰኘው በሌላ ደብዳቤ አቡነ ማስያስ ላልተጠመቁ ሰዎች የካስያስ ጳጳስ በሚል ስያሜ ተመረጡ። «ኩሉም ዴ ፖፑሊስ ኦሮሞ» (ስለ ኦሮሞ ሕዝብ) በተባለው በሌላ ሐዋርያዊ ደብዳቤ ደግሞ ማስያስ የኦሮሞ ሀገሪስብክት የመጀመሪያ ጳጳስ ሆነው ተሾሙ።

አቡነ ማስያስ ሲመተ ጽጽስና የተቀቡት በሮም ሺያ ዴል ኮርሶ በተባለው መንገድ በሚገኘው ቅዱስ ካርሎ ቤተክርስቲያን በግንቦት 24 ቀን 1846 ዓ.ም. የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ በነበሩት በካርዲናል ፍራንሰዝ እጅ ነበር። በዚያኑ ዕለት ሁለት ሌሎች ጳጳሳት ማለትም ብፁዕ አቡነ ኒኮላስ የካርፉ ረዳት ሊቀ ጳጳስ እንዲሁም ካሶላኒ የማውሮ ካስትሮ ጳጳስ ሆነው ሲመተ ጽጽስና ተቀብለው ነበር። ብፁዕ አቡነ ካሶላኒ የማዕከላዊ አፍሪቃ ሀገሪስብክት የመጀመሪያው ጳጳስ ነበሩ። ሀገሪስብክቱ የተቋቋመው በሚያዝያ 3 ቀን 1946 ዓ.ም. ነበር። በሲመተ ጽጽስናው ሥነ ሥርዓት ብፁዕ አቡነ ዮሐንስ ብሩኔሊ ተቀዳሚ ረዳት ሲሆኑ፤ በፓሪስ የውጭ ሀገር ሚሲዮኖችን ዋና ኃላፊ በመወከል የኢስቦን ጳጳስ የነበሩት ብፁዕ አቡነ ሉኬ ምክትል ረዳት ነበሩ።

ሐ. ማኅበራዊና ፖለቲካዊ ሁኔታ በኢትዮጵያ (1846-1879)

በአቡነ ማስያስ የተደረጉትን ልዩ ልዩ ሚስዮናዊ መከራዎች ከመመልከታችን አስቀድሞ ጠቅለል ባለ መልኩ በኢትዮጵያ ፖለቲካዊና ሃይማኖታዊ ጉዳዮች ዋነኞቹ ተዋንያን በነበሩት በአፄ ቴዎድሮስ (1855-1868)፣ በአፄ ዮሐንስ 4ኛ (1872-1889) እንዲሁም በሸዋው ንጉሥ በኋላም አፄ ምኒልክ (1865-1913) ዘመናት ስለ ነበረው የፖለቲካና የሃይማኖት ሁኔታ መቃኘቱ አስፈላጊ ነው። ኋላ በዝርዝር የምንመለከተው ቢሆንም በማስያስ የተለያዩ ሐዋርያዊ አስተዳደር ወቅቶች በኢትዮጵያ የነበረውን ማኅበራዊና ፖለቲካዊ ሁኔታ ባጭሩ እንመለከታለን።

1. የካሣ መነሣት (1840-1868)

ከ1769 እስከ 1855 የነበረው ዘመን ብጥብጥ የበዛበት ዘመን ስለ ነበረ በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ «የጨለማ ዘመን» ተብሎ ይታወቃል። ሀገሩን ያስተዳድሩ የነበሩት ንጉሦች በጣም ደካሞች ስለ ነበሩ ተሰሜኑትና ኃይል አልነበራቸውም። ሰፋ ሰፋ ያሉ አውራጃዎችን ያስተዳድሩ የነበሩት ገዢዎች አንዱ ያንዱ የበላይ ለመሆን በመመኘት እርስ በርስ ይዋጉ ነበር። መላ ሀገሪቱም በሦስት ሰዎች እጅ ነበረች። እነዚህም የራስ ዓሊን የበላይነት ለመቀበል እምቢ ያለው የሸዋው ንጉሥ ሣህለሥላሴ (1813-1847)፣ የአማራ (በጌምድር)፣ የደምቢያና የጎጃም ገዥ በጉልበቱ የአቢሲኒያ ንጉሦች ንጉሥ ነኝ ብሎ በጎንደር ነግሦ የነበረው ራስ ዓሊ፣ እንዲሁም የራስ ዓሊ ሎሌ የነበረው ደጃዝማች ውቤ በትግራይ ነግሦ ነበር።

ደጃዝማች ካሣ ከመነሣቱ አስቀድሞ በዘመነ መሳፍንት መጨረሻ አካባቢ በደቡብ ኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ጉልህ ስፍራ ይዘው የነበሩት ዋነኞቹ የጎጃምና የሸዋ ንጉሦች በአጎራባች እርም አካባቢዎች ግዛታቸውን በማስፋፋት ላይ ነበር። ጎጃም ሙሉ ለሙሉ በጎንደር ንጉሣዊ ፖለቲካ ተፅዕኖ ሥር አልነበረም። ታዋቂው የጎጃም ገዥ የነበረው ደጃዝማች ጎሹ ዘውዴ ቀደም ሲል በሰሜኑ ልዑላን ዘንድ ታዋቂነትን ለማትረፍ ይሯሯጥ ነበር። ሆኖም ዘመነ መሳፍንት የብጥብጥና የግርግር ጊዜ ስለ ነበረ በጎጃም ላይ የነበረውን ሥልጣን ስንኳ የገዛ ልጁ ደጃዝማች ብሩ ጎሹ ይፈታተነው ነበር። ደጃዝማች ብሩ ለጊዜውም ቢሆን በ1841 ዓ.ም. አባቱን ድል ነሥቶ ነበር። የመሳፍንት ዘመን ሊያከትም ሲል ደጃዝማች ጎሹ የየጁ ገዥ የራስ ዓሊ ጥገኛ ሆኖ ነበር። ሁለቱም የተፎካካሪያቸውን የደጃዝማች ካሣ ኃይሉን መነሣት ለመቆጣጠር ስምምነት አደረጉ። በመጨረሻም ደጃዝማች ካሣ ራስ ዓሊን በማሸነፉ የየጁ በላይነት አከተመ።

የደጃዝማች ካሣ ድል ለዘመነ መሳፍንት መጨረሻ ወሳኝ ነገር ነበር። ካሣ ከጣና ሐይቅ ሰሜናዊ ምሥራቅ በምትገኘው ቋራ በተባለች ትንሽ ከተማ ከድሀ ቤተሰብ በ1818 ዓ.ም. አካባቢ ተወለደ። እናቱም ልጅዋ የቤተክህነት ሰው እንዲሆንላት በመፈለግ ገዳም

አስገባችው። እዚያም ጥንታዊ የኢትዮጵያ ቋንቋ የነበረውን ግዕዝ ተማረ። ገና በትምህርት ቤት በነበረበት ወቅት የቁጡነት ባሕርዩ እያየለ ስለ መጣ ጓደኞቹ ያከብሩት ነበር። ካሣም የደጃዝማች ክንፋ ልጅ እንደ ነበረ ያስመስል ነበር እንጂ እውነተኛ ልጁ አልነበረም። አባቱ ኃይሉ ይባል ነበር። እንደ ዶ/ር ያዕቆብ በየነ አገላለጽ ካሣ የሰዎችን ስሜት በቀላሉ ወደ ራሱ ለመሳብ የሚችልና ሰዎችም ደፍረው ፊቱን እንኳ ለማየት የሚፈሩት ሰው ነበር።

የእርስ በርስ ጦርነት በተነሣ ጊዜ ካሣ ይማርበት የነበረው ገዳም በክፍል ፈርሶ ነበር። ወጣቱ ካሣም ሸሽቶ ሄደና ከደጃዝማች ክንፋ ዘንድ ተጠጋ። ደጃዝማች ክንፋ የካሣ አጎት ሲሆን አነስተኛ የመሬት ክበርቱ ነበረ። ካሣ የውጊያ ስልት የተማረውና ስለ ጦር መሣሪያዎች ዕውቀት የቀሰመው ከአጎቱ ነበረ። የወታደራዊ ትምህርት ያገኘው ደግሞ ከጎጃሙ ደጃዝማች ጎሹ ነበር። ጥሩ ወታደራዊ ዕውቀት ካገኘ በኋላ ካሣ የደጃዝማች ጎሹን ግቢ ትቶ ሸፈተ። ባጭር ጊዜ ውስጥ እጅግ ጠነከረ። ተመሳሳይ ዓላማ ለነበራቸው ሰዎችም መሪ ሆነ። ከሁሉም አስቀድሞ ደጃዝማች ካሣ ጠንካራ የግል ወታደር ከነበራት ክራስ ዓሊ እናት ከመነን ጋር ውጊያ ገጠመ፤ ድል አድርጎ ማረካት። ራስ ዓሊ እናቱን ለማስለቀቅ ሲል የቋራንና የደምቢያን ክልል ለካሣ ለቀቀለት፤ ልጁን ተዋበችንም ዳረው። ከዚያም የተነሣ ደጃዝማች ካሣ የኢትዮጵያን ማዕከላዊ መንግሥት ሥልጣን ለመያዝ መንገዱ ተከፈተለት።

በጥቅምት ወር 1846 ዓ.ም. ደጃዝማች ካሣ ደምቢያን ወርሮ ዘረፈ። የመነንንም ወታደሮች በጣና በስተምዕራብ በሚገኙት ጫቆና ሰቀላ ወርካ በተባሉት ስፍራዎች በተካሄዱት ጦርነቶች ድል መታ። በዚያን ጊዜ ራስ ዓሊ ጎጃምን በመያዝ ደጃዝማች ብሩ እጁን እንዲሰጥ አስገደደው። የራስ ዓሊና የውቤ ግንኙነት እየሻከረ በመምጣቱ ወደ 1846 ዓ.ም. መጨረሻ ላይ ግጭት ይፈጠራል ተብሎ ይገመት ነበር። በ1847 ዓ.ም. መጀመሪያ ላይ ደጃዝማች ካሣ የንጉሠ ነገሥቱን መናገሻ ያዘና ሕዝቡ ለመነንና ለራስ ዓሊ ይከፍል የነበረውን ግብር ሁሉ ለእሱ እንዲከፍል ጠየቀ። ትእዛዙ ተፈጻሚ መሆኑን አረጋገጠ። በጎንደርም የራሱን አስተዳዳሪዎች ካስቀመጠ በኋላ ደጃዝማች ካሣ ከጣና ሐይቅ በስተምሥራቅና በስተደቡብ የነበሩትንም አውራጃዎች በኃይል ለመቆጣጠር ወደ ፊት ገሠገሠ።

በመቀጠል ደጃዝማች ካሣ በጎጃሙ ገዥ በደጃዝማች ጎሹ ላይ ጦርነት አወጀ። በኅዳር 27 ቀን 1852 ዓ.ም. በጉራክምባ ላይ በተደረገው ጦርነት በቀላሉ ድል አደረገ። ራሱን በደንብ ካደራጀ በኋላ በዘመኑ እጅግ ኃይለኛ ልዑል ከነበረው ከአማቹ ከራስ ዓሊ ጋር ዓይሻል በተባለ ስፍራ ውጊያ ገጠመና በሰኔ 29 ቀን 1853 ዓ.ም. ድል መታወ። ራስ ዓሊን ድል ካደረገ በኋላ ከደጃዝማች ካሣ ከትግራይ ደጃዝማች ውቤ ጋር የስምምነት ውል ተፈራረመ። በዚያ ስምምነት መሠረት ደጃዝማች ውቤ አቡነ ሰላማ ሣልሳዊን ለካሣ ለመላክና ደጃዝማች ካሣም በበኩሉ ትግራይን ላለመያዝ ቃል ተግባብተው ነበር። ደጃዝማች ካሣ ስምምነቱን እንደሚያከብር በመተማመን ደጃዝማች ውቤ አቡነ ሰላማን ላከ፤ በአምባ ጫራም ከደጃዝማች ካሣ ጋር ተገናኙ። ሆኖም ኢትዮጵያን ሙሉ ለሙሉ ብቻውን ለመግዛት ከነበረው ፍላጎት የተነሣ ደጃዝማች ካሣ ከዋነኞቹ ተቀናቃኞች መካከል የመጨረሻ ከነበረው ከደጃዝማች ውቤም ጋር መዋጋት ነበረበት። ደጃዝማች ካሣ ከጎንደር በስተሰሜን ምዕራብ በሚገኘው ደረስጌ በተባለ ስፍራ በየካቲት 9 ቀን 1855 ዓ.ም. በተካሄደው ጦርነት ደጃዝማች ውቤን ድል መታወ።

ብፁዕ አቡነ ጆስቲኖ ዴ ያኮቢስ በመስከረም 20 ቀን 1854 ከጎንደር ለፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በጻፉት ደብዳቤ በዚያን ወቅት በአቢሲኒያ ካቶሊኮች ይሰቃዩ እንደ ነበረ ጠቅሰው ነበር። በተጠቀሰው ደብዳቤ መሠረት የ66 ዓመቱ የሀገር ተወላጅ ካህን ከዚያ በፊት በ1849 ዓ.ም. በአቡነ ሰላማ እስር ቤት በአድዋ ከተማ ለሦስት ወር ብዙ መከራና ስቃይ ደርሶባቸው የነበሩት አባ ገብረሚካኤል እንደገና ከብፁዕ አቡነ ጆስቲኖ ዴ ያኮቢስ ጋር በጎንደር ታሥረው ነበር።

ደጃዝማች ካሣ ሥልጣን ይዘው ኢትዮጵያን እንድ ለማድረግ ሲንቀሳቀሱ በነበረበት ወቅት የካቶሊክ ሚሲዮናውያን እጅግ አስቸጋሪ ጊዜ አሳልፈው ነበር። በውነትም በኅዳር 27 ቀን 1854 ዓ.ም. አቡነ ማስያስ ለርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ፒዮስ 9ኛ በጻፉት ደብዳቤ በአቡነ ሰላማ አነሣሽነት ብፁዕ አቡነ ጆስቲኖ ዴ ያኮቢስን ከሰኔ ወር 1853 ዓ.ም. ጀምሮ በዳጃች ካሣ ታስረው እንደ ነበር ገልጸዋል። በዚያው ደብዳቤ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ ፈጣን ዲፕሎማሲያዊ እርምጃ እንዲወስዱ አቡነ ማስያስ ጠይቀዋቸው ነበር።

ተከታታይ ጦርነቶችን በማካሄድ ልዩ የወታደራዊ መሪነት ችሎታንና ስልት ዐዋቂነቱን ያስመሰከረው ደጃዝማች ካሣ በመሳፍንት ዘመን የነበሩትን መሪዎች እያከታተለ አንድ በአንድ ድል መታቸው። በመጀመሪያ የጎጃም ገዥ የነበረውን ደጃዝማች ጎሹ ዘውዴን፤ ከዚያ የትግራይን ገዥ ደጃዝማች ውቤን፤ እንዲሁም አስቀድሞ እንደ ተገለጸው የበጌምድርና በአጠቃላይ የአቢሲኒያ የበላይ ገዥ የነበረውን ራስ ዓሊን ድል አደረጋቸው። በዚያ መልኩ ኢትዮጵያን እንደገና አንድ አድርገውና የሰላምንን ሥርወ-መንግሥት ገርሰሰው በመጣል አስቀድሞ ደጃዝማች ውቤ ዘውድ ለመጫን አስበው ባሠሩት ድረስጌ ማርያም ቤተክርስቲያን በየካቲት 11 ቀን 1855 ዓ.ም. በአቡነ ሰላማ ሣልሳዊ እጅ ንጉሠ ነገሥት ዳግማዊ ቴዎድሮስ ተብለው ዘወድ ደፉ።

የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ከሆኑ ከጥቂት ወራት በኋላ ሰኔ ወር መጨረሻ 1855 ዓ.ም. አፄ ቴዎድሮስ ወደ ሸዋ አመሩ። የምኒልክ አባት ንጉሥ ኃይለ መለኮት ታምመው በድንገት ስለሞቱ ሸዋ አፄ ቴዎድሮስን ለመከላከል ተሳናቸው። ስለሆነም የአሥራ አንድ ዓመቱ ምኒልክ ተማርከ። እናቱም ወ/ሮ እጅጋየሁ በንጉሠ ነገሥቱ ፈቃድ ከልጃቸው ጋር አብረው ሄዱ። አፄ ቴዎድሮስም ወጣቱን ምኒልክ በአባታዊ ደግነት ይንከባከቡት ነበር።

አፄ ቴዎድሮስ ከሥልጣን ዘመናቸው መጀመሪያ አንሥተው በዘመኑ ከነበሩት ከአውሮጳ መንግሥታት ሁሉ ጋር መልካም ግንኙነት ለመመሥረት ሞክረው ነበር። የውጭም ሆኑ የሀገር ውስጥ ተወላጅ ካቶሊኮች ሁሉ በፖለቲካ ውስጥ ጣልቃ እስካልገቡና የካቶሊክ እምነት ከአባቶቻቸው እምነት ይበልጣል ብለው ንጉሠ ነገሥቱ እንዲቀበሉ እስካልጠየቁ ድረስ የሃይማኖት ነፃነት እንደሚኖራቸው ቃል ገብተውላቸው ነበር። ኤስ ሩቤንሰን ጸሐፊ እንደ ገለጹት ፕላውዴንና ቤል የተባሉት እንግሊዛውያን ፕሮቴስታንት ኤክስፐርቶች በ1860 ዓ.ም. ሲሞቱ ንጉሠ ነገሥቱ ለዲፕሎማሲያዊ ግንኙነታቸው ሁነኛ ለማካራዎቻቸውን አጥተው ነበር። የትግራይ ንጉሥ የነበረው ንጉሤ እንደ ተሸነፈም ወዲያውኑ አፄ ቴዎድሮስ ባሮኒን ወደ አድዋ አስጠርተው የግል ደብዳቤ አስይዘውና የድል አድራጊነታቸውንም ዜና ለንግሥት ሺክቶሪያ እንዲያደርስ አምባሳደር አድርገው ሾሙት።

በ1865 ዓ.ም. ኢትዮጵያ ከአውሮጳ መንግሥታት ጋር የነበራት ዲፕሎማሲ ያለ ችግር እንዳይቀጥል ያደረጉትና የአፄ ቴዎድሮስን መንግሥት በስጋት ላይ የጣሉት ሁለት ከባድ ችግሮች ነበሩ። በላስታ የአዘቦ አርሞ ተወላጅ የነበረው የወልይቲው ዋግሹም ጎበዜ በአፄ ቴዎድሮስ ላይ አምቦ ከተከዘ ወንዝ በስተሰሜን የሚገኙትን አውራጃዎች ማለትም የትግራይ፣ የተምቤይን፣ የአንደርታና የአጋው ምድር ገዢ ሆኖ ነበር። በዚህ ምክንያት ከተከዘ በስተደቡብ ይገኝ የነበረው ክፍል ብቻ በአፄ ቴዎድሮስ እጅ ቀረ። ምኒልክ በበኩላቸው ደግሞ በ1865 ከመቅደላ ሸሽተው ወደ ወሎ ገቡና በወሎ ሕዝብ ድጋፍ የአፄ ቴዎድሮስ ወኪል ሆኖ ሸዋን ይገዛ የነበረውን በዛብህን ድል አድርገው በቀላሉ ሥልጣኑን ተረከቡት። በዚህ ዓይነት የቴዎድሮስ ግዛት በአንድ ሦስተኛ ተቀንሶ በጌምድር፣ ደምቢያና ወልቃይቲ ብቻ በእጃቸው ቀርተው ነበር።

በሌላ በኩል ደግሞ በአፄ ቴዎድሮስና በእንግሊዞች መካከል አንድ ውዝግብ ተፈጠረ። ያም ውዝግብ መንግሥታቸው እንዲፈርስ ከማድረጉም በላይ ባልተጠበቀ ጊዜ ራሳቸውን እንዲያጠፉ ምክንያት ሆነ። የጉዳዩ መነሻ ሚስተር እስተርን ነበረ። ያ ሰው በእንግሊዝ መንግሥት ጥበቃ ሥር ለነበሩት ለጀንጋ የፕሮቴስታንት ሚሲዮን ጣቢያዎች ጎበኚ ነበረ። አፄ ቴዎድሮስ በአቡነ ሰላማ ሣልሳዊና በሚስተር እስተርን እንዲሁም በሌሎች የጀንጋ ፕሮቴስታንት ሚሲዮናውያን መካከል ከተጻጻፉት ደብዳቤዎች አንዳንዶቹን ጠልፈው በማግኘታቸው በሚስተር እስተርንና በሌሎች ፕሮቴስታንት ሚሲዮናውያን ላይ በደል አድርሰውባቸው ነበር። በምፅዋና በኢትዮጵያ የእንግሊዝ ቆንሲል የነበረው ሚስተር ካሜሩን ውዝግቡን ለመጨረስ ሙከራ አድርጎ ነበር። አፄ ቴዎድሮስ ሚስተር ካሜሩንንም አጎሳቁለው አሰሩት።

አፄ ቴዎድሮስ ከተዋሕዶ ቤተክርስቲያን ጋር የነበራቸውም ግንኙነት ክፉኛ ተናግቶ ነበር። ምክንያቱም በሁለቱ ሀገሮች መካከል ጥሩ ዲፕሎማሲያዊ ግንኙነት ለመፍጠር የታቀደ በማስመሰል አንድ የፖለቲካ ተልእኮ ለማከናወን በግብፅ መሪ ተልከው ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት የተዋሕዶ ፓትሪያርክ ቄርሎስ አራተኛ (1854-1861) በመስማማታቸው ነበር። በአንድ የተዋሕዶ ፓትሪያርክ የዚያ ዐይነት ጉብኝት ሲደረግ በኢትዮጵያ ታሪክ የመጀመሪያው ነበረ። አፄ ቴዎድሮስ እንዴት የክርስቲያን እምነት ከፍተኛ ባለሥልጣን የእስላም

መንግሥት መልእክተኛ ለመሆን እንደ ተስማሙ ለመገንዘብ አልቻሉም። በታህሣሥ ወር በ1856 ዓ.ም. ለፓትሪያርኩ በጣም ቀዝቀዝ ያለ አቀባበል አደረጉላቸው። ከዚያም በኋላ ለጥቂት ቀናት አሳስረዋቸው ነበር። እስከ ኅዳር ወር 1857 ዓ.ም. ድረስ ፓትሪያርኩ ወደ ሀገራቸው እንዲመለሱ አልተፈቀደላቸውም ነበር።

የአፄ ቴዎድሮስ ችግሮች የተጠነሰሱት በጥቅምት 29 ቀን 1862 ዓ.ም. ለንግሥት ቪክቶሪያ ጽፈው በየካቲት ወር 1863 ዓ.ም. ወደ ሎንደን ለደረሰው ደብዳቤያቸው የእንግሊዝ ቆንሲል የነበረው ሚስተር ዱንካን ካሜሩን ምንም መልስ ባለማምጣቱ በመናደዳቸው ምክንያት ነበር። በዚያ ደብዳቤያቸው አፄ ቴዎድሮስ ቱርኮች ሊያነሡባቸው በሚችሉት ጦርነት ጊዜ እርዳታ ለማግኘት ስለሚችሉበት ሁኔታ ጠይቀው ነበር። ለደብዳቤያቸው ምንም መልስ ሳይመጣ ካሜሩን ወደ ኢትዮጵያ እንዲመለስ ትእዛዝ ሲደርሰው ንጉሠ ነገሥቱ እጅግ ተናድደው ስለ ነበር ቆንሲሉን አሳሰሩት። እራት ሺህ ያህል ወታደሮች አስከትለው ወደ ፊት እየጎለገሰ ይመጣ ከነበረው ሁለት ሺህ ያህል የእንግሊዝ ጦር ጋር ለመግጠም በሚያዝያ 10 ቀን 1868 ዓ.ም. አፄ ቴዎድሮስ ወደ መቅደላ ወርደው ነበር። ጦርነቱን በጦር ሜዳ መነጽር ይመለከቱት የነበሩት አፄ ቴዎድሮስ መሸነፋቸውን ከተረዱ በኋላ አውሮጳውያንን በሙሉ ከእስር ፈትተው ለቀቁአቸውና እሳቸው ወደ መቅደላ ምሽግ ገብተው በሚያዝያ 13 ቀን 1868 ዓ.ም. ራሳቸውን ገደሉ።

2. የበዝብዝ ካሣ መነሣት (1868-1889)

አፄ ቴዎድሮስ ኢትዮጵያን ቀድሞ እንደ ነበረች እንደ ተለያየች ትተዋት አለፉ። የተባበረች ኢትዮጵያ ለመመሥረት ጥረት አድርገው ነበር። ዋና ዓላማቸውን እግቡ ለማድረስ ማንኛውንም ዐይነት የጋይል እርምጃ ከመውሰድ አልበዘኑም ነበር። ራሳቸው የተፈጠሩት ኢትዮጵያን አንድ ለማድረግና ቀድሞ የነበራትን ክብር ለመመለስ እንደ ነበረ ቢያምኑም እምነታቸው ተግባራዊ ሊሆን እንዳልቻለም መጨረሻ ላይ ግልጽ ሆኖላቸዋል። በሕይወታቸው መጨረሻ አፄ ቴዎድሮስ ዓላማቸው እንዳልተሳካም ተረድተው ነበር። ይሁን እንጂ አፄ ቴዎድሮስ ሲታወሱ እንዲኖሩ የሚያደርጋቸው

አንድ ባሕርይና ጠንካራ ጎን ነበራቸው። ይኸውም ለሀገራቸው የነበራቸው ከፍተኛ ፍቅር ነው። እዚህ ቴዎድሮስ ኢትዮጵያ ከነበሩለት ታላላቅ ሀገር ወዳድ አርበኞች አንዱ ነበሩ። ምንም እንኳን ዓላማቸውን በተግባር ለመተርጎም ሳይችሉ ቢቀሩም ኢትዮጵያ በአንድነቷ፣ በጀግንነቷና በእድገቷ በዓለም ውስጥ በዘመኑ ከነበሩት መንግሥታት ጋር እኩል እንድትሆን ከነበራቸው ጽኑ እምነት የተነሣ እዚህ ቴዎድሮስ እንደ ዘመናዊቷ ኢትዮጵያ አባት ሆነው ይቆጠራሉ።

ኤ ዴል ቦካ እንደሚያስረዳው እንግሊዞች በእዚህ ቴዎድሮስ ላይ ድልን ለመቀዳጀት የቻሉባቸው ብዙ ምክንያቶች ነበሩ። ከእነዚህም መካከል 1ኛ. የንጉሠ ነገሥቱ የጦር ስልት ድክመት፣ 2ኛ. የእንግሊዝ ሠራዊት ወደር የሌለው ወታደራዊ ስልቶች መጠቀምና 3ኛ. በተለይ ከኢትዮጵያ የክፍለ ሀገር መኳንንት በኩል ድጋፍ አለማግኘት ይገኙበታል። እንዲያውም የላስታው ዋግሹም ጎበዜና የትግሬው ደጃዝማች በዝብዝ ካሣ በእስታቪሊ ከተመራውና ከእዚህ ቴዎድሮስ ጋር ከሚዋጋው አንግሎ-ሕንድ የጦር ኃይል ጋር በቅርበት ይተባበሩ ነበር። ነገር ግን ንጉሥ ምኒልክ ወደ መቅደላ ከገሠገሠው የእንግሊዝ ሠራዊት ጋር እንዲተባበሩ በእንግሊዞች በኩል የተጋበዙ ቢሆንም ሳይቀበሉት ቀርተዋል። ለእምቢታቸው ምክንያት ሊሆን የሚችለው አንድም ምኒልክ ለእዚህ ቴዎድሮስ የልጅነት ፍቅር ስለ ነበራቸው አለበለዚያም ገለልተኛ ለመሆንና እንዲሁም ለውጪ ወራሪ ኃይል በግልጽ ድጋፍ ለመስጠት ካለመፈለግ ሊሆን ይችላል።

እዚህ ቴዎድሮስ እንደ ሞቱ ወዲያውኑ የንጉሠ ነገሥቱ ዋና ጠላት የነበረው ዋግሹም ጎበዜ እዚህ ተክለጊዮርጊስ በመባል ዘውድ ደፋ። እዚህ ተክለጊዮርጊስ የነገሡት ከ1868 እስከ 1871 ዓ.ም. ድረስ ብቻ ነበር። ንጉሥ ምኒልክ «ንጉሠ ነገሥት» የተባለውን ማዕረግ መጠቀም ቀደም ሲል የጀመሩም ቢሆን ከተክለጊዮርጊስ ጋር አንድ ስምምነት አድርገው ነበር። በዚያም መሠረት በሺሎ የተባለው ወንዝ የሁለቱ ግዛቶች ወሰን ሆነ። አዲሱ የጎጃም መሪ የነበረው ራስ አዳል ተሰማ ደግሞ ለእዚህ ተክለጊዮርጊስ ተገዥ ሆነና ለግንኙነቱ ማጠናከሪያ ይሆነው ዘንድ የንጉሠ ነገሥቱን እህት አገባ። ነገር ግን የጋብቻ ትስስር ደጃዝማች በዝብዝ ካሣን አማቹን እዚህ ተክለጊዮርጊስን ከመፋለም አላገደውም ነበር። የደጃች በዝብዝ ካሣና የእዚህ ተክለጊዮርጊስ ፋክክር የተደመደመው በሐምሌ 11 ቀን 1871 ዓ.ም.

አድዋ አጠገብ በተካሄደው በእሳም ጦርነት ነበረ። በዚያ ሁኔታ አጭርና በአብዛኛው ውጤት አልባ የነበረው የእዚህ ተክለጊዮርጊስ ዘመን መንግሥት አከተመ። ከስድስት ወራት በኋላ በጥር 21 ቀን 1872 ዓ.ም. ደጃዝማች በዝብዝ ካሣ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት እዚህ የሐንስ 4ኛ ተብለው በእቡነ አቴናቴዎስ (1872-1876) እጅ ዘውድ ደፍተው በትረ መንግሥቱን ተረከቡ።

እዚህ የሐንስ 4ኛ ከነገሡበት ወቅት ጀምሮ በመቅደላ ጦርነትና በእዚህ ቴዎድሮስ አገዛዝ የተነሣ የተፈጠረውን ውድቀት መልሶ ለመገንባት ሲሉ ራሳቸውን ለከፍተኛ ችግር አሳልፈው ሰጥተው ነበር። እዚህ የሐንስ ስለ አንድነት ጉዳይ ከአሳቸው በፊት ከነበሩት መሪ ለየት ያለ ፖሊሲ ነበራቸው። ፖሊሲያቸው ይለይ የነበረው እዚህ የሐንስ የበላይነታቸው እስከተረጋገጠ ድረስ ሥልጣናቸውን ከየክፍለ ሀገሩ መኳንንት ጋር ለመጋራት ዝግጁ በመሆናቸው ነበር።

ለምሳሌ በመጋቢት 26 ቀን 1878 ዓ.ም. እዚህ የሐንስ ምኒልክን የሸዋ ንጉሥ አድርገው ዘውድ ጫኑላቸው። ይሁን እንጂ በዚያን ጊዜም ሆነ ከዚያ በኋላ የንጉሠ ነገሥቱ ዘውድ ተቀናቃኝነት የሚመጣው ከምኒልክ መሆኑን በመገንዘብ እዚህ የሐንስ ዘወትር የጎጃሙን ገዥ አዳልን ይደግፋ ነበር። የእዚህ የሐንስና የአዳል ስምምነት ከፍተኛ ደረጃ የደረሰው በጥር 1881 ዓ.ም. ሲሆን ተክለሃይማኖት የሚባል አዲስ ስም በመስጠት አዳልን የጎጃምና የከፋ ንጉሥ አድርገው አነገሡ። የተፈጥሮ ሀብት ባለጸጋ የሆነውን ደቡብ-ምዕራብ ኢትዮጵያን የሚዝውን ንጉሥ መናቃቸውንና ንጉሥ ምኒልክን ለማዳከምና ለንጉሠ ነገሥትነት የነበራቸውን ምኞት ለማፈን እንደ ፈለጉ እዚህ የሐንስ በገሃድ አሳወቁ። በተጨማሪ ንጉሥ ምኒልክ በአሮሞ ሀገር ውስጥ እንዳይስፋፋ ለመግታት ሲሉ ንጉሥ ተክለሃይማኖት ከጥቁር አባይ በስተደቡብ ያደርጉት የነበረውን የመስፋፋት አንቅስቃሴ እዚህ የሐንስ ይደግፋ ነበር።

ምኒልክ የተወለዱት በነሐሴ 18 ቀን 1844 ዓ.ም. ነበር። አባታቸው የሸዋ ንጉሥ ኃይለ መለኮት ሲሆኑ እናታቸው እጅጋየሁ ይባሉ ነበር። ምኒልክ በተወለዱበት ዘመን ኢትዮጵያ የተበጣጠለች ሀገር ነበረች። አያታቸው የሸዋ ስርወ መንግሥት ሰባተኛው ንጉሥ የነበሩት ሣህለሥላሴ (1813-1847) ነፃ ለመራር መሥርተውና በኃይል የሸዋን ግዛት አስፋፍተው ለማንኛውም ንጉሠ ነገሥት አይገብሩም

ነበር። እንዲሁም የመጀመሪያው የውጭ ኤምባሲ ወደ ሸዋ እንዲገባ የፈቀዱ ገዥ ነበሩ።

በ1855 ዓ.ም. አፄ ቴዎድሮስ ሸዋን ወረሩ። የምኒልክ አባት ንጉሥ ኃይለ መለኮትም በወረራው ወቅት ሞቱ። የሸዋ ዙፋን ወራሽ ምኒልክ በዚያን ጊዜ የአሥራ አንድ ዓመት ጉብል ነበሩና በግዞት ወደ መቅደላ ተወስደው ለአሥር ዓመታት እዚያ ኖሩ። በ1865 ከመቅደላ ሸሽተው አመለጡና ወደ ሸዋ ገቡ። በሸዋ የአፄ ቴዎድሮስ እንደራሴ የነበረው አቶ በዛብህ ወጣቱ ምኒልክ ወደ ሸዋ እንዳይገቡ ለመከላከል አልቻለም ነበር። ከሦስት ዓመታት በኋላ የተነሣው የኢትዮጵያና የእንግሊዝ ጦርነትና የአፄ ቴዎድሮስ ሞት በምኒልክ አእምሮ ሲብላላ የነበረውን የበቀል ወረራ ፍርሃት አስወገዱላቸው። በዚያ መልክ ምኒልክ የሸዋን መንግሥት አጠናክሩ።

በአፄ ዮሐንስ ፋኛ ዘመነ መንግሥት ምኒልክ የግዛታቸውን ነፃነትም ሆነ የንጉሠ ነገሥትነቱን ዙፋን ይገባቸዋል ጥያቄ ለማረጋገጥ አልቻሉም ነበር። በ1878 ዓ.ም. አፄ ዮሐንስ ፋኛ መጠነ ሰፊ ከሆነው ሠራዊት ጋር ወደ ሸዋ ተጓዙ። በመጋቢት 26 ቀን 1878 ዓ.ም. ምኒልክ በአፄ ዮሐንስ አስተዳደር ሥር መግዛታቸውንና የንጉሠ ነገሥቱን የበላይነት በግልጽ አሳወቁ። በዚያ መሠረት ንጉሠ ነገሥቱ ዘውድ ጭነውላቸው ይጠቀሙት የነበረውን የሸዋ ንጉሥነት ማዕረግ በይፋ አጸደቁላቸው። እንዲሁም ምኒልክ በወሎ ላይ የነበራቸውን ሥልጣን እንዲለቁ፣ መደበኛ ግብር እንዲከፍሉ፣ አስፈላጊ በሆነ ጊዜ ሠራዊት እንዲልኩና ሚሲዮናውያንን ከሸዋ እንዲያባርሩ ተወሰነ። ስለ አፄ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ ግንኙነት ጉዳይ በዚህና በሚቀጥሉት ምዕራፎች ስለ አቡነ ማስያስና ተተኪዎቻቸው በምናወሳበት ወቅት በተጨማሪ እንመለከታለን።

መ. የአቡነ ማስያስ ሐዋርያዊ አገልግሎት የመጀመሪያው ክፍል (1846-1850)

በዚህ ክፍል የምንመለከታቸው ዋና ዋና ሐሳቦች አቡነ ማስያስ ወደ ሀገረሰብክታቸው ለመግባት ያደረጉት የመጀመሪያው ጉዞ፣ አቡነ ማስያስና አቡነ ሰላማ ሣልሳዊ አቡነ ማስያስ ወደ

ሀገረሰብክታቸው ለመግባት ያደረጉት የመጀመሪያው ሙከራ፣ አቡነ ማስያስና የኤደን ሚሲዮን፣ አቡነ ማስያስ ወደ ኦሮሞ ሀገረሰብክት ለመግባት ያደረጉት ሁለተኛው ሙከራና አቡነ ማስያስ ወደ አውሮጳ ያደረጉት የመጀመሪያው ጉዞ ናቸው።

1. አቡነ ማስያስ ወደ ሀገረሰብክታቸው ለመግባት ያደረጉት የመጀመሪያው ጉዞ (1846)

በሰኔ 4 ቀን 1846 ዓ.ም. ቅብአተ ጽጽሰናቸው ከተፈጸመ ከጥቂት ቀናት በኋላ ለሚሲዮናቸው የመጀመሪያ የሥራ ባልደረቦች ከነበሩት ከኦርቢኖው አባ ጃስቶ፣ ከካስቴልፍራንኮው አባ ቴላር፣ ከኮርቴሚሊያው አባ ፌልቴስም ኮቺኖ እንዲሁም ከአባ ሌዮ ዴስ አቫንሸርስ (ሳቮያ) ጋር ፔቪታቪኪያ ከተባለው የጣልያን ወደብ በመርከብ ወደ ኢትዮጵያ ለመጓዝ ተነሡ። ጉዞዋን በማልታ ደሴት አድርጋ መርከቢቱ በሰኔ 11 ቀን 1846 ዓ.ም. ወደ እስክንድርያ ደረሰች። አቡነ ማስያስ የእስክንድርያ ሐዋርያዊ አስተዳደርና ተወካይ የነበሩትን ብፁዕ አቡነ ፔርፔርቴአ ጉአሶን ጉዳይ አስፈጻሚያቸው አድርገው ወክለዋቸው ነበር። በዚያ መሠረት በሐምሌ 28 ቀን 1846 ዓ.ም. ወደ ምፅዋ ደረሱ።

ወደ ምፅዋ ከደረሱ ከጥቂት ቀናት በኋላ በኅዳር 2 ቀን 1846 ዓ.ም. አቡነ ማስያስ ተክለ ሃይማኖትና ወልደጊዮርጊስ የተባሉትን ሁለት የአቢሲኒያ ወጣቶች በትግራይ ደጋማው ክፍል ጉልዓ በተባለ ስፍራ ወደ ነበሩት ወደ ብፁዕ አቡነ ጃስቲኖ ዴ ያኮቢስ ዘንድ ላኩአቸው። ጉልዓ ከምፅዋ በጣም ሩቅ ነበረች። ጉልዓ ወደ ምፅዋ ደርሶ መልስ እስከ ሃያ ቀናት ይወስድ ነበር። በመጨረሻ ብፁዕ አቡነ ጃስቲኖ ዴ ያኮቢስ መልእክተኛ ከመላክ ፈንታ ማስያስን ለመገናኘት ራሳቸው ወደ ምፅዋ ሄዱ። እሳቸውም በኅዳር 26 ቀን ወደ ምፅዋ ደርሰው በደስታ ከአቡነ ማስያስ ጋር ተገናኙ።

አቡነ ማስያስ ስለ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ጎርጎርዮስ 16ኛ ሞትና ስለ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ፒዮስ ዘጠነኛ (1846-1878) መመረጥ ለብፁዕ

አቡነ ጁስቲኖ ዴ ያኮቢያስ ነገሩአቸው። እንዲሁም ማስያስ ከአውሮጳ ይዘዋቸው የመጡትን አያሌ ደብዳቤዎች ለብፁዕ አቡነ ጁስቲኖ ዴ ያኮቢያስ አስረከቡአቸው። በማግስቱ ከአገልጋዮቻቸው ሁለቱን ለአቡነ ማስያስ ከሰጡ በኋላ ብፁዕ አቡነ ጁስቲኖ ዴ ያኮቢያስ ለጥቂት ንሐሰ ክርስቲያን ምሥጢራት ለመስጠት ወደ እምኩሉ ሄዱ።

አቡነ ማስያስ ወደ ምዕዋ ሲደርሱ የትግራይ ገዥ በነበሩት በደጃዝማች ውቤና በወቅቱ የኢትዮጵያ የበላይ ገዥ በነበሩት በራስ ዓሊ መካከል የርስ በርስ ጦርነት ነበር፤ ጦርነቱም ለስድስት ወር ቆይቶ ነበር። እንደ ማስያስ አገላለጽ የጦርነቱ ዋና ምክንያት የቡነ ሰላማ ሣልሳዊ በፕሮቴስታንቶች ድጋፍ ያለ አግባብ በገንዘብ አማካይነት የኢትዮጵያ ጳጳስ ለመሆን መብቃታቸው ነበር። አቡነ ሰላማ ሣልሳዊ ኢትዮጵያ እንደ ደረሰ ወደ ጎንደር ሄዱ፤ ወዲያውኑም ከራስ ዓሊ ጋር ጠላትነት ፈጠሩ። ምክንያቱም ከሸዋ ፓርቲ ጋር የሚያገናኛቸው እምነት ስለ ነበራቸው ራስ ዓሊ አቡነ ሰላማን ከጎንደር አስወጧቸው። በዚያ አኳኋን አቡነ ሰላማ ወደ ትግራይ ተመለሱና ራስ ዓሊ ስለ እሳቸው የነበራቸውን አሉታዊ አስተያየት ለመቀልል አስበው ደጃዝማች ውቤ በራስ ዓሊ ላይ እንዲነሡ ቀሰቀሱ።

2. አቡነ ማስያስና አቡነ ሰላማ ሣልሳዊ

በታህሣሥ 8 ቀን 1846 ዓ.ም. አቡነ ማስያስ ከብፁዕ አቡነ ጁስቲኖ ዴ ያኮቢያስ ጋር ከምዕዋ ወደ ጉልዓ ሄዱ። በታህሣሥ 19 ቀን 1846 ዓ.ም. ወደ ጉልዓ ደረሱና ብፁዕ አቡነ ጁስቲኖ ዴ ያኮቢያስ ከሰበኩት አጭር ሱባኤ በኋላ በ1847 ዓ.ም. አቡነ ማስያስ ለሰባት የሀገር ተወላጅ ወጣቶች የክህነት ማዕረግ ሰጥተዋቸው ነበር። አስቀድሞ እንደ ተገለጸው በራስ ዓሊና በደጃዝማች ውቤ መካከል የርስ በርስ ጦርነት ስለ ነበረ አቡነ ማስያስ ወጋጠዶዎች ካዘጋጁባቸው ሦስት አፈናዎች እንደ ዕድል ሆኖ አመለጡ። እንዲሁም በሀገሪቱ ውስጥ አቡነ ማስያስ መኖራቸውን አቡነ ሰላማ አውቀው ነበር። እንዲያውም ሆኖ በፖስታ ቤት በተፈጸመ ስህተት ምክንያት ከካቲቹን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ ለአቡነ ማስያስ የተላከ ደብዳቤ በአቡነ ሰላማ እጅ ገብቶ ነበር። በዚህ ምክንያት ከአቢሲኒያ ምድር የካቶሊክ ሚሲዮንን ለማገድ በአቡነ ሰላማ ሣልሳዊ እነሳሽነት ደጃዝማች ውቤ አቡነ ማስያስ

ከግዛታቸው እንዲሰደዱ በጥቅምት 25 ቀን 1847 ዓ.ም. ድንጋጌ አወጡ። ድንጋጌውም ታህሣሥ 1 ቀን 1847 ለአቡነ ማስያስ ደረሳቸው።

በታህሣሥ 20 ቀን 1847 ዓ.ም. በጻፉት ደብዳቤአቸው አቡነ ማስያስ ስለ ነበሩበት ሁኔታ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ሪፖርት አድርገው ነበር። በማያያዝም አቡነ ሰላማ ሣልሳዊ በደጃዝማች ውቤ ዘንድ እንደ ከሰሱአቸውም አቡነ ማስያስ አስታውቀው ነበር።

የሸዋው ንጉሥ ከጎንደር ራስ ጋር በመተባበር አንድ የካቶሊክ ጳጳስ እንዲላክለት ለመጠየቅ አንድ የመልእክተኞች ቡድን ወደ ሮም ስለ መላኩ ደጃዝማች ውቤ አስቀድሞ ሰምተው ነበር። አቡነ ማስያስ የተጠየቀው የካቶሊክ ጳጳስ እንደ ነበሩ ገምተው ነበር። ኋላ ግን አቡነ ማስያስ የተባሉት ጳጳስ በጭራሽ እንዳልነበሩ ደጃዝማች ውቤ ተረድተው ነበር። በተጨማሪም በዚያን አስቸጋሪ ወቅት ምንም አቡነ ሰላማ ሳልሳዊ ነገሮችን በተንኮል ቢቆስቁሱም የአካባቢው ሕዝብ ለብፁዕ አቡነ ጁስቲኖ ዴ ያኮቢያስና ለካቶሊክ ሚሲዮን መልካም አመለካከት ተረጋገጠ። አቡነ ማስያስ ወደ ኦሮሞ ሀገር ለመግባት በአእምሮአቸው ሁለት አማራጮች እንደ ነበሩ በደብዳቤአቸው ገልጸዋል። ይኸውም አንደኛው ኦሮሞ ሀገር ለመግባት የሚያስችል ከአቢሲኒያ ግዛት ውጭ ሌላ መንገድ ማግኘት ወይም ሁለተኛው ማንም በማያስተውለው ሁኔታ ተደብቆ በአቢሲኒያ ማለፍ ነበር።

ይሁን እንጂ በጊዜው የነበሩት የኢትዮጵያ መኳንንት አቡነ ሰላማ ሳልሳዊን አሰሩአቸው። ንብረታቸውንም ወርሰው በጦር ሠራዊት እጅ ጣሏቸው። አቡነ ሰላማ ሳልሳዊ ግን በነበራቸው ችሎታ አንዴ ካንዱ ልዑል ድጋፍ በማግኘት፤ በሌላ ጊዜ ደግሞ ከሌላው እያሉ ሁኔታውን ተቋቋሙ። በዚያ ዓይነት መልኩ የአቢሲኒያን ቤተክርስቲያን አንድነት ለመጠበቅና የካቶሊክ ሚሲዮን እንዳይገባ ለመግታት በመጨረሻ ተሳክቶላቸው ነበር። እንዲያውም በ1848 ዓ.ም. የላዛሪስት ሚሲዮናውያንን ከብፁዕ አቡነ ጁስቲኖ ዴ ያኮቢያስ ጋር ከትግራይ እንዲያባርሩ ደጃዝማች ውቤን ለማግባባት ችለው ነበር። ከዚያም ሌላ ለኦሮሞ ሕዝብ ወንጌል ለመስበክ በ1846 ዓ.ም. ወደ አቢሲኒያ ለደረሱት ለአቡነ ማስያስም ኑሮ በጣም አስቸጋሪ እንዲሆንባቸው አድርገዋል።

አቡነ ሰላማ በኢትዮጵያ ሚሲዮናዊ ሥራዎች ለማካሄድ ከፍተኛ ፍላጎት የነበራቸውን ፕሮቴስታንቶች ደጋፊዎቻቸው እንዲሆኑ አድርጎአቸው ነበር። አቡነ ሰላማ አክራሪ የካቶሊኮች አሳዳጅ በመሆናቸው ከዚህ በፊት እንደተመለከትነው አባ ገብረሚካኤል በሰማዕትነት እንዲሞቱ ከፍተኛ ሚና ተጫውተው ነበር። አቡነ ሰላማ በአፄ ቴዎድሮስ ዘመነ መንግሥት ሙሉ ሥልጣን ይዘው ኖረው በመስከረም 24 ቀን 1867 ዓ.ም. ዐረፉ። አቡነ ሰላማ ካረፉ በኋላ በኢትዮጵያ የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ለጥቂት ጊዜ ሰላም አግኝታ ነበር። ነገር ግን አፄ ዮሐንስ አራተኛ በጣም አክራሪ የካቶሊኮች ተጻራሪ ነበሩ። የኢትዮጵያን አንድነት ከሃይማኖት አኳያ ለማረጋገጥ ስለ ፈለጉ አፄ ዮሐንስ በሃይማኖት ጉዳዮች ላይ ጭፍን አመለካከት ነበራቸው። እንዲሁም ኢትዮጵያን ለመግዛት ይፈልጉ የነበረው በሃይማኖት አንድነት ጭምር ነበር። በአቢሲኒያ ሀገረ ስብከት ይሠሩ ለነበሩት የላዛሪስት ሚሲዮናውያንም የአፄ ዮሐንስ አራተኛ ዘመነ መንግሥት የችግርና የስጋት ዘመን ነበር።

3. አቡነ ማስያስ ወደ ሀገረስብከታቸው ለመግባት ያደረጉት የመጀመሪያው ሙከራ (1848)

ኤ ዴጉታን ይባል የነበረው በምፅዋ የፈረንሳይ ቆንሲል በሀዳር 10 ቀን 1848 ዓ.ም. ከምፅዋ ለፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በጻፈው ደብዳቤ ውስጥ ብፁዕ አቡነ ጃስቲኖ ጃኮቢስ ከማዕከላዊው የአቢሲኒያ ግዛት በደጃዝማች ውቤ ተባርረው ከሀገር ተወላጅ ካህናት ጋር ሆነው በምፅዋ ለመቀመጥ እንደ መጡ ገልጾ ነበር። በተጨማሪም የካቶሊክ ሚሲዮናውያንን ከትግራይ የማባረሩ ጉዳይ የአቡነ ሰላማ ሳልሣዊ ፍላጎት እንደ ነበረ በደብዳቤው ጠቅሶ ነበር። የካቶሊክ ሚሲዮናውያኑ በጊዜያዊነት ከምፅዋ አሥር ኪሎ ሜትር ርቃ በምትገኝ እምኩሉ በተባለች መንደር እንደ ሰፈሩም ዘግቦ ነበር።

ሚስተር ዴጉታን ወደ አሮሞ ሀገር ያመሩት የካፑቺን ሚሲዮናውያን በብፁዕ አቡነ ጃስቲኖ ዴ ያኮቢስ ከሚመሩት የላዛሪስት ሚሲዮናውያን ይበልጥ በከፋ ችግር ውስጥ እንደ ነበሩም ጠቅሷል።

በማያያዝም የአሮሞ ሚሲዮን መሪ የነበሩትን አቡነ ማስያስን ደጃዝማች ውቤ ከአንድ ዓመት በፊት ከአቢሲኒያ እንደባረራቸውና በታጁራ በኩል ወደ ሸዋ ለመግባት ይቻል እንደሆነ ለመሞከር ወደ ኤደን መሄዳቸውን ሚስተር ዴጉታን በደብዳቤው ገልጿል። በዚያ መሠረት አቡነ ማስያስ ለሚሲዮናቸው ቤት ለመግዛት በዜይላ ከዚያም የቤቱን ግዢ ሥነ ሥርዓት ለማከናወን በምፅዋ ነበሩ። በሚስተር ዴጉታን ደብዳቤ መሠረት አቡነ ማስያስ አሮሞ ሀገር ለመግባት ሙከራ ለማድረግና ከእሳቸው ቀድመው ከተጓዙ ጓደኞቻቸው ጋር ለመቀላቀል ወደ ዘይላ ሄደው ነበር።

ሚስተር ኤ ዴጉታን ጥር 5 ቀን 1849 ዓ.ም. ከምፅዋ ለፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በጻፈው በሌላ ደብዳቤው በትግራይ ውስጥ የካቶሊኮች ሁኔታ አስተማማኝ ባለመሆኑ ቀደም ሲል እንደ ተገለጸው ከማዕከላዊው ሀገር የተባረሩት የላዛሪስት ሚሲዮናውያን መኖሪያቸውንና በምፅዋ የሚሲዮን ጣቢያ ማቋቋማቸውን ገልጾ ነበር። በዚያ ደብዳቤ መሠረት ብፁዕ አቡነ ጃስቲኖ ዴ ያኮቢስ በእምኩሉ አንድ ቤት ገዝተው ነበር። አንድ አነስተኛ ቤተክርስቲያንም ሠርተው ነበር! ያንንም ቤተክርስቲያን በመንደሩ ባለሥልጣኖች ፈቃድ አቡነ ማስያስ በታህሣሥ 24 ቀን 1849 በደማቅ ሥነ ሥርዓት ባርከው ነበር።

በጥር 7 ቀን 1850 ዓ.ም. አቡነ ማስያስ ለብፁዕ አቡነ ጃስቲኖ ዴ ያኮቢስ ለአቢሲኒያ ሀገረስብከት የመጀመሪያው ጳጳስ ሲመተ ጽጽስና ሰጧቸው። የሚያስደንቀው ነገር የብፁዕ አቡነ ጃስቲኖ ዴ ያኮቢስ ሲመተ ጽጽስና ሥነ ሥርዓት በመካሄድ ላይ ሳለ በደጃዝማች ውቤና የምፅዋ ገዥ በነበረው ግብዓዊ ወታደሮች መካከል ጦርነት ተነሣ። አቡነ ማስያስ ከሲመተ ጽጽስና ሥነ ሥርዓቱ በኋላ ወዲያውኑ ማለትም ከጥር 8 እና 12 ባሉት ቀናት መካከል ዳህክ በተባለችው የቀይ ባሕር ደሴት ተሸሽገው ነበር። በኋላ ግን ወደ ምፅዋ በመመለስ በመጋቢት 3 ቀን 1850 ዓ.ም. የትግራይ መነከሳት አለቃ ለነበሩት ለአባ ተክሌ አልፋ የክህነት ማዕረግ ሰጥተዋቸዋል። ከዚያ በኋላ የአሮሞን ሀገረስብከትና የኤደንን ሚሲዮን ባንድነት ለማቀናጀት ስለሚቻልበት ሁኔታ ለማጥናት እንደገና ወደ ኤደን ተመለሱ።

4. አቡነ ማስያስና የኤደን ሚሲዮን (1850)

ብፁዕ አቡነ ማስያስ ለመጀመሪያ በሄዱበት ጊዜ የኤደን ሚሲዮን ገና አዲስ በመሆኑ አላፊ አግዳሚ በነበሩ ካህናት ይተዳደር ነበር። በወቅቱ የእንግሊዝ ቅኝ ግዛት በነበረችው ኤደን አንድ ሺህ ያህል ካቶሊኮች ነበሩባት። እንግሊዝኛና ፈረንሳይኛ በበቂ ሁኔታ የሚናገሩ ከጀናቫ የመጡ አባ ሉጂ እስቱርላ የተባሉ አንድ ካህን ብቻ ነበሩ። እንግሊዝኛ ቋንቋ ይጠቅም የነበረውም ለአይርላንድ ወታደሮች ሲባል ነበር። በርግጥ ጥቂት እንግሊዝኛ ተናጋሪ የሕንድ ወታደሮችም ነበሩ። የሀገሪው ተወላጆች አረብኛ ይናገሩ ነበር። ይሁን እንጂ እንግሊዝኛ ብሔራዊ ቋንቋም ስለ ነበረ በቤተክርስቲያን ለመስበክም ሆነ ለማስተማር አስፈላጊ ነበር። አቡነ ማስያስ በኤደን የሚኖሩትን የተለያዩ የካቶሊክ ቡድኖችን ለማስተማር የሚችሉ ሰባኪዎችን ለመመልመል ፈለጉ። በኤደን ኑሮ በጣም ውድ ስለ ነበረ ለታሰቡት ሰባኪዎች ደመወዝ ለመክፈል አስቸጋሪ ነበረ። ይሁን እንጂ አቡነ ማስያስ ለኤደን ካቶሊኮች አድናቆት ነበራቸው። ምክንያቱም ካቶሊኮች ለሚተላለፈው ትእዛዝም ሆነ ለሐዋርያዊ አገልግሎት ለሚጠየቁት መዋጮ ሁሉ ተባባሪዎች ነበሩ። አቡነ ማስያስ በኤደን ለሦስት ወር ያህል እንደ ቆዩ ከጽሑፋቸው ለመረዳት ይቻላል።

5. አቡነ ማስያስ ወደ ሀገረስብክታቸው ለመግባት ያደረጉት ሁለተኛው ሙከራ (1849)

ምንም እያሌ ችግሮች ያጋጠሙአቸው ቢሆንም አቡነ ማስያስ ሀገረስብክታቸው ወደ ነበረበት ወደ ኦሮሞ ሀገር ለመግባት የነበራቸውን ተስፋ አልቆረጡም ነበር። እንደ ምንም ሆነው ወደ ሀገረስብክታቸው ለመድረስ ደጋግመው ይሞክሩ ነበር። ስለሆነም አቡነ ማስያስ በሰኔ 8 ቀን 1849 ዓ.ም. ከብፁዕ አቡነ ጁስቲኖ ዴ ያኮቢስ ጋር ስምምነት ሳያደርጉ የደጃዝማች ውቤ መቀመጫ ወደ ነበረው ወደ ሐውዜን ሄዱ። በሰኔ 19 ቀን በ1849 ዓ.ም. ወደ ጎንደር ደረሱ።

አቡነ ማስያስ ወደ ጎንደር ሲደርሱ በዚያ የነበሩት የላዛሪስት ሚሲዮናውያን ተቀበሉአቸው። ከዚያም ይተማመኑበት የነበረውን ካህን አባ እምነቱን ወደ ራስ ዓሊ ወደ ጎንደር በመላክ በግዛታቸው በኩል ወደ ኦሮሞ ሀገር ለማለፍ ይፈቀድላቸው ዘንድ የጠየቁት አቡነ ማስያስ ከትግራይ ወደ ጎንደር ባደረጉት ጉዞአቸው ጊዜ የካቶሊክ ጳጳስ ሆነው እንዳይታወቁ የተቻላቸውን ሁሉ ቢያደርጉም ከጎንደር በራስ ዓሊ ተባርረው በትግራይ ይኖሩ የነበሩት አቡነ ሰላማ ሳልሣዊ አቡነ ማስያስ ከትግራይ ወደ ጎንደር ስላደረጉት ጉዞ አውቀው ነበር። በወቅቱ ራስ ዓሊ በጎንደር ስለ ነበሩ ለአቡነ ሰላማ በጎንደር የነበሩ ደጋፊዎቻቸውን በመቀስቀስ አቡነ ማስያስን ለማሳሰር ተሳክቶላቸው ነበር። ይሁን እንጂ በጎንደር አካባቢ ታላቅ ክብር በነበራቸው ወንድም ፊሊፒኖ በተባሉ የላዛሪስት ሚሲዮናዊ አማካይነት አቡነ ማስያስ ወዲያውኑ ከእስር ቤት ወጡ።

ከእስር ቤት እንደ ወጡ ለአቡነ ማስያስ ከጎንደር ለመውጣት ወሰኑና ለራስ ዓሊ የጸፉትን ደብዳቤ መልስ እየተጠባበቁ የላዛሪስት ካህን ከነበሩ ከአባ እስቴላ ጋር ተድባቢ ማርያም ወደ ተባለው ስፍራ ተጓዙ። ከረዥም ጉዞ በኋላ በመስከረም 1849 ዓ.ም. ወደ ተድባቢ ማርያም ደረሱ። እዚያም አቡነ ማስያስ የራሳቸው ሚሲዮናውያን የነበሩትን የክህቴልፍራንኩውን አባ ጄዛሬንና የኦርቢኖውን አባ ጁስቶን አግኝተው ለጥቂት ቀናት ከእነሱ ጋር ቆዩ።

በጥቅምት ወር 1849 ዓ.ም. አቡነ ማስያስ ከተድባቢ ማርያም ወደ ሸዋ ጉዞአቸውን ቀጠሉ። ግን ወደ ሸዋ ድንበር በመሸገር ላይ ሳሉ የወሮቃሎ አስተዳዳሪ በነበረው በደጃዝማች ብሩ ወታደሮች ተያዙ። ከዚያም ለአሥር ቀን ታሰሩ። በ1849 ዓ.ም. ወደ ታህሣሥ መጨረሻ ገደማ የራስ ዓሊ ጦር ወደ ነበረበት ወደ ደብረወርቅ ደረሱና እዚያ ከራስ ዓሊ ጋር ስለ ፖለቲካና የሃይማኖት ጉዳዮች ሲነጋገሩ ለሃምሳ ቀናት ያህል ቆይተዋል። በመጨረሻም የአውሮጳ ሀገሮች ከግብፅ ወረራ ኃይል እንዲከላከሉላቸው ያማልድላቸው ዘንድ ራስ ዓሊ አቡነ ማስያስን ጠየቁአቸው። ከዚህ በታች በዝርዝር እንደምንመለከተው አቡነ ማስያስ እንደገና ከአቢሲኒያ ተባርረው በ1849 ዓ.ም. ወደ አውሮጳ ተመለሱ።

6. አቡነ ማስያስ ወደ አውሮጳ ያደረጉት የመጀመሪያው ጉዞ (1850)

በሰኔ 3 ቀን 1850 አቡነ ማስያስ ወደ አውሮጳ ለመሄድ ከኤደን ተነሡ። በሱዌዝና በካይሮ አድርገው በሐምሌ 22 ቀን 1850 ዓ.ም. ወደ ማርሴይ ደረሱ። ከዚያ ሆነው በሊዮን ለነበረው የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ማዕከላዊ ካውንስል ዋና ጸሐፊ ደብዳቤ ጽፈው አውሮጳ መግባታቸውን ገለጹ። በወቅቱ ከኦሮሞ ሀገረሰብከት ጋር ስለ ተዋሃደው ስለ ኤደን ሚሲዮን አንድ ፕሮጀክት አቅርበው ነበር። በደብዳቤያቸው ውስጥ ወደ ሮም በመሄድ ከርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ጋር ለመገናኘት ልዩ ትኩረት ስለሚያስፈልገው ስለ ኤደን ሚሲዮንና ጉዳይ በዚያ ስለሚገኙ ካቶሊኮች ሁኔታ ከወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ባለሥልጣኖች ጋር ለመነጋገር መፈለጋቸውን ጠቅሰው ነበር። አቡነ ማስያስ ከማርሴይ በባቡር ወደ ጆናቫ ተጓዙ። ከዚያም በነሐሴ 14 ወይም 15 ቀን 1849 ዓ.ም. ወደ ሮም ደረሱ። በነሐሴ 31 ቀን 1850 ዓ.ም. አቡነ ማስያስ ስለ አቢሲኒያና ስለ ኦሮሞ ሀገረሰብከቶች ሰፊ ያለ ሪፖርት ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት አቀረቡ። በመስከረም 21 ቀን 1850 ዓ.ም. ደግሞ ስለ ኤደን ሚሲዮን ሌላ ዘገባ አቅርበው ነበር። ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ፒዮስ ዘጠነኛ አቡነ ማስያስን ሁለት ጊዜ ተቀብለው ከማነጋገራቸውም በላይ ለፈረንሳይና ለእንግሊዝ መንግሥታት የሚሰጡ የድጋፍ ደብዳቤዎችንም ሰጥተዋቸው ነበር።

ከዚያ በኋላ አቡነ ማስያስ ከፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ለመገናኘት ወደ ፓሪስ ሄዱ። በፓሪስ የሪፑብሊኩ ፕሬዚዳንት፣ በኋላ የፈረንሳይ ንጉሠ ነገሥት የሆነው ናፓሊዮን ሳልሣዊ ስለ ኢትዮጵያ ዲፕሎማሲያዊና ሃይማኖታዊ ጉዳዮች ከአቡነ ማስያስ ጋር ተነጋግሮ ነበር። ከዚያ በኋላ በየካቲት ወር 1851 ዓ.ም. ወደ ሎንደን ሄደው ለሦስት ቀናት ቆይተው ነበር። በሎንደን በቆየበት ጊዜ በኤደን ለሚገኘው ሚሲዮን ስለሚያስፈልጉት ነገሮች ለካርዲናል ኒኮላስ ዋይዝማን፣ የካውንስል ፕሬዚዳንት ለነበሩት ዮሐንስ ሄኒሪ ፓልሜርስቶን እንዲሁም ለንግሥት ቪክቶሪያ ዋና ጸሐፊ አስረድተዋቸው ነበር።

በሎንደንና በፓሪስ ከተሞች የነበሩአቸውን ጉዳዮች ካጠናቀቁ በኋላ አቡነ ማስያስ ወደ ኢትዮጵያ ከመመለሳቸው አስቀድሞ ወደ ሊዮን ሄዱ። የካቲት 24 ቀን 1851 ዓ.ም. በሊዮን ለነበረው የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ጽሕፈት ቤት ደብዳቤ ጽፈው ነበር። በዚያ ደብዳቤአቸው ውስጥ ስለ ሚሲዮኖችና ስለሚያውቁአቸው ስለ ሌሎችም ሚሲዮኖች ሁኔታ ለማስረዳት ወደ ሎንደንና ፓሪስ ስለ መሄዳቸው ገልጸው ነበር። በተጨማሪም ወደ ፈረንሳይም ሆነ ወደ ሌሎች አውሮጳ ሀገሮች የሄዱበት ዋና ምክንያት በተለያዩ ሀገሮች የካቶሊክ ክርስቲያኖች ፍላጎት ባለመጠበቁ ሁኔታው አስጊ መሆኑንና የእስልምና እምነት ይበልጥ በተጠነከረ መልኩ ይከበር እንደነበረ፣ ሁኔታውም በወቅቱ በአውሮጳ ይታመን ከነበረው የበለጠ አሳሳቢ መሆኑን ለማስረዳት እንደ ነበረ አቡነ ማስያስ በደብዳቤአቸው ውስጥ ጠቅሰው ነበር።

በሌላ በኩል ደግሞ አቡነ ማስያስ በሀገረሰብከታቸው ውስጥ ይሠሩ የነበሩት ሚሲዮኖችና ከመሐል ኢትዮጵያ መባረራቸውን ሰምተው በጣም ተረበሹ። ሚሲዮኖችም ወደ ሌላ ስፍራ ለማዛወር ምን ማድረግ እንደሚገባ ግራ ገብቷቸው ነበር። ስለ ኦሮሞ ሀገረሰብከት በጣም ይጨነቁ ነበር። «የኦሮሞ ሀገረሰብከት ከመሞቱ አስቀድሞ እኔ ለመሞት እፈልጋለሁ» የሚል መፈክር ነበራቸው። ስለሆነም የሚገጥማቸውን ማገኛቸውንም ችግር ለመጋፈጥ ቆርጠው ወዲያውኑ ወደ ሚሲዮኖች ለመመለስ ወሰኑ።

ከላይ እንደ ተጠቀሰው ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በጻፉት ደብዳቤ፣ አቡነ ማስያስ በሌላ መንገድ ብቻቸውን ስማቸውን ቀይረው እንደ ለማኝ ሆነው ወደ ሚሲዮኖች ለመሄድ መቁረጣቸውን ገልጸው ነበር። እንደዚያ በማድረግ በመንገዳቸው ላይ የሚገጥሙ አቸውን ችግሮች ሁሉ አሸንፈው ወደ ሚሲዮኖች ለመድረስ ተስፋ አድርገው ነበር። በሩቅ አካባቢዎች ለሚገኙ ቦታዎችም የሚሊዮን መንገድ ለመክፈትም ይፈልጉ ነበር። ነፍሳትን ለመታደግ በሚያደርጉት ጥረት የአውሮጳ ኃይሎች ሁሉ እንደሚደግፉአቸውም ተስፋ አድርገው ነበር። በዚህም አቡነ ማስያስ የሀገረሰብከታቸውን ብሔረሰቦች ለማዳን እስከ ሕይወታቸው መጨረሻ ድረስ ለመታገል ቆራጥ ሰው መሆናቸውን አስመስክረዋል።

ሠ. የአቡነ ማስያስ ሐዋርያዊ አገልግሎት ሁለተኛው ክፍል (1851-1863)

በዚህ ክፍል የምንመለከታቸው ዋና ጉዳዮች፣ አቡነ ማስያስ ወደ ሀገረሰብክታቸው ሰላደረጉት ወሳኝ ጉዞ፣ የአቡነ ማስያስ ወደ ሀገረሰብክታቸው መድረስ፣ ስለ ጊቤ መንግሥታት አመጣጥ፣ ስለ ጉድሩ፣ ስቃሊሙ፣ ከፋ ሚሲዮን ጣቢያዎች አመሠራረት ይሆናል። ሌሎች ባጭሩ የሚጠቀሱት ከ1856 እስከ 1859 ዓ.ም. ድረስ በኦሮሞ ሀገረሰብክት ውስጥ የተከሠቱት አስደናቂ ጉዳዮች፣ እንዲሁም በላጋማራ የተነሣው ቀሳፊ ረሀብና ወረርሽኝ የአባ ቄሳር መከዳት፣ የአባ ፌሊቺሲ ጥቺና የጽጽሱና ማዕረግ መቀበል፣ አቡነ ማስያስ ወደ ከፋ ሰላደረጉት ሐዋርያዊ ጉዞ፣ አቡነ ማስያስ ወደ አውሮጳ ያደረጉት ሁለተኛው ጉዞ የአባ ፍስሐ ድርጊት፣ የኦሮሞ ሚሲዮን በፈረንሣይ ካፕቺኖች ኃላፊነት ሥር መሆን፣ አቡነ ማስያስ የተቋረጠውን ወደ አውሮጳ ያደረጉትን ሁለተኛውን ጉዞ ስለ መቀጠላቸው፣ በናጋላ ስለ መያዛቸው፣ ወደ አፄ ቴዎድሮስ ጦር ሰፈር ስለ መወሰዳቸውና በንጉሠ ነገሥቱ ፈቃድ ስለ መለቀቃቸው፣ አቡነ ማስያስ ወደ አውሮጳ ደርሰው በፈረንሣይና በጣልያን መካከል ሰላደረጉአቸው ጉዞዎች፣ የኦሮሞ ወጣቶችን ለማሠልጠን በማርሴይ ኮሌጅ ስለ ማቋቋማቸው፣ የቪናዩ አባ ቢሩኖና የማርሴይ የቅዱስ ሚካኤል ኮሌጅ፣ አቡነ ማስያስ ከአውሮጳ ወደ ኤደን ስለ መመለሳቸውና በማርሴይ ለሚገኘው የኦሮሞ ኮሌጅ ከምፅዋ አካባቢ የኦሮሞ ልጆችን ስለ መመልመላቸው፣ አቡነ ማስያስ በድንገት ወደ አውሮጳ ከተጓዙ በኋላ ወደ ኤደን ስለ መመለሳቸውና እንዲሁም በኦሮሞና በሲዳማ ብሔረሰቦች ዘንድ ስለ ተለመዱት ብዙ ሚስቶች ወይም ብዙ ባሎች ስለማግኘት፣ ስለ ጋብቻና ስለ ባርነት ማስያስ ስለ ነበራቸው አመለካከት በዝርዝር ይገለጻል።

1. አቡነ ማስያስ ወደ ሀገረሰብክታቸው ያደረጉት ወሳኝ ጉዞ (1851)

በአባይ ወንዝ ጠረፍ አድርገው ወደ ሀገረሰብክታቸው ለመግባት ተስፋ በማድረግ አቡነ ማስያስ ከአርኖልድ ዳባዲ ጋር በሚያዝያ 4 ቀን 1851 ዓ.ም. ከማርሴይ በመርከብ ወደ ግብፅ

መጓዝ ጀመሩ። አርኖልድ ዳባዲ ወደ አቢሲኒያ ለመሄድ ከእሳቸው ጋር የተጓዘው ከማርሴይ እስከ እስክንድርያ ድረስ ብቻ ነበር። በጉዞአቸው ላይ አቡነ ማስያስ ስለ አቢሲኒያና በኦሮሞ ሀገር ስለ ነበረው ሚሲዮኖችው ብዙ ሐሳብ ለአርኖልድ አካፍለውት ነበር። አርኖልድ ተራ መንገደኛ ሲሆን ወደ አቢሲኒያ መጥቶ የነበረው በአቡነ ሰላማ ሳልሣዊና በካቶሊክ ሚሲዮኖች መካከል የሃይማኖት መቃቃር ከመጀመሩ በፊት ስለ ነበረ አቡነ ሰላማን ችግር የማይፈጥሩ ወዳጅ አድርጎ ይመለከታቸው ነበር። ስለሆነም አቡነ ማስያስ መልእክታቸውን ለአቡነ ሰላማ ሳልሣዊ እንዲያደርስ አርኖልድ ዳባዲን ወክሉት።

ለሕክላቸው የሰላምታ መልእክት አቡነ ሰላማ ሳልሣዊ መልስ እንደ ጸፋላቸውና የመልሱንም ደብዳቤ በ1853 ዓ.ም. ጉድሩ በነበሩበት ወቅት እንደ ተቀበሉ አቡነ ማስያስ በጽሑፋቸው ጠቅሰውታል። ይሁን እንጂ ደብዳቤውን በአቡነ ሰላማ ስም የጻፈላቸው ራሱ አርኖልድ ዳባዲ ነበረ። አቡነ ሰላማ በደብዳቤአቸው ለአቡነ ማስያስ ብዙ ምስጋና አቅርበው መልካም ጠባይ እንደ ነበራቸውም ማረጋገጣቸውን ገልጸው ነበር። በተጨማሪም አቡነ ሰላማ ሳልሣዊ የካቶሊክ ሚሲዮኖችን በአቢሲኒያ አድርገው ወደ ኦሮሞ ሀገረሰብክት በሚተላለፉበት ወቅት ምንም ዓይነት ችግር እንደማይፈጠርላቸው ለአቡነ ማስያስ ቃል ገብተውላቸው ነበር።

በ1851 ዓ.ም. በሚያዝያ ወር መጨረሻ ገደማ አቡነ ማስያስ ለመጀመሪያ ጊዜ ቅድስቲቲን ሀገር ለመሳለም ሄዱ። በሰኔ 24 ቀን 1851 ዓ.ም. በክርስትና አባታቸው በነበሩት በደክተር ጆርጅ በርቶራሊ ስምና የእናታቸው ስም ተለውጦ የተፈረመባቸው የድጋፍ ሰነዶችን ይዘው አቡነ ማስያስ በአባይ ጠረፍ አድርገው ወደ ኦሮሞ ሀገር ለመሄድ ጉዞ ጀመሩ። በጉዞአቸው ወቅት ለተወሰነ ጊዜ በላይኛው ግብፅ ቲባዕዴ በተባለ ስፍራ በሚገኘው በቅዱስ አንጦንዮስ የተዋሕዶ ገዳም ከቆዩ በኋላ ጉዞአቸውን በመቀጠል በጥቅምት 3 ቀን 1851 ዓ.ም. ወደ ካርቱም ገቡ። እዚያም ለማዕከላዊ አፍሪቃ በተቋቋመው የካቶሊክ ሚሲዮን በእንግድነት ተቀበሏቸው። ከጥቂት ቀናት ቆይታ በኋላ በኅዳር 27 ቀን 1851 ዓ.ም. ወደ ሀገረሰብክታቸው የሚያደርጉትን ጉዞ ቀጠሉ።

2. የአቡነ ማሰያስ ወደ ሀገረሰብከታቸው መድረስ (1852)

አቡነ ማሰያስ በጥቁር አባይ ጠረፍ አድርገው በኦሮሞ ሀገር አሰንዳቦ ወደሚባለው ሥፍራ በኅዳር 21 ቀን 1852 ዓ.ም. ደረሱ። ይኸውም የአመጪታችን ወደ ቤተመቅደስ የመቅረብ በዓል የሚከበርበት ቀን ሲሆን በኢትዮጵያ አቆጣጠር ደግሞ የቅዱስ ሚካኤል ቀን ነበር። ተጓዦቹ አሥር አባላት ሲሆኑ፤ እነሱም አቡነ ማሰያስ፣ አስቀድሞ በአቡነ ሰላማ ሳልሣዊ የክህነት ማዕረግ ተቀብሎ የነበረው አባ ፍስሐ፣ ብሩና ሞርቃ የተባሉት ሁለት ወጣት አገልጋዮች፣ ከበጌምድር የመጡ አምስት ገዱስ ክርስቲያኖችና አንዲት የምግብ ሠራተኛ ነበሩ። በዚያ መሠረት አቡነ ማሰያስ እንደ አብሲኒያዊ መነኩሴ ለብሰው በደስታ ሀገረሰብከታቸው ለመግባት በመብቃታቸው (አንተን እግዚአብሔርን) የተሰኘውን ዜማ በመዘመር ምስጋና አቅርበው ነበር።

አቡነ ማሰያስ ከአሰንዳቦ ለወገኔል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ ደብዳቤ ጽፈው በሰላም ወደ ኦሮሞ ሀገር መድረሳቸውን ገልጸዋል። ጉዞአቸው በጣም ረዥምና አድካሚ እንደ ነበረም ጠቅሰዋል። ወደ ሀገረሰብከታቸው በመግባታቸው በጣም በመደሰታቸው ከዚያ በፊት ስለ ደረሱባቸው አስቸጋሪ ሁኔታዎች አላማረሩም። በዚያው ደብዳቤ አቡነ ማሰያስ እስከ ዕለተ ሞታቸው ድረስ ለኦሮሞ ሚሲዮን ለመሥራት ዝግጁ መሆናቸውን ለወገኔል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ አስታውቀዋል።

3. የጊቤ መንግሥታት አመጣጥ

ስለ አምስቱ የጊቤ መንግሥታት ባጭሩ ለመግለጽ ይህ መልካም አጋጣሚ ይመስለናል። አምስቱ መንግሥታት ማለት ሊሙ፣ ኤናሪያ፣ ጂማ፣ ሖማና ጌር ሲሆኑ ከእነዚያ መንግሥታት ጋር አቡነ ማሰያስ በኢትዮጵያ ውስጥ ባካሄዱት በሁለተኛው የሚሲዮናዊ አገልግሎት ወቅት አንዳንድ የሥራ ግንኙነቶች ፈጥረው ነበር። በመሥራቹ ስም ተሰይሞ የነበረው የጂማ አባ ጅፋር መንግሥት (1830 - 1855) በ18ኛውና በ19ኛው ክፍለ ዘመናት በደቡባዊ ምዕራብ ኢትዮጵያ ተነሥተው ለነበሩት የኦሮሞ

መንግሥታት እንደ ምሳሌ ይቆጠር ነበረ። በመጀመሪያ ደረጃ የኦሮሞ ሕዝብ በሶሻልና በፖለቲካ እኩልነት የተደራጀ የሬፑብሊክ ሥርዓት ነበረው። ያ ሥርዓት ዕድሜን መሠረት ያደረገና «ገዱ» ይባል ነበር። ሥርዓቱ የፈለቀው ከነገሥታቱ ድርጅትና ልማድ ነበረ። የዚያ ዓይነት ለውጥ ሊመጣ የቻለው ኦሮሞዎች እናኗራቸውን ከዘላንነት ወደ ግብርና ሥራ በመለወጣቸውና ከዚያም የተነሣ በተፈጠረው የመደብ ልዩነት ምክንያት ነበር። ይህ ወደ ንጉሣዊ አገዛዝ የተደረገው የለውጥ ሂደት በሁለት ክፍለ ሀገሮች ተገፅቦባቸው ነበር። የመጀመሪያው በጊቤ ወንዝ አካባቢ ስለ ነበረ «የጊቤ ንጉሣዊ አገዛዝ» ተብሎ ይታወቃል። ሁለተኛው በአሁኑ ጊዜ ወለጋ ተብሎ በሚታወቀው በምዕራብ ኢትዮጵያ ውስጥ ነበር።

ከአምስቱ የጊቤ መንግሥታት አንዱ በመካከለኛው ዘመን ከነበረው የኤኔርያ መንግሥት ቅሪት ላይ የተመሠረተ ሊሙ-ኤናሪያ ይባል የነበረ የኦሮሞ መንግሥት ነበረ። ያ መንግሥት ለአብሲኒያው የክርስቲያን መንግሥት ሲገባር የኖረ ነበር። በመጀመሪያ ሊሙ-ኤኔርያ ከጊቤ መንግሥታት ሁሉ ኃያል ነበረ። ለኃያልነቱም ዋነኛው ምክንያት ከሰሜኑ ክልል ጋር ያገናኝ የነበረውን ረዥም የንግድ እንቅስቃሴ ይቆጣጠር ስለ ነበረ ነበር። በጣም ታዋቂ በነበረው ንጉሥ አባ ባጊቦ (1825 - 1861) ዘመን መንግሥት የሊሙ-ኤኔርያ አስተዳደር ከፍተኛ ደረጃ በመድረሱ ከ19ኛው ክፍለ ዘመን ሁለተኛ አጋማሽም ድረስ የበላይነቱን ይዞ ነበር። እንዲሁም ንጉሥ አባ ባጊቦ ታላቅ የአቡነ ማሰያስ ወዳጅ ነበረ። የጊቤ መንግሥታትን ከሌሎች ማለት በወለጋ ክፍለ ሀገር ከተመሠረቱት ልዩ የሚያደርጋቸው በ19ኛው ክፍለ ዘመን የመጀመሪያ አጋማሽ ላይ ከባሕላዊ እምነቶች ተለይተው ወደ የእስልምና እምነት ተከታይ መሆናቸው ነው።

4. የጉድሩ ሚሲዮን ጣቢያ ምሥረታ (1852)

አባይን ከተሻገሩ በኋላ በማግሥቱ ከሦስት ሰዓት ጉዞ በኋላ ንጉሥ ጋማ ሞራስ ወደሚኖርበት ወደ ጉድሩ ደረሱ። ንጉሡ ለአሳቸውና ለተከታዮቻቸው አንድ ጎጆ ሰጣቸው። ለአራትና

ለአምስት ቀናት በቂ ምግብ ስላልነበራቸው ንጉሥ ጋማ ሞራስ የሚያስፈልጋቸውን ምግብ ሰጥቶአቸው ነበር። ከዚያም በኋላ ቀስ በቀስ የሚያስፈልጋቸውን ሁሉ በራሳቸው ማዘጋጀት ጀመሩ። ንጉሥ ጋማ ሞራስ ከመኖሪያው ቅርብ በሆነ ስፍራ መሬትም ሰጣቸው። ወዲያውኑ አቡነ ማስያስ ቤተጳሎትና ለሚሲዮናቸው አስፈላጊ የሆኑትን ቤቶች አስገነቡ። ንጉሡ የግንባታ ቁሳቁሶች በማንጓዝና የግንባታ ሥራውን ለማካሄድ በሚያስፈልገው የሰው ጉልበት አኳያም ጉልህ እገዛ አድርጎባቸው ነበር። አቡነ ማስያስ የ1852 ዓ.ም. የገና ቅዳሴ በአዲሱ ቤተጳሎት ቀደሱ። በ1853 ዓ.ም. ከጥር ወር መጨረሻ በፊት የሚሲዮን ግንባታ ሥራ ሊጠናቀቅ ቀርቦ ነበር።

ንጉሥ ጋማ ሞራስ ሁልጊዜ የካቶሊክ እምነትን ይደግፍ ነበር። ልጁ ጎሾ «ገብርኤል» ተብሎ ተጠመቀ። የጎሾ ሁለት እህቶችና ሌሎች የንጉሡ ቤተሰብ አባላት የካቶሊክ እምነት በመቀበል ተጠመቁ። ይሁንና ራሱ ንጉሥ ጋማ ሞራስ የካቶሊክን እምነት ለመቀበል አልቻለም ነበር። ለዚያም ምክንያቶች ነበሩት። ዋነኛው ምክንያት በወቅቱ ቦረና ከተባለው የኦሮሞ ተራማጅ ፓርቲ ችግር ስለ ነበረው፣ የሃይማኖት ጦርነት እንዳይነሣ ስለ ሰጋ ነበረ። ሌላኛው ምክንያት አራት ሚስቶች ስለ ነበሩትና ካቶሊክ ለመሆን ብሎ ከእነሱ አንዳቸውንም ለመተው ስላልፈለገ ነበር።

ይህ በእንዲህ እያለ፣ አቡነ ማስያስ በኦሮሞ ሀገር ውስጥ ጥንቃቄ በተሞላበት አኳኋን ሐዋርያዊ ሥራ እያካሄዱ ሳለ ከወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ጋር ደብዳቤ ለመለዋወጥ ችግር ገጥሟቸው ነበር። ያንን ሁኔታ ራሳቸው በ1855 ዓ.ም. በጳራቅሊጦስ ዕለት ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ከጻፉት ደብዳቤ በቀላሉ ለመረዳት ይቻላል። በዚያው ደብዳቤአቸው እሳቸው ለጻፉአቸው ደብዳቤዎች መልስና በእነዚያ አስቸጋሪ ዓመታት ውስጥ የቁሳቁስ ድጋፍ ስላለማግኘታቸው ቅሬታ አቅርበው ነበር። በተጨማሪም ከሁለት ዓመታት ለበለጠ ጊዜ ምንም ዓይነት ግንኙነት ከድርጅቱ ጋር እንዳልነበራቸው ገልጸው ነበር። ከምፅዋ ጋር እንኳን ለመገናኘት አለመቻላቸውን ጠቁመው በምፅዋ ደብዳቤዎች ይኑሩአቸው ወይም አይኑሩአቸው ለይተው እንደማያውቁ አስታውቀው ነበር።

ከላይ በተጠቀሰው ደብዳቤአቸው አቡነ ማስያስ በ1852 ዓ.ም. በጉድሩ ስለ ተመሠረተው ሚሲዮናቸው ዘገባ አቅርበው ነበር።

በዚያ ዘገባ መሠረት የጉድሩ ሚሲዮን ጣቢያ ጉልህ የሆነ እድገት ለማሳየት አለመቻሉ ተገልጿ ነበር። ምክንያቱም ከአካባቢው ሕዝብ አብዛኛው በንግድ ሥራ ላይ የተሰማራ ስለ ነበረ። የካቶሊክ እምነት ለመቀበል እጅግም ዝግጁ እንዳልነበሩ ጠቁመው ነበር። ይሁንና የጉድሩ ሕዝብ የካቶሊክ ሚሲዮናውያንን በአክብሮት ስለ ተቀበለ አቡነ ማስያስ በሕዝቡ ላይ በጣም አዎንታዊ ግምት ነበራቸው። ከደብዳቤው ለመረዳት እንደሚቻለው በጉድሩ ታዋቂ በነበሩት ግለሰቦች አብዛኞቹ ወደ ካቶሊክ ሚሲዮን አዘውትረው ይሄዱ ነበር። ከዚያም ሌላ የኤኔርያ ንጉሥ በሰጣቸው መሬት ላይ በ1854 ዓ.ም. በሚያዝያ ወር ውስጥ የሊሙ-ኤኔርያ ሚሲዮን ጣቢያ መቋቋሙን ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት አስታውቁ።

በመላ ሀገሩ የአቡነ ማስያስ ተሰሚነት ከፍተኛ ስለ ነበረ ንጉሥ ጋማ ሞራስ በአሰንዳብ ዓመፅ በተቀሰቀሰበት ጊዜ ለእርቅ አቡነ ማስያስን ወደዚያ ልኮአቸው ነበር። በመሆኑም አቡነ ማስያስ ፈጥነው ወደ ተባለው ሥፍራ በመሄድ ሰላም እንዲሰፍን በመነጋገር በብቃት ተልእኳቸውን ተወጥተው ነበር። ያም ሁኔታ በዚያ መንግሥት ግዛት ውስጥ የካቶሊክ እምነት እንዲያድግ ረድቶአል። ለምሳሌ አመጣጡ ከጎጃም የነበረውና በካቶሊክ ሚሲዮን አጠገብ ይኖር የነበረው ወልደጊዮርጊስ የተባለው የዚያ መንግሥት ዋና የጦር አዛዥ ሚሲዮናውያን የሚሰጡትን ትምህርተ ክርስቲያን በደንብ ይከታተል ነበር። በጣም ጠንካራ ክርስቲያን በመሆኑም በእሱ አስተዳደር ሥር የነበሩትን ሰዎች እንዲጠመቁና ሚሮን እንዲቀበሉ ተፅዕኖ አድርጎባቸው ነበር። ከእነዚያ ንሑስ ክርስቲያኖችም ውስጥ አብዛኞቹ በአቡነ ማስያስ አማካይነት የጋብቻቸውን ሥነ ሥርዓት በቤተክርስቲያን ውስጥ ፈጽመው ነበር። እነሱም ባጭር ጊዜ ውስጥ በቅዱስ ሚካኤል ጥበቃ ሥር የሚመራ አንድ የወታደሮች ክርስቲያናዊ ማኅበር መሠረቱ። ስለሆነም አንድ ወታደር ክርስቲያን ካልሆነ ወይም የክርስትናን ሥርዓት በሚገባ የማይከታተል ከሆነ የዚያ ማኅበር አባል ሊሆን አይችልም ነበር። የማኅበሩ አባል የነበረ ወታደር የሃይማኖት፣ የውትድርናና የፖለቲካ ግዴታዎችን ሁሉ እንዲፈጽም ይገደድ ነበር።